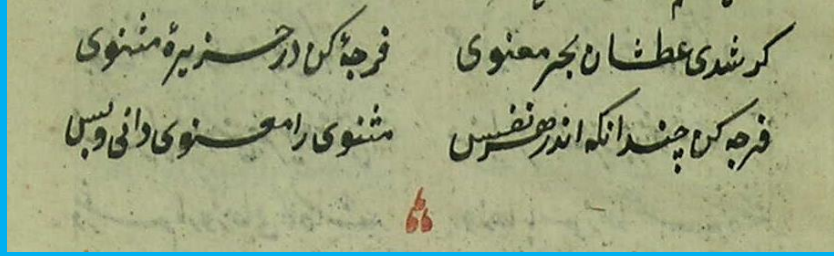

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'si ve Manzum-Mensur Tercümesi

(Mesnevî'yi Okuma-Anlama Kılavuzu)

Hazırlayan:

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

2025

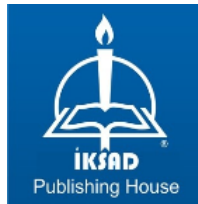
Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i *Mesnevî*'si ve Manzum-Mensur Tercümesi

(Mesnevî'yi Okuma-Anlama Kılavuzu)

Hazırlayan:
Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

2025

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.18079170>

Copyright © 2025 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by

any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-523-9'

Cover Design: İdris KADIOĞLU

December / 2025

Ankara / Türkiye

Size: 21x29,7cm

İçindekiler

ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	15
Sineçâk Yûsuf'un Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	15
CEZÎRE-İ MESNEVÎ	17
1- Şekil ve Muhtevâ Özellikleri:.....	18
2- Bölümlerin Muhtevâsı ve Özetleri	18
3- Cezîre-i Mesnevî'nin Nüshaları.....	32
4- HME Nüshasındaki Metin Dışı Kayıtlar	33
METİN.....	35
Dîbâce.....	35
کلام سینہ چاک یوسف رحمہ اللہ.....	35
Sineçâk Yûsuf'un Ön Sözü (Allah Ona Rahmet Eylesin)	36
I-DER-BEYÂN-I TÂLİBÂN KÎ EZ-İLM-İ İLÂHÎ SUN'-I ÜFTÂDEEND VE BER-MÜCİB-İ "HUBBU'L-VATAN MÎNE'L-'İMÂN" VATANHÂ-YI ASLÎ HOD MÎTALEBEND VALLÂHU A'LEM BÎ'S-SAVÂB	38
1. Beyit:	38
2. Beyit:	40
3. Beyit:	40
4. Beyit:	41
5. Beyit:	42
6. Beyit:	43
7. Beyit:	43
8. Beyit:	44
9. Beyit:	45
10. Beyit:	46
11. Beyit:	47
12. Beyit:	47
13. Beyit:	48
14. Beyit:	49
15. Beyit:	50
16. Beyit:	51
17. Beyit:	52
18. Beyit:	53
II-DER-BEYÂN-I BÎ-DERKÎ-İ MÜSTEMİ'ÂN	53
19. Beyit:	53
20. Beyit:	54
21. Beyit:	54
22. Beyit:	55
23. Beyit:	55
24. Beyit:	56
25. Beyit:	56
III-DER-BEYÂN-I KİTMÂN-I SİRR	57
26. Beyit:	57
27. Beyit:	57
28. Beyit:	58

29. Beyit:	58
30. Beyit:	58
31. Beyit:	59
32. Beyit:	59
IV-DER-BEYÂN-I KEMÂL-İ ZÂT-I PÂK-İ HUDÂVENDÎGÂR	60
32. Beyit:	60
33. Beyit:	60
34. Beyit:	61
35. Beyit:	61
36. Beyit:	61
37. Beyit:	62
38. Beyit:	62
39. Beyit:	62
40. Beyit:	63
V-DER-BEYÂN-I NASÎHAT-İ MÜNKİRÂN	63
41. Beyit:	63
42. Beyit:	64
43. Beyit:	64
44. Beyit:	64
45. Beyit:	65
46. Beyit:	65
47. Beyit:	66
VI-DER-BEYÂN-I MUKALLİDÂN Kİ H'ÎŞ-RÂ BE-KÂMİLÂN KİYÂS MÎKONEND	66
48. Beyit:	66
49. Beyit:	67
50. Beyit:	67
51. Beyit:	67
52. Beyit:	68
53. Beyit:	68
54. Beyit:	68
55. Beyit:	69
56. Beyit:	69
57. Beyit:	70
58. Beyit:	70
VII-DER-BEYÂN-I ZÂT-I PÂK-İ 'ÂRIFÂN	71
59. Beyit:	71
60. Beyit:	71
61. Beyit:	71
62. Beyit:	72
63. Beyit:	72
VIII-DER-BEYÂN-I TAKSÎM-İ MERÂTİB-İ EVLİYÂ	73
64. Beyit:	73
65. Beyit:	73
66. Beyit:	74
67. Beyit:	74

68. Beyit:	74
IX-DER-BEYÂN-I İTTİHÂD-I EVLİYÂ-İ KİRÂM	75
69. Beyit:	75
70. Beyit:	75
71. Beyit:	76
72. Beyit:	76
73. Beyit:	76
74. Beyit:	77
75. Beyit:	77
X-DER-BEYÂN-I MENÂZİL-İ HİLKAT-İ ÂDEMÎST	78
76. Beyit:	78
77. Beyit:	78
78. Beyit:	79
79. Beyit:	79
80. Beyit:	79
81. Beyit:	80
82. Beyit:	80
83. Beyit:	80
XI-DER-BEYÂN-I TERGÎB-İ TALEB-İ MA'RÎFET-İ HOD	81
84. Beyit:	81
85. Beyit:	81
86. Beyit:	82
87. Beyit:	82
88. Beyit:	82
89. Beyit:	83
90. Beyit:	83
91. Beyit:	84
92. Beyit:	84
93. Beyit:	84
XII-DER-BEYÂN-I HİMMET-İ TÂLİBEST	85
94. Beyit:	85
95. Beyit:	85
96. Beyit:	86
97. Beyit:	86
98. Beyit:	86
XIII-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-SÛRET U TERGÎB BE-MA'NÂ	87
99. Beyit:	87
100. Beyit:	87
101. Beyit:	88
102. Beyit:	88
103. Beyit:	88
104. Beyit:	89
105. Beyit:	89
106. Beyit:	90
107. Beyit:	90

108. Beyit:	90
109. Beyit:	91
110. Beyit:	91
XIV- DER-BEYÂN-I TEVBE GÜYED [MÎKONED]	92
111. Beyit:	92
112. Beyit:	92
113. Beyit:	93
114. Beyit:	93
115. Beyit:	93
116. Beyit:	94
117. Beyit:	94
118. Beyit:	95
XV- DER-BEYÂN-I FEVÂ'İD-İ GİRİYE [MÎGÜYED]	95
119. Beyit:	95
120. Beyit:	95
121. Beyit:	96
122. Beyit:	96
123. Beyit:	97
124. Beyit:	97
125. Beyit:	97
126. Beyit:	98
XVI- DER-BEYÂN-I KESB Ü MÜCÂHEDE	98
127. Beyit:	98
128. Beyit:	99
129. Beyit:	99
130. Beyit:	100
131. Beyit:	100
132. Beyit:	100
133. Beyit:	101
134. Beyit:	101
XVII- DER-BEYÂN-I “MEN KARA‘A ‘L-BÂBE VELECCE VELECE”	102
135. Beyit:	102
136. Beyit:	102
137. Beyit:	103
138. Beyit:	103
139. Beyit:	103
140. Beyit:	104
141. Beyit:	104
142. Beyit:	105
143. Beyit:	105
144. Beyit:	105
145. Beyit:	106
146. Beyit:	106
147. Beyit:	107
148. Beyit:	107
149. Beyit:	107

150. Beyit:	107
151. Beyit:	108
XVIII-DER-BEYÂN-I ÂN KÎ TÂLÎB-RÂ HER ÂYÎNE EZ-PÎR NÂ- GÜRÎZEST	108
152. Beyit:	108
153. Beyit:	109
154. Beyit:	109
155. Beyit:	110
156. Beyit:	110
157. Beyit:	110
158. Beyit:	111
159. Beyit:	111
160. Beyit:	112
XIX-DER-BEYÂN-I FEVÂYÎD-Î MUSÂHABET-Î MERDÂN-I HUDÂ	112
161. Beyit:	112
162. Beyit:	113
163. Beyit:	113
164. Beyit:	113
165. Beyit:	114
166. Beyit:	114
167. Beyit:	115
168. Beyit:	115
169. Beyit:	115
170. Beyit:	116
171. Beyit:	116
172. Beyit:	117
XX-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-MUSÂHABET-Î MÜDDE'İYÂN KÎ MÜZEVVİRÂNÎST	117
173. Beyit:	117
174. Beyit:	118
175. Beyit:	118
176. Beyit:	118
177. Beyit:	119
178. Beyit:	119
179. Beyit:	120
180. Beyit:	120
181. Beyit:	120
182. Beyit:	121
183. Beyit:	121
XXI-DER-BEYÂN-I TA'RÎF-Î ZÂT-I PÂK-I PÎR	122
184. Beyit:	122
185. Beyit:	122
186. Beyit:	123
187. Beyit:	123
188. Beyit:	123
189. Beyit:	124

190. Beyit:	124
191. Beyit:	125
192. Beyit:	125
193. Beyit:	125
XXII-DER-BEYÂN-I İSTİKÂMET-İ TÂLİBÂN U EDEB-İ HİZMET-İ PÎRÂN	126
194. Beyit:	126
195. Beyit:	126
196. Beyit:	127
197. Beyit:	127
198. Beyit:	127
199. Beyit:	128
200. Beyit:	128
201. Beyit:	129
202. Beyit:	129
203. Beyit:	129
204. Beyit:	130
205. Beyit:	130
206. Beyit:	131
207. Beyit:	131
208. Beyit:	131
209. Beyit:	132
210. Beyit:	132
XXIII-DER-BEYÂN-I İMTİHÂNEST ŞEYH-RÂ	133
210. Beyit:	133
212. Beyit:	133
213. Beyit:	134
214. Beyit:	134
215. Beyit:	134
216. Beyit:	135
217. Beyit:	135
XXIV-DER-BEYÂN-I TERK-İ TA‘NEST	136
218. Beyit:	136
219. Beyit:	136
220. Beyit:	137
221. Beyit:	137
222. Beyit:	137
223. Beyit:	138
224. Beyit:	138
XXV-DER-BEYÂN-I TA‘NE-ZEDEN-İ MÜNKİRÂN, ŞEYH-RÂ	139
225. Beyit:	139
226. Beyit:	139
227. Beyit:	140
228. Beyit:	140
229. Beyit:	140
230. Beyit:	141

231. Beyit:	141
232. Beyit:	142
233. Beyit:	142
XXVI-DER-BEYÂN-I HÂL-İ HOD-PERESTÂN.....	143
234. Beyit:	143
235. Beyit:	143
236. Beyit:	144
237. Beyit:	144
239. Beyit:	145
240. Beyit:	145
241. Beyit:	145
242. Beyit:	146
243. Beyit:	146
244. Beyit:	147
245. Beyit:	147
246. Beyit:	147
XXVII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ HER HÛBÎ-RÂ Kİ BÎNÎ ÂHİR-İ ÂN ZİŞTEST.....	148
247. Beyit:	148
248. Beyit:	148
249. Beyit:	149
250. Beyit:	149
251. Beyit:	150
252. Beyit:	150
253. Beyit:	150
XXVIII-DER-BEYÂN-I TERK-İ FENÂ VÛ KESB-İ BEKÂ	151
254. Beyit:	151
255. Beyit:	151
256. Beyit:	152
257. Beyit:	152
258. Beyit:	152
259. Beyit:	153
260. Beyit:	153
XXIX-DER-BEYÂN-I TERK-İ DÜNYÂ	154
261. Beyit:	154
262. Beyit:	154
263. Beyit:	155
264. Beyit:	155
265. Beyit:	155
266. Beyit:	156
267. Beyit:	156
268. Beyit:	157
269. Beyit:	157
270. Beyit:	157
XXX-DER-BEYÂN-I ZEMM-İ MÂL U CÂHEST	158
271. Beyit:	158

272. Beyit:	158
273. Beyit:	159
274. Beyit:	159
275. Beyit:	159
276. Beyit:	160
277. Beyit:	160
278. Beyit:	161
279. Beyit:	161
280. Beyit:	161
281. Beyit:	162
282. Beyit:	162
283. Beyit:	162
284. Beyit:	163
XXXI-DER-BEYÂN-I ÂFET-İ ŞÖHRET.....	163
285. Beyit:	163
286. Beyit:	164
287. Beyit:	164
288. Beyit:	164
289. Beyit:	165
XXXII-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ NİSTÎ.....	165
290. Beyit:	165
291. Beyit:	166
292. Beyit:	166
293. Beyit:	167
294. Beyit:	167
295. Beyit:	168
XXXIII-DER-BEYÂN-I TEVEKKÛL Ü KANÂ'AT.....	168
296. Beyit:	168
297. Beyit:	168
298. Beyit:	169
299. Beyit:	169
300. Beyit:	170
301. Beyit:	170
302. Beyit:	171
303. Beyit:	171
304. Beyit:	171
305. Beyit:	172
306. Beyit:	172
XXXIV-DER-BEYÂN-I RÎYÂZET Ü GURÎSNEGÎ.....	173
307. Beyit:	173
308. Beyit:	173
306. Beyit:	174
310. Beyit:	174
311. Beyit:	174
312. Beyit:	175
313. Beyit:	175

Yûsuf-ı Sineçâk Cezîre-i Mesnevî

314. Beyit:	176
315. Beyit:	176
316. Beyit:	176
317. Beyit:	177
318. Beyit:	177
319. Beyit:	178
320. Beyit:	178
321. Beyit:	178
306. Beyit:	179
323. Beyit:	179
324. Beyit:	180
325. Beyit:	180
326. Beyit:	180
327. Beyit:	181
328. Beyit:	181
329. Beyit:	182
330. Beyit:	182
331. Beyit:	182
332. Beyit:	183
333. Beyit:	183
XXXV-DER-BEYÂN-I ‘AŞK U MESTÎHÂ-YI VEY.....	184
334. Beyit:	184
335. Beyit:	184
336. Beyit:	185
337. Beyit:	185
338. Beyit:	185
339. Beyit:	186
340. Beyit:	186
341. Beyit:	187
342. Beyit:	187
343. Beyit:	187
344. Beyit:	188
345. Beyit:	188
346. Beyit:	189
347. Beyit:	189
348. Beyit:	189
349. Beyit:	190
350. Beyit:	190
351. Beyit:	191
352. Beyit:	191
353. Beyit:	191
354. Beyit:	192
355. Beyit:	192
356. Beyit:	193
357. Beyit:	193
358. Beyit:	193

Yûsuf-ı Sineçâk Cezîre-i Mesnevî

359. Beyit:	194
360. Beyit:	194
361. Beyit:	195
362. Beyit:	195
363. Beyit:	195
364. Beyit:	196
365. Beyit:	196
366. Beyit:	197
EKLER.....	199
A- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN ÖNCESİNDEKİ KAYITLAR	
[HME1a].....	199
B- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN SONRASINDAKİ KAYITLAR	
[HME14b].....	202
1-Faslun fi'l-‘âşûrâ	202
2- Ez-güftâr-ı li-Câmî‘ Rahimehullâh [HME15b]	206
3-Farsça Beyitlerin Tercümesi:.....	207
C- CEZÎRE-İ MESNEVÎ TIPKIBASIM: SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ	
HACI MAHMUD EFENDİ/2979	213
KAYNAKÇA.....	223
İnternet Kaynakları	225
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	227

ÖN SÖZ

Mevlânâ, *Mesnevî*'nin altıncı cildinin başlarında müntesiplerine şöyle sesleniyor: *Eğer mânâ denizine susadıysan, Mesnevî adasında bir soluklan. Öyle bir ferahlan ki her nefeste Mesnevî'yi mânâ denizi olarak bilesin.* Bu beytin mânâ-yı muhalifi diyor ki, her nefes alışverişinde *Mesnevî*'deki derin mânâları keşfetmeyen ondaki hakîkatlere ulaşamaz. Hakîkat denizine susamış olan yüreği yaralı Yûsuf, bu mânevî denize ulaşmak, o hakîkatleri kana kana içmek için işe koyulur. Bu yola yeni giren ve *Mesnevî*'nin künhüne vâkıf olamayan tâliplerin de ısrarla istemeleri üzerine *Mesnevî*'den 366 beyit seçer. Seçilen beyitler, anlam bütünlüğü gözetilerek otuz beş bölüm hâlinde tertip edilir ve her bir bölüme “Der-beyân-ı bî-derkî-i müstemi‘ân” ve “Der-beyân-ı kitmân-ı sır” gibi muhtevâyı yansıtan otuz beş başlık verilir. Bu düzenleme ile okuyucunun *Mesnevî*'nin engin mânevî muhtevâsından kısa sürede ve sistemli bir biçimde istifade etmesi amaçlanır.

Yaklaşık otuz sayfadan oluşan ve *Cezîre-i Mesnevî* adıyla anılan bu eser, yirmi altı bin beyitlik *Mesnevî* külliyyatını özlü bir seçkisi hâline getirilmiş; *Mesnevî* muhipleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Anadolu sahasında Farsça bilgisinin yaygın olmaması, *Cezîre-i Mesnevî*'nin Türkçe şerhlerine duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiş, bu bağlamda Abdullah Bosnevî, Cevrî İbrâhim, İlmî Dede, Abdülmecid Sivasî ve Şeyh Gâlib gibi müellifler tarafından bu esere manzum ve mensur Türkçe şerhler yazılmıştır. *Cezîre-i Mesnevî*, özellikle Mevlevî çevreleri başta olmak üzere Osmanlı coğrafyasında geniş bir etki alanı bulmuş ve okuyucuların gönül dünyasında kalıcı izler bırakmıştır. Bu etki bugün başta Türkiye ve Balkanlar olmak üzere tüm dünya coğrafyalarına yayılmakta ve *Mesnevî* aracılığı ile hakîkati arayanların sayısı gün geçtikçe artarak devam etmektedir.

Bu kitapta, Sîneçâk'ın 366 beyitlik *Cezîre-i Mesnevî*'si ele alınmış, Farça asıl metin, Türkçe manzum çeviri ve tercümesiyle birlikte sunulmuştur. Amacımız meraklılarını (günde bir beyitle meşgul olmak suretiyle) belki bir senede *Mesnevî*'deki hakîkatlerle

buluşturmadır. Metni oluştururken öncelikle *Cezîre-i Mesnevî*'nin yazma nüshalarına ulaştık. Bu nüshalardan bazılarının müstakil, bazılarının izahlı olduğunu gördük. Müstakil nüshalardan ikisini karşılaştırma yaparak okuduk ve yazıya geçirdik. Orijinal Farsça beyitleri yazıp onun altına beytin *Nahîfî Tecümesi*'den aldığımız manzum Türkçe tercümesini ilave ettik. Yapılan *Mesnevî* tercümelerinden de istifade ederek Farsça beyitlerin tercümelerini manzum tercümenin altına ekleyip metni oluşturduk. *Nahîfî Tercümesi*'nde bulunamadığı için sadece üç beytin manzum tercümesi yazılmamış, sadece tercümesi verilmiştir. Mevlânâ'ya aidiyeti şüpheli olduğu için Âmil Çelebioğlu tarafından yedinci cildin manzum çevirisinin yapılmadığı bilinmektedir. Âmil Çelebioğlu neşrinde bulunmayan bu üç beytin yedinci ciltten alınmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Mevlânâ, *Mesnevî*'yi Farsça yazmış, araya bazen Arapça beyitler de eklemiştir. Bu Arapça beyitlerden üçünün (157., 325. ve 326. beyitler) *Cezîre-i Mesnevî*'ye alındığını gördük. *Mesnevî*'nin bütün beyitleri Nahîfî tarafından manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir. Sönmez Neşriyat tarafından üç cilt olarak yayımlanan *Manzum Nahîfî Tercümesi*'nde iki beytin Türkçe çevirisi yapılırken Çelebioğlu tarafından Farsça beytin aynen yazıldığını müşahade ettik. Bu da bize Farsça ve Türkçenin şiir dili olarak zamanında birbirine çok yakın olduğunu gösteren güzel bir örnektir.

Bu kitap, *Mesnevî* okumalarına yönelik yeni ve sürdürülebilir pedagojik yaklaşımlar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, her ders kapsamında belirli bir temanın ele alındığı ve “Otuz Beş Derste *Mesnevî*'yi Anlama” veya her gün bir beytin sistematik biçimde tahlil edildiği “365 Gün *Mesnevî* Okuma/Dinleme” gibi müfredat modellerinin oluşturulması hedeflenmektedir. Söz konusu müfredatın, başta yükseköğretim kurumları olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarında yardımcı ders materyali olarak kullanılması öngörülmektedir. Çalışmanın, ilmî birikime katkı sağlaması ve irfan geleneğinin aktarımına hizmet etmesini temenni ederiz. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır. Aralık-2025/Diyarbakır

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU

GİRİŞ

Sîneçâk Yûsuf'un Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Tam adı Sinâneddîn Yûsuf el-Yenicevî el-Mevlevî olan Yûsuf-ı Sîneçâk (ö. 953/1546-1547), şiirlerinde asıl adını mahlas olarak da kullanan bir Osmanlı âlimi ve mutasavvıf dîvân şairidir. Bir beytinde Sinân adını da kullandığı belirtilmektedir. Vardar Yenicesi doğumlu olan Yûsuf, ünlü şair Hayretî'nin (ö. 1534-35) kardeşidir. Eğitimi tamamladıktan sonra Hicaz, Mısır ve Kudüs gibi bölgeleri gezmiş, oradan Mısır'a geçmiş ve Şeyh İbrâhim Gülşenî'ye bağlanmış, ardından Konya'daki Mevlânâ dergâhını ziyaret etmiş ve Mevlevîliği benimsemiştir. Daha sonra Edirne Murâdiye Dergâhı'nda postnişinlik yapmış, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Edirne ziyareti sırasında, vezir veya vali tarafından vakfına el konulmak istenmesi üzerine İstanbul'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bu olay üzerine İstanbul'da Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Kanûnî Sultan Süleyman'a yazdığı mektubun bir sureti Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'dedir. Sîneçâk mektubunun sonunda: “Eger vâkı'a bu nev' küstâhâne-i vafsumuzdan bî-huzûr olursañuz bize sizûñ rızâñuz gerekdür, kûy u şehir terki degül, ednâ işâretüñüzle memleket-i dünyadan güzer sehldür.” dedikten sonra şu beyitle mektubunu sonlandırmıştır:

“Gideyüm ben dostum bu çeşm-i giryân aglasun

Vaktidür düşmen şen olsun dostlar kan aglasun”

Olaydan sonra uzlete çekilen Yûsuf, Kanûnî'nin ziyaret isteğini “sohbet ferdâya kaldı” deyip geri çevirdikten hemen sonra 953/1546-47 yılında vefât etmiştir. Cenazesi bizzat padişah tarafından organize edilmiş ve namazı da Kanûnî tarafından kıldırılmıştır. Mezarı Südlüce'de Mahmud Ağa Camii'nin mihrabı önündedir.¹

¹ Sîneçâk'ın biyografisi ve padişaha yazdığı manzum/mensur şifreli mektubun tamamı için bk. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, 2018, s. 301-304.

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın bilinen en önemli eseri *Cezîre-i Mesnevî*'dir. *Cezîre-i Mesnevî*, 35 özgün konu ve *Mesnevî*'den seçilen 366 beyti ihtiva etmektedir. Bu eser özellikle Mevlevîler tarafından oldukça beğenilmiş ve üzerine şerhler yazılmıştır. Dîvânı bulunmamakla birlikte şiiirleri çeşitli mecmualarda yer almış ve bu şiiirlerin edebî değeri takdir edilmiştir.

Esrar Dede, tezkiresinde kardeşi Hayretî'nin Sîneçâk'a gönderdiği “İçdügüm kandur şarâb-ı la'l-i cânândan cüdâ / Yidügüm gamdur müdâm ol meyve-i cânan cüdâ” matla'lı bir gazelini tazmin etmiş ve biyografinin sonunda Sîneçâk'ın “Ruhlaruñ hırzında zâhir olalı sî vü dü hat / Âdeme ta'lîm olan esmâ bilindi bî-nukat” matla'lı sadece bir gazeline² yer vermiştir.³

² Bu gazel üzerine Murat Aslan tarafından “Mevlevî Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi” başlıklı bir araştırma makalesi yazılmış ve yayımlanmıştır (Aslan, 2021, s. 145-154).

³ Sîneçâk hakkında daha geniş bilgi için bk. Esrar Dede, 2018, s. 301-304; Mehmet Fatih Köksal, “Yûsuf Sîneçâk”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-sinecak>

CEZÎRE-İ MESNEVÎ

Yûsuf-ı Sîneçâk, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) yaklaşık 26.000 beyitten oluşan *Mesnevî*'sinden anlam birliği taşıyan 366 beyit seçmiş ve eserine, *Mesnevî*'nin altıncı cildinde geçen bir beyitten (bu beyit *Cezîre-i Mesnevî* Dîbâcesinin sonunda yer alan iki beyitten biridir) esinlenerek *Cezîre-i Mesnevî* adını vermiştir. Bu eser, özellikle Mevlevî çevrelerinde büyük ilgi görmüş ve sıkça okunmuştur. Sîneçâk'ın böyle bir derleme yapmasında, o dönemde *Mesnevî* gibi hacimli bir eserin herkes tarafından kolayca temin edilememesi ya da sıradan okuyucuların böylesine uzun bir metni sabırla okuyup bitirmesinin zorluğu etkili olmuş olabilir. Bu sayede, *Mesnevî*'ye ulaşamayan kişiler *Cezîre-i Mesnevî*'yi okuyarak/yazarak hem Mevlânâ'nın bu büyük eseri hakkında bilgi edinebilmiş hem de tasavvufun engin dünyasına adım atma fırsatı bulmuştur. Yûsuf-ı Sîneçâk'ın bu seçkisi, *Mesnevî*'nin bir tür özeti niteliğindedir. Buna benzer bir seçki de Şahidî-i Mevlevî (ö. 1550) tarafından yapılmıştır. Şahidî, Mevlânâ'dan seçtiği 600 beyti her beyte beş beyit eklemek suretiyle şerh etmiş, *Gülşen-i Tevhid* adını verdiği 3600 beytlik Farsça manzum eserin başına kendisi de 100 beyitlik bir Dîbâce yazmıştır. Bazı nüshalarda *Cezîre-i Mesnevî*'nin hemen arkasında bu şerhe de yer verildiği görülmüştür.⁴

Cezîre-i Mesnevî üzerine ikisi manzum (Abdullah Bosnevî ö. 1644, *Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî*, Cevrî İbrâhim ö. 1654, *Aynü'l-Füyûz*) üçü mensur (İlmî Dede ö. 1611-12, *Lema'ât-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Abdülmecid Sivasî ö. 1639, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Şeyh Gâlib ö. 1799, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*) olmak üzere toplam beş Türkçe şerh yazılmış olup bunlardan sonuncusu Şeyh Gâlib'in kaleme aldığı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'dir.⁵

⁴ Farsça şerhli *Cezîre-i Mesnevî* nüshalardan birinin fiziksel özellikleri ve detaylı bilgi için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 1910-001. Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/300026>

⁵ *Cezîre-i Mesnevî* ve şerhleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Kadioğlu ve Tünle, 2025; Yıldız, (2025). Kadioğlu, 2023; Atalay, 2022; Kılıçarslan, 2022; Çoban, 2021-

1- Şekil ve Muhtevâ Özellikleri:

Eserin 1b sayfasında Besmele'den sonra bazı nüshalarda derleyenin adı açıkça yazılı olan كلام سینه چاك يوسف رحمه الله başlıklı bir sayfalık bir Dîbâce (ön söz) vardır. Dîbâce'de Sîneçâk, önce Allah'a hamd edip Peygamber'e salat ve selam getirdikten sonra eserin yazılış sebebini açıklamış ve dostların ısrarı üzerine *Mesnevî*'den beyitler seçtiğini, beyitler arasında anlam birliği olanları bir araya getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca hangi ciltten aldığını belirtmek için her beytin kenarına Hint rakamlarıyla sayılar yazdığını ve esere neden *Cezîre-i Mesnevî* adını verdiğini de burada açıklamıştır. Sîneçâk, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini uzun süredir incelediğini, ancak eserin anlam derinliği nedeniyle herkesin ondan yeterince istifade edemediğini dile getirmiştir. *Mesnevî*'nin derin mânâlarını anlamakta zorlanan bazı talebelerin kendisinden, başlangıç seviyesindeki okuyucuların da istifade edebilmesi için eserden seçme bir derleme yapmasını istediklerini belirtmiş, Kur'ân'daki "Dilenciye azarlama!" emrine uyarak bu isteği geri çevirmediğini ve *Mesnevî*'nin altı cildinden anlamca uyumlu 366 beyit seçip düzenlediğini ifade etmiştir. Her cildin beyitlerini numaralandırarak esere *Cezîre-i Mesnevî (Mesnevî Adası)* adını verdiğini, tüm yardım ve desteğin Allah'tan olduğunu vurguladıktan sonra bu eserin *Mesnevî*'nin mânâ deryasına açılan bir yol, bir pencere olduğunu vurgulamış, her bölüme konuya göre başlıklar vererek 35 bölümden oluşan bir seçki meydana getirmiştir.

2- Bölümlerin Muhtevâsı ve Özetleri

Sîneçâk, *Mesnevî*'den seçtiği 366 beyti bir araya getirmiş anlam bütünlüğü içerisinde bölümlere ayırmış ve bölümlere muhtevâlarına göre yeniden Farsça başlıklar koymuştur. *Mesnevî*'nin birinci cildinden 107, ikinci cildinden 68, üçüncü cildinden 67, dördüncü cildinden 46, beşinci cildinden 48, altıncı cildinden 30 beyit seçmiştir. Zikredilen otuz beş bölümün Türkçe başlıkları ve muhtevâ özetleri şöyledir:

2022; Yağcıoğlu, 2022; Sevimli, 2022; Aydın, 2019; Bozaslan, 2016; Bankır, 2005; Mengüç, 2005; Güleç, 2004; Karabey vd. 1996.

1- “Allah’ın ilmiyle yaratılmış olan ve ‘Vatan sevgisi imandandır’ hadîsine uygun olarak asıl vatanlarını arzûlayanların hâlini beyân eder” anlamına gelecek şekilde Türkçeye çevirdiğimiz bu başlık altında *Mesnevî*’nin ilk 18 beyti seçilmiştir. Bu beyitler, insanın ilâhî âlemdeki asıl vatanından kopup dünyaya gelişini ve bundan doğan ayrılık acısını “ney” metaforu üzerinden anlatır. Beyitler ilgili bölümde detaylıca açıklanmış ve izah edilmiştir.

2- “Dinleyicilerin yetersizliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, gönlünde anlayış kabiliyeti bulunmayan kimseye hakikat sözünün etki etmeyeceğini açıklamaktadır. Anlatılan mânâ “can memesinde duran süt” gibidir; ancak içen, yani istekle dinleyen olursa akıp fayda verir. Dinleyici isteksiz veya idrâksiz ise en güzel söz bile etkisiz kalır. Mahrem/nâ-mahrem benzetmesiyle, hakîkatin kendini ancak ehline açtığını söyleyen Mevlânâ, uygun olmayan biri gelirse mânâ gizlenir; ehil biri gelince hakikat perdesiz görünür, der. Tıpkı kargaların kış bastırınca bülbülleri susturması gibi kötü çevre veya uygunsuz ortam mânâ kuşlarını kaçıtır. Bu yüzden Mevlânâ, dinleyenin uyukladığını görünce sözün gereksizliğini belirtir ve şöyle tamamlar: “Su üzerine yazı yazmak boşa çabalamaktır.”

3- “Sır saklamanın önemini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakîkatin derin sırlarını öğrenmiş olan âriflerin bu sırları herkese açmadıklarını, bilakis onları sakladıklarını ifade etmektedir. Hakikat, onu taşıyabilecek olgunluğa sahip olmayan kişiye verilmez; çünkü sır, ehil olmayan elde ziyana veya yanlış anlamaya yol açar. Gerçek sır ehli, çok söyleme imkânı olduğu hâlde susmayı bilen, dili mühürlü kimsedir. İlâhî sır, sineğin önüne konacak şeker gibi herkesin önüne dökülmez; denizin bilgisi ancak deniz kuşuna yakışır. Bu nedenle Mevlânâ, Hak sırlarının büyük bir emanet olduğunu ve yalnızca taşıyabilecek olgun gönüllere verildiğini vurgular.

4- “Hudâvendigâr’ın (Allah) yüce ve temiz zatının kemâlini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den dokuz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakîkati konuşanların aslında “su kuşları” gibi denize, yani ilâhî kaynağa ait olduklarını söylemektedir. Bu sözlerin

gerçek anlamını deniz yani ancak Allah bilir. İnsanların huyları ve özellikleri bile ilâhî isimlerin gölgesidir. Beden ise ilâhî hakîkati örten bir kılıftır; görünürde saman yığınının altında gizlenen bir deniz gibi. Mevlânâ kendini bir “şeker madeni” olarak niteler; bütün tatlılık ve güzellikler oradan doğar ve yine oraya döner. Dış görünüşüne ve beşerî aklına aldanılmaması gerektiğini, anlattığı hakikatlerin ancak gönülden içenlere açıldığını söyler. Kendi varlığının güneş ışığında kaybolmuş bir zerre gibi olduğunu, ibadetlerini halka rehberlik için yaptığını, gördüğü hakikatleri uyanık bir rüya gibi idrâk ettiğini ifade eder. Bu hakikat, tatmamış olana kuru bir söz görünse de gönül ufkuna yükselenler doğruluğuna şahittir.

5- “İnkarcılara nasihati beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, hakîkati ve dervişleri dış görünüşe göre yargılayanlara seslenmektedir: Eğer bâtın gözün yoksa bile her şeyin altında bir hazine bulunduğunu kabul et; yakîn sahibiysen her taşın altında ilâhî bir bekçi görürsün. Dervişlerin fakirliğini yanlış yorumlama; onlar mal sahibi olmasalar da Allah’ın ihsanlarında yüzmektedir. Onlara çamur gözüyle bakan kişi, İblîs’in “Ben ateştenim, Âdem çamurdandır” deyişine benzer bir yanılgıya düşer. Mevlânâ, böyle bakışı terk etmeyi, sureti bırakıp mânâyı görmeyi öğütler; çünkü dervişleri sıradan insan sanmak hamlığın ve idrâk eksikliğinin bir sonucudur.

6- “Kendini olgun insanlarla kıyaslayan sahtekârların hâlini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, riyâkârların kâmil insanlarla kendilerini kıyasladıkları için hakîkatten uzaklaştıklarını söylemektedir. Mukallitler, peygamberlerin de kendileri gibi yiyip içen insanlar olduğunu sanarak aradaki mânevî farkı göremezler. Mevlânâ, hakîkati arayanla taklitçi arasında çok büyük bir ayrım olduğunu Dâvûd’un sesiyle sıradan bir sesi, müminin içten “Allah” deyişiyle menfaat için söylenen “Allah” sözünü karşılaştırarak anlatır. Aynı kaynaktan beslenen iki arının birinin bal, diğerinin zehir yapması; iki ceylandan birinin misk, diğerinin pislik üretmesi gibi misallerle, aynı imkânlarla sahip insanların bile gönüllerinin niteliğine göre bambaşka sonuçlar ortaya koyacağını vurgular.

7- “Bilginlerin pâk (temiz) kişiliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, Hak dostlarının sıradan insanlardan tamamen farklı bir mânevî yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Abdalların aslında halktan olmadığını, bedenlerinin bile nûrla yoğrulduğunu ve bu yüzden rûh mertebelerini ve melekleri aşan bir yüceliğe ulaştıklarını söyler. Onlar, üzümde şarabın gizli hâlini gördükleri gibi, yoklukta bile varlığın hakikatini sezerler; hatta henüz üzümler yaratılmadan önce bile ilâhî şarapla mest olmuş gibidirler. Doğruluk makamının sakinleri olan bu arifler, arş ve kürsü gibi en yüce âlemlerden bile daha yüce bir mânevî dereceye sahiptir.

8- “Velîlerin mertebeleri hakkında.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, velîlerin derecelerine göre farklı sınıflara ayrıldığını belirtmektedir. Bazı velîlerin dua ehli olup ilâhî işlerde tesir sahibi olduğunu, zaman zaman düğümleri çözen, zaman zaman bağlayan kimseler olduğunu anlatır. Bir başka grup velî ise duayı dilden değil, tamamen gönülden yapar; onların ağızları duaya kapalıdır çünkü kaderdeki ilâhî tecellîlerde özel bir lezzet bulurlar. Bunlar kurtuluş talep etmeyi bile küfür sayacak derecede rızaya ermişlerdir. Daha gizli bir grup ise öylesine gizli bir yoldan ilerler ki halk arasında tanınmaları mümkün değildir; kerametleri de kendileri gibi örtülüdür ve hatta abdallar bile onların adlarını işitmez. Bu anlatımla Mevlânâ, velâyet makamının çeşitliliğini ve bazı velîlerin derin bir gizlilik içinde yol yürüdüğünü vurgular.

9- “Velîlerin birliğini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, velîlerin ve hakîkate ermiş rûhların özde birlik içinde olduklarını anlatmaktadır. İki velî yan yana görünse bile gerçekte hem bir hem de sayısızdır; sayı çokluğu dalgalar gibi sadece görünüştedir. Canların güneşi, beden denilen pencerelerden farklı şekillerde görünse de kaynağı tektir. Müminler çoktur ama iman birdir; bedenler ayrı olsa da rûh ve hakikat ortaktır. Ayrılık yalnızca hayvanî rûha aittir, insana özgü olan rûh ise birdir. Mümin, kâfir ve Yahûdî arasındaki fark da hakîkatte değil, bakış açısında ortaya çıkar; çünkü anlamlar âleminde bölünme, çokluk ve parçalanma yoktur. Tıpkı güneşin tek olmasına rağmen çok pencereden

farklı görünüm vermesi gibi, beden perdelerine takılanlar şüpheye düşer; hakîkatî görebilenler ise birliği idrâk eder.

10- “İnsanın yaratılış mertebelerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanın başlangıçta başsız, ayaksız, saf ve bir tek cevher iken nûrun şekil kazanmasıyla çokluk dünyasına indiğini anlatmaktadır. Bu iniş sürecinde insan önce cansızlık, ardından nebatî ve hayvanî aşamalardan geçerek ilâhî emirle insanlık mertebesine ulaşır. Mertebeden mertebeye ilerleyen insan, akıl ve bilgiyle donanır; ancak Mevlânâ’ya göre insanın en büyük gafleti, bütün bu yüce süreçten gelip yine de kendi özünü tanıyamamasıdır. Böyle olursa insan en yüksek derecedeyken ey alçak derekeye inebilir.

11- “Kişinin kendini bilmesi ve [marifet] talebini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu bölümde, kendi özünü anlayanın gerçek kurtuluşa erdiğini söyleyerek insanı hakîkatî aramaya çağırmaktadır. Hakîkatten uzak olanın manen çocuk kaldığını, dış görünüşün erkeksi ya da güçlü görünmeye yetmeyeceğini, asıl yiğitliğin şüphelerden sıyrılıp kalbi cilalamakta olduğunu anlatır. Kalp pasından arınınca bir aynaya dönüşür, kulak vesveseden temizlenince ilâhî esintileri duyar, göz şüpheden arınınca gayb âleminin bahçelerini görür. Nefsanî hastalıklar giderilince insan Allah’ın kokusunu, hakîkatin tadını almaya başlar. Böylece rûh, beden kaydından kurtularak hakîkatin meclisinde dolaşır.

12- “Talebenin yüce himmetini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu bölümde, insanın mânevî yolculuğunda asıl kanadının himmet olduğunu söyleyerek kişinin değerinin niyeti ve yönelişiyle belirlendiğini anlatmaktadır. Görünüşte yüce olan bir kimse bayağı şeylerin peşindeyse değersizleşir ama görünüşte düşük olan biri bile padişaha yani hakîkate yönelmişse büyük kıymet kazanır. Bu yüzden âşığın iyilik ya da kötülük içine karışmış hâline değil, onun hakîkate yönelen gayretine bakmak gerekir. Bir karıncanın bile Hz. Süleyman’ı araması değerlidir, önemli olan aramadaki samîmiyet ve himmetin yüksekliğidir.

13- “Görünüştten sakındırma ve mânâyâ teşvik etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on iki beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanın dış görünüşe değil özüne, güzel huyuna ve ilâhî nûrdan aldığı paya göre değer kazandığını anlatmaktadır. En güzel sûretin bile kötü ahlâkla değersizleştiğini, en zayıf görünenin bile ilâhî mânâyâ yönelmişse yüceltiğini örneklerle açıklar. Kıtmîr’in, Ashâb-ı Kehf’e bağlılığıyla yüce derecelere erişmesi; kötü niyetlilerin ise sûretleri ne kadar güzel olursa olsun kıymet kazanamaması bunun sembolleridir. Mevlânâ, bedenın kabuk, canın öz olduğunu; canın bile Rahman’ın nûruyla değer bulunduğunu vurgular. Bu nedenle insanın görevi, kendi içindeki gizli güzeli bulmak, sûrete değil mânâyâ yönelmektir.

14- “Tövbe ve istiğfarın gücünü beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den sekiz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, tövbenin insanın hayatını dönüştüren ilâhî bir lütuf olduğunu açıklamaktadır. Günahlarla kararmış sayfaların tövbe ile beyazlaşacağını, ömrün kökünün tövbe suyuyla yeniden can bulacağını söyler. “Zehrin şeker oluşu” benzetmesiyle tövbenin yalnızca günahı silmekle kalmayıp onu sevaba dönüşebilecek kadar güçlü olduğunu vurgular. Tövbe eden kulun hâinden arşın bile etkilendiğini söyleyerek pişmanlığın samîmiyetini yüceltir. Tövbenin, insanı bir anda yerden göğe yükselten bir mânevî bineğe benzediğini ifade eder.

15- “Ağlamanın faydalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, ağlamanın ve içli yakarışın insana verilen büyük bir sermaye olduğunu söylemektedir. Bulutun yağmuruyla toprağın can bulması gibi, gözyaşının da rûhu yeşerttiğini belirtir. Çocuğun ağlamadan süt bulamayacağını hatırlatarak kulun da yalvarış ve niyaz olmadan ilâhî lütufları kolayca elde edemeyeceğini ifade eder. Kur’ân’daki “Az gülsünler, çok ağlasınlar” ayeti üzerinden, ağlamanın rahmeti çektiğini; gözyaşının döküldüğü yerde ilâhî ihsanların yeşerdiğini vurgular. Ağlayışın sonunda mutlaka bir ferahlık ve gülüş olacağını ifade eder.

16- “Çalışma ve gayretin lüzumunu beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den sekiz beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, insanın hem dünyada hem de mânevî yolda çalışmadan, çaba

göstermeden sonuca ulaşamayacağını öğretir. Ekmeden biçilmeyeceği gibi insan hangi tohumu ekerse onun mahsulünü alır; iyi amel iyi sonucu, kötü amel kötü sonucu doğurur. Nefsiyle mücâhede eden ve bedenine zahmet veren kişi adaletle yücelir. Tevekkül, tembellik değil; işini yaptıktan sonra Allah’a güvenmektir. Nebîlerin ve velîlerin yolunda giden ve çalışan kimse asla zararda olmaz. Demire vurulan her darbenin mutlaka kıvılcım çıkarması gibi çabalamak da mutlaka bir kazanca döner. Böylece Mevlânâ, emek ve mücâhedenin mânevî kazançtaki yerini güçlü benzetmelerle açıklar.

17- “[İsrarla] kapıyı çalan içeri girer’ sözünün mânâsını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, rahmet kapısını ısrarla çalanların asla boş dönmeyeceğini anlatmaktadır. Mânevî yolculukta aramanın, sabrın, sebâtın ve niyetin belirleyici olduğunu vurgular. Yavaş da hızla da ilerlese, samîmî arayanın sonunda bulacağını; kapıda bekleyen birinin mutlaka ev sahibini göreceğini; kuyuyu kazan kişinin eninde sonunda tatlı suya ulaşacağını örneklerle anlatır. Hakîkati bulmak için hem dikkatli hem çok yönlü aramak, bazen konuşmak, bazen susmak, bazen kokusunu takip etmek gerekir. Ayrıca Mevlânâ, bu yolda iyi dost ve kâmil bir rehber (pîr) bulmanın zorunlu olduğuna, kötü arkadaşlardan ise uzak durmak gerektiğine işaret eder. Pîr, göklere yükselten bir merdiven gibidir ve müridin hâlini dönüştürür.

18- “Hakîkati arayan kişiye mutlaka bir mürşidin yol göstermesinin lüzumunu beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hakîkati arayan kişinin mutlaka kâmil bir pîr edinmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Mânevî yol, görünüşte sıradan olsa bile afetlerle, şeytanî vesveselerle, korku ve şaşkınlıklarla doludur; bu yüzden rehbersiz yürümek tehlikelidir. İnsan bildiği bir yolda bile şaşabilirken, hiç bilmediği bir mânevî yolda rehbersiz kalması onu perişan eder. Rehberin himmeti olmadığında şeytanın (gulyabaninin) sesi kişiyi yoldan çıkarır. Bir iki günlük yol rehbersizlik yüzünden yıllarca uzar. Bu nedenle insan inciyi sedefte arar gibi, sanatı ehlinden öğrenir gibi, mânevî olgunluğu da ancak evliyâ, asfiyâ ve Allah dostlarının himmetiyle bulur. Kâmil

kişilerin sevgisi gönle nakşedilmeli ve hemen Allah'ın dostluğuna vesile olacak bir rehber bulunmalıdır.

19- “Allah dostlarıyla yapılan sohbetin faydalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, Allah dostlarıyla beraber olmanın insan için bir mânevî kimya olduğunu anlatmaktadır; onların nazarı tahta kılıcı elmas eder, sert kayayı mücevhere çevirir. Evliyâdan uzaklaşan Allah’tan da uzaklaşır; onlarla oturan ihsana erer, olgunlaşır. Mânevîyatsız rûh bir tahta kılıç gibidir. Kınında iken değerli görünür ama iş başa düşünce zarara düşürür. Bu yüzden kişi, kendi mânevî kılıcını sınamalı ve eksikliğini fark ederse hemen bir gönül erbabının sohbetine yönelmelidir. Çünkü ilâhî feyzi taşıyan âriflerin sohbeti kişiyi değiştirir, yükseltir ve gerçek kahramanlığa ulaştırır. Gülen nar ağacının bahçeyi güldürmesi gibi mertlerin sohbeti de kişiyi mert ve olgun kılar.

20- “Sahtekâr müddeîlerle (iddiacı) arkadaşlık kurmanın zararlarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Mevlânâ bu beyitlerde, tatlı sözlü ama cahil ve sahte rehberlerin büyük bir tehlike olduğunu vurgulamaktadır. Ahmağın sohbeti insanı karanlığa sürükler; hakîkate ermemiş şeyhler tâlibi aptallaştırır, yolunu şaşırtır. Bu iddiacılar, derviş sözlerini çalmakla övünür, kendilerinde ilâhî nûr olmadığı hâlde büyük velilere dil uzatırlar. İnsan şekline girmiş nice şeytanın olduğunu söyleyen Mevlânâ, avcının kuşu ıslıkla kandırması gibi sahte şeyhlerin de tatlı sözlerle insanı tuzağa çektiğini anlatır. Sonunda tâlibe net bir öğüt verir ve şöyle seslenir: Hakîkî şeyhten başkasına el verme; hikmet sahibi, âlim ve habîr olan gerçek rehberi ara çünkü kurtuluş yalnız onun sohbetindedir.

21- “Kâmil mürşidin temiz şahsiyetini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, gerçek şeyhliğin dış görünüşle değil, benlikten tamamen arınmış bir hâl ile mümkün olduğunu sembolik bir dille anlatmaktadır. Siyah saçın nefsi, vehmî benliği temsil ettiğini; hakîkî pîrin ise içinde bu benlikten kıl kadar iz kalmayan kimse olduğunu söyler. Hz. Îsâ’nın “Genç olmadan yaşlandık” sözünü örnek vererek olgunluğun zamanla değil mânevî idrâkle elde edildiğini hatırlatır. Saçı sakalı ağarmış olsa da hâlâ

benlik davası güdenin pîr sayılamayacağını vurgular. Gerçek ihtiyarlığın aklın, hikmetin ve nefis tezkiyesinin olgunluğu olduğunu belirtir. Böyle bir pîrin eli, Allah'ın kudretiyle gizli âlemlere bile erişir; gâipte olanlara bu kadar lütuf ulaşıyorsa, huzurda bulunanların bundan daha büyük bir pay alacağı açıktır.

22- “Talebelerin dürüstlüğünü ve şeyhlere (üstat) hizmet etme edebini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevi*'den on yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, tâlibin yani müridin şeyhe karşı nasıl bir istikamet ve edep üzere olması gerektiğini anlatmaktadır. Pîr bulununca gevşeklik göstermemek, ona tam teslimiyetle bağlanmak ve Mûsâ'nın Hızır'a teslim olduğu gibi muhalefeti terk etmek öğütlenir. Mânevî sırların elçileri, İsrâfil gibi diriltici nefes taşıyan dinleyiciler ister; bu yüzden müridin gurur ve kibirden sıyrılarak eğilmesi, kırılması ve pîr kapısında hizmet etmeyi şeref bilmesi gerekir. Pîrlere dilenci değildir; onlara karşı edep gösterilmediğinde onların rehberliğinden bir fayda beklenemez. Zâhir ehli için edep dış görünüşe indirgenmiş olsa da gönül ehli için edep kalbin temizliği ve iç dünyanın doğru hâlidir çünkü onlar kalplerden haberdârdır. Ne yazık ki insan bazen makam umarak körlerin huzurunda edeple durur ama hakîkati görenlerin yanında edepsizlik eder. Bu durum kişiyi nefsin ateşine odun eder. Allah'ın has kullarıyla edepsizce konuşmanın kalbi öldüreceği, amelleri karartacağı vurgulanır. Sonunda Mevlânâ, edebın ilâhî bir lütuf olduğunu, edepsizliğin ise şeytanı güldüren ve dünyayı fitneye sürükleyen gerçek bir hüsrân olduğunu hatırlatarak Allah'tan edepte muvaffakiyet talep etmeyi öğütler.

23- “Müridin şeyhi denemesinin zararını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevi*'den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, müridin şeyhini imtihan etmeye kalkmasının mânevî yolculuğu nasıl bozduğunu açıkça bildirmektedir. Şeyhi sınamaya yeltenen müridin aslında kendi gafletini, cehaletini ve cüretini ortaya koyduğu, böyle bir davranışın kâmil bir rehbera zarar vermeyeceği vurgulanır. Mürşidi imtihan etmek, onun üzerinde tasarruf kurmaya kalkmak gibidir ki bu, padişah üzerinde tahakküm kurmaya benzeyen büyük bir saygısızlıktır. Şeyhi sınama isteği, kötü talihin insana musallat olduğunu gösteren bir işaret sayılır. Bu vesvese kalbe düştüğünde yapılması gereken tek şeyin,

hemen Allah’a yönelip secdeye kapanmak, gözyaşıyla toprağı ıslatarak ilâhî koruma dilemek olduğu öğütlenir. Bu şekilde Mevlânâ, müridin iç dünyasını arındıran en önemli unsurun teslimiyet ve edep olduğunu bir kez daha hatırlatır.

24- “[Kardeşi] Kınamayı terk etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, özellikle mânevî kardeşler hakkında sûizandan sakınmayı öğütlemekte, zâhırde onlardan hoşuna gitmeyen bir davranış görülse bile iyi niyetle düşünmek gerektiğini vurgulamaktadır. Kötü hayallerin ve vesveselerin dostlukları parçalayan gizli bir zehir olduğunu söyleyerek, Allah’ın birini rezil etmek isterse onu temiz insanları kötülemeye yönelttiğini; buna karşılık, bir kulun aybını örtmek dilediğinde ise ona başkalarının kusurlarını dile getirme fırsatı bile vermediğini ifade eder. Ayıp örtmenin ilâhî bir edep olduğunu, bunu yapanın kendi ayıplarının da örtüleceğini; başkalarının kusuruyla alay edenin ise aslında o kusuru kendi üzerine çektiğini belirtir. Kişinin asıl saadetinin kendi aybını görmesinde olduğunu hatırlatır ve insanların çoğunun kendilerinden habersiz bir şekilde sürekli birbirlerinin eksiklerini söylemekle meşgul olduklarını eleştirir. Bu öğütlerle Mevlânâ, mânevî yolun temel şartlarından biri olan hüsn-i zan ve ayıp örtücülüğün önemini bir daha vurgular.

25- “Bazı inkarcıların kâmil şeyhi kınamalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den sekiz beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, hak dostlarını kötüleyen inkârcıların aslında kendi kirli hâllerini başkalarına yansıttıklarını söylemekte, zina edenin zinayı, içki ve riya ehlinin de kendi bulaşıklıklarını Allah dostlarına isnat ettiğini belirtmektedir. Böyle bir şeyhin başkalarına fayda vermesi mümkün olmadığı için, Hak ehli hakkında zanda bulunmanın tamamen kişinin kendi hayal ürünü olduğuna işaret eder. Hak dostlarının yüksek mânevî mertebesi, Kızıldeniz’e karışan bir pisliğin onu kirletmemesi gibi her türlü kötü sözden etkilenmez; ateşin İbrâhim’e zarar vermemesi misali, gerçek velîler dünyevî kusurlarla lekelenmez. Onların hata gibi görünen hâllerinin bile Allah katında sıradan kulların ibadetlerinden üstün olabileceğini söyleyerek hakikat erbabının küfür ve iman gibi ikiliklerin ötesinde bir makamda bulunduğunu ifade eder. Son olarak Mevlânâ,

insanın Hak dostlarını kendi nefsiyle kıyaslamaması gerektiğini, çünkü yazılışı aynı olsa da süt ile aslanın özde bambaşka varlıklar olduğunu hatırlatarak anlatır.

26- “Kendini beğenenlerin durumunu beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on iki beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, bencilliğin ve nefse kulluğun insanı nasıl hakîkatten uzaklaştırdığını anlatmaktadır. Dünyevî arzûlara esir olup nefse boyun eğmenin, gönül ehline yabancılığın ve mânevîyat büyüklerine hilekâr yaklaşımların bencilliğin açık işaretleri olduğunu belirtir. Böyle kişiler, her zaman kâmil şeyhi eleştirir. Onu, bir şey alınca “dilenci”, almayınca “ikiyüzlü”, halkla beraber olunca “açgözlü”, uzak durunca “kibirli” diye suçlarlar. Kendi sorumluluklarından kaçmak için aile nafakası bahanesine sığınır. Helal kazanç iddiasında bulunsalar da Mevlânâ onların aslında nefsânî kan döngüsünden başka bir “helal” bilmediklerini ima eder. Onlara çarenin gıdada değil Allah’ta, dermanın nefse tapınmakta değil dinde olduğunu hatırlatır. İnsan pis ve temiz şeylerden ayrı kalamazken bütün bunları yaratandan nasıl ayrı düşebildiğini sorgulayarak bencilliğin asıl kaynağının kalbin Hak’tan uzaklaşması olduğunu vurgular.

27- “Dünyadaki her güzelliğin sonundaki çirkinliği beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, dünya nimetlerinin aldatıcı yüzünü ve her güzelliğin sonunda çirkinliğe, yok oluşa dönüşen bir yön taşıdığını hatırlatmaktadır. Lezzetli yemeklerin tuvaletteki pisliğe dönüşmesi örneğiyle, görünen süsün ve cazibenin ardındaki hakîkati düşünmeyi öğütler; çünkü sonunu görebilen kimse aldanmaz. İlkbaharın tazeliğine kapılanın sonbaharın solgunluğunu da görmesi gerektiği gibi, gündüzün parlak güneşi nasıl batışta “ölüm” hâline geliyorsa, dolunayın güzelliği de ay sonunda hüsrana dönüşür. Mevlânâ, bu benzetmelerle insanı, yüzeydeki hoşluklara değil, onların âkıbetine bakmaya çağırır; zîrâ geçici güzelliklere kapılan kişi av olurken, sonu düşünen aldanıştan kurtulur.

28- “Fenâyı terk edip bekaya çalışmayı beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yedi beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, dünyanın geçici sevinçlerine aldanmamayı, fanilikten yüz çevirip bekâyâ yönelmeyi öğütler. İnsanı mutlu eden her şeyin daha önce

başkalarını da sevindirdiğini fakat sonunda rûzgâr gibi kaybolduğunu hatırlatır ve vefâsız olan bu şeylere gönül bağlamamayı ister. İnsan onları bırakmazsa, onlar insanı terk edecektir. Gerçek sevginin ancak Hay ve Kayyum olan Allah’a duyulabileceğini, renk ve kokuya bağlı dünyevî aşkların ise aşk değil şehvet olduğunu ve sonunun utanç olduğunu söyler. Güneş ışığının duvarda beliren parıltısını örnek vererek fanilerin güzelliğinin ödünç bir ışık gibi geçici olduğunu belirtir. İnsanın kerpiç misali geçici varlıklara değil asıl ve sönmeyen ışığın kaynağı olan bâkî güneşe, yani ilâhî hakîkate yönelmesi gerektiğini vurgular.

29- “Dünyayı terk etmeyi beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanı altın ve gümüşün esaretinden yani dünya bağlarından kurtulmaya çağırmaktadır. Dünyadakiler bir testiye doldurulan deniz suyu gibidir; ne kadar çok içilse insanı tam olarak kandırmadığı gibi üstelik susuzluğu artırır. Kanaatsiz gönül sedefinde inci bulunmadığı gibi, hırslı kimsenin göz testisi de hiç dolmaz. Buna karşılık dünyayı kalben terk eden kimseye hem dünya yaklaşır hem de ahiret nimetleri artar; sevgilisiyle huzur bulan için dünya değersiz bir leş gibi görünür. Mevlânâ, İbrâhim Edhem’i örnek göstererek insanı dünya saltanatını bırakıp ebedî yurda yönelmeye teşvik eder; zîrâ dünya rûhun zindanı, dar ve karanlık bir kuyudur, dışarıdaysa renk ve koku ötesi bambaşka bir âlem vardır. Peygamberlerin bile bu dünyayı dar bulup mekânsız hakikat âlemine yöneldiğini hatırlatır. Son olarak Hakk’ı zikrederek dünya hırsının karanlık seslerini bastırmayı ve gönül gözünü bu akbaba gibi oyalayan dünyevî arzûların pençesinden uzak tutmayı öğütler.

30- “Mal ve mevki (servet ve makam) yergisini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on üç beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, mal ve makam sevgisinin insanı nasıl alçalttığını anlatmaktadır. Dünya malını baştaki külaha benzetir; ancak yalnızca başı çıplak olan, yani hakîkatten yoksun kimseler ona muhtaçtır, gerçek güzelliğe sahip olan ise malın yokluğunu bile hoş görür. Dünya malı aklı kıt kuşların tuzağı iken, ahiret nimetleri olgun ve bilge kuşların yoludur. İnsanların dünyaya esir oldukları hâlde kendilerine “dünyanın emiri” demeleri gülünçtür; tıpkı zenciye beyaz demek gibi. Mevlânâ’ya

göre hakiki padişah, padişahlığa aldırmayan ve ışığını Hakk'tan alan kimsedir; makam sandığımız taht ise bir tahta tabuttan ibarettir. İnsan ne kadar altın biriktirse de hepsi sonunda değersiz kum gibi geride kalır. Benlik ve makam hırsı bir merdiven gibidir; yükseldikçe düşüşü daha acı olur. Halkın insana geçici olarak verdiği efendilik de borçtur; sonunda geri alınacaktır. Bu nedenle Mevlânâ, geçici beyliği Hakk'a teslim etmeyi, böylece insana Hak tarafından gerçek ve ebedî bir padişahlığın bağışlanacağını öğütler.

31- “Şöhretin tehlikelerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den beş beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, şöhretin insanı Hak yolundan alıkoyan sağlam bir bağ, ayaklara dolanan ağır bir zincir olduğunu söylemekte, mümkünse sultanlık iddiasından uzaklaşıp kul olmayı öğütlemektedir. Çünkü aşkla dolan bir gönül için gerçek makam yalnızca kulluktur. İnsanın kendini ortaya koyup parlatmaya çalışmasının tehlikesini, “tane olsan kuşlar yer, gonca olsan çocuklar koparır” diyerek ifade eder; yani görünen, teşhir edilen her güzellik mutlaka bir saldırıya, nazara, kısıpaca maruz kalır. Kendini mezada çıkaran kişinin yüzlerce kötü bakışa hedef olacağını söyleyerek şöhret arzusunun hem iç dünyayı hem de mânevî yönelişi tahrip eden gizli bir afet olduğunu vurgular.

32- “Fenâ ve mahviyetin faydalarını beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den altı beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, hakîkate giden yolun benliği terk edip “yokluk” makamına yönelmekten geçtiğini anlatmaktadır. Ayaz’ın gocuk ve çarlığını mihrap edinmesi, kulun tevâzu ve hiçlik hâlini ibadet makamına yükseltmesini temsilen anlatır. Allah’ın dergâhında “ben” ve “biz” iddiasıyla ortaya çıkanın yükselemeyeceği belirtilir. İlâhî hazinelerin bu hiçlik makamından tecellî ettiğini vurgulayan Mevlânâ, vehmî benliğe aldanan kişinin gerçek yokluğu anlayamayacağını söyler. Benliğini aşan kimsenin “bensiz” bir hâle erdiğini, böylece onda Hakk’ın tecellisinin görünür olduğunu ve herkesle dost olacağını ifade eder. Yokluğun, kişiyi hakîkî varlığa taşıyan bir “Burak” olduğunu hatırlatarak insanın benliğini terk ettiği ölçüde ilâhî hakîkate doğru yol alacağını beyân eder.

33- “Tevekkül ve kanaati beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den on bir beyit seçilmiştir. Bu beyitlerde Mevlânâ, yoksulluğa sabrı ve gönlü dünyevî geçim sıkıntısından arındırmayı öğütlemekte, Allah’ın izzetinin fakr makamında tecellî ettiğini söylemektedir. Kulun rızkı için aşırı telaş göstermesini gereksiz bulur; zîrâ rızık, kulun ona duyduğu iştiyaktan daha güçlü bir şekilde kuluna yönelmiştir. İnsan kalbine geçim derdi yüklemek yerine Allah’ın kapısında kullukla beklerse rızkı eksik olmaz. Peygamber’in “Cennet istiyorsan kimseden isteme” sözünü hatırlatarak gerçek tevekkülün yalnız Allah’a yönelmek olduğunu vurgular; çünkü başkasından istemek de sonunda Allah’tan istemektir, veren eli cömertliğe meylettiren yine O’dur. Bu nedenle Mevlânâ, ihtiyaçların başkasına muhtaç olan kimselerden değil doğrudan Allah’tan talep edilmesi gerektiğini belirtir. Kanaatin bal denizi gibi tatlı olduğunu söyleyip yüz ekşitmemeyi, az yemeyi, israfı terk etmeyi öğütler; çünkü israf tuzağa düşürür, kanaat ise insanı korur ve huzura erdirir.

34- “Riyazet ve açlığın faziletlerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den yirmi altı beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, insanın mide bağımlılığından kurtulup riyazetle nefsinin arıtması gerektiğini vurgulamaktadır. Karnını aşırı yemekten boşaltanın içine ilâhî incilerin dolacağını, can çocuğunun şeytanın sütü olan şehvetten kesilince meleklerle yoldaş olacağını söyler. Ekmek ve etin çamur gibi geçici olduğunu, az yenilmezse insanı da çamura çevirdiğini belirterek asıl rızkın hikmet ve nûr olduğunu dile getirir. Ağız şehvet gıdasına kapanınca gönülde başka bir ağız açılır ve o ağız ancak mânevî esrar lokmalarını tadabilir; çünkü dost tâliplerinin gıdası ekmek değil aklın ve rûhun nûrudur. Mevlânâ’ya göre her maddî gıda, hakîkatte nûrun bir yansımasıdır; insan o nûrdan bir kez nasip alsa sıradan yiyeceklere ilgi duymaz. Açlık hem hastalıklardan iyidir hem de Allah’ın seçkin kullarına güç katsın diye verilen bir riyazet makamıdır. Midesine esir olanın yükselmesi mümkün değildir; insan gıdasını değiştirip rûhun derecesine çıkmadıkça meleklerin makamına erişemez. Dünya nimetlerle dolu olsa da karınca ve yılanın nasibi yine topraktır; aynı şekilde maddî ekmekten kopamayan rûh da hakikat nehirlerinin tadını bilemez. Açlık, yokluk, sarhoşluk ve ilâhî neşe hâllerini tatmayan kimse ise aşkın yankısını duymayan dağ gibi kalır. Bu sebeple Mevlânâ,

mide hırsını terk edip ilâhî nûra yönelmenin insanı hakîkate taşıyan yegâne yol olduğunu öğretir.

35- “Aşk ve onun sarhoşluk hallerini beyân eder.” başlıklı bölümde, *Mesnevî*’den otuz üç beyit seçilmiştir. Bu bölümde Mevlânâ, aşkın âşığının hem sevinci hem kederi olduğunu, âşığının bütün emeğinin ve mükâfatının da yalnız Hak’ta toplandığını anlatmaktadır. Âşık, sevgiliden başkasına yönelirse bu aşk değil kuru bir sevdadır; çünkü hakîkî aşk gönülde parlayınca bâkî sevgiliden başka her şeyi yakar. Aşkın beş duyudan ve mekânın altı yönünden bağımsız bir hakikat olduğu, insanın nice arzûlarla dolu gönlünü birleştiren tek gerçek mezhebin aşk mezhebi olduğu vurgulanır. Aşk, nefsine tapanlara helâl olan dünya mülkünün karşısında Hakk’ın saf muhabbetine kul olmayı gerektirir; kulluk ve efendilik gibi dünyevî roller aşkı örten iki perdedir. Aşk, merhametsiz bir kâtil gibi görünür; çünkü gerçek âşığının dışındakiler ondan kaçsın diye böyle bir surete bürünür. Aşk; felekleri döndüren, yeri titreten, gökte yarıklar açan bir güçtür; bu yüzden aşk sözle anlatılamayan uçsuz bucaksız bir deryadır. Mevlânâ aşkı bütün dertlerin tabibi, kibir ve riyanın ilacı olarak över; insanı topraktan alıp göklere çıkaran, dağları bile semaya kaldıran bir güç olduğunu belirtir. Âşığının deli görünmesi bu yüzden tabiidir; aşk hâlî hata gibi görünen sözleri bile şehit kanı gibi aziz kılar. Mevlânâ, aşkı şöhret sanıp ondan kaçanları eleştirir ve aşkın yüzlerce naz, cilve ve çetin imtihanlarla elde edildiğini hatırlatır. Aşk yolunda korkakların toz bile olamayacağını, âşığının ölüm tehdidiyle bile korkmayacağını, “Lâ”ya kurban olup “Belâ” çağrısına koşacağını söyler. Aşkın derinliğinde fıkıh imamlarının bile sükût ettiğini ifade ederek, aşkın şerh edilemeyecek kadar sınırsız bir ilâhî vasıf olduğunu bildirir. Son olarak okura bu sözleri lafız olarak değil “Âb-ı hayat” gibi diriltici bir mânâ olarak içmesini öğütler ve bu bilginin beşerî bir ilim değil ilâhî bir ilham olduğunu vurgular.

3- Cezîre-i Mesnevî’nin Nüshaları

Eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Yazma Eserler Veri Tabanı’nda kayıtlı 35 nüshası bulunmaktadır. Ali Çoban, *Cezîre-i Mesnevî*’nin ellinin üzerinde nüshasını tespit ettiklerini, en eski tarihli nüshanın h.958/1551 tarihli olduğunu belirtmiş, ulaşabildiği

nüshaları bir tabloda sunmuştur.⁶ Bazı nüshaların müstakil (HME, HE gibi], bazılarının ise bir mecmua içerisinde veya şerhli olduğu (Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 1910-001 gibi) görülmektedir. Bu çalışmada müstakil nüshalardan ikisi ele alınmış ve karşılaştırmalı metinde kullanılmıştır. İhtiyaca göre diğer nüshalara da müracaat edilmiş ancak ilmi bir nüsha karşılaştırması yoluna gidilmeden doğru olduğu kabul edilen yazmalar tercih edilmiştir. Metin neşrinde istimal edilen yazma nüshaların bazı özellikleri kısaca şöyledir:

1- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi [HE] Ek-78: Toplam 10 varak olup her sayfada 23 satır vardır ve ta'lik hatla yazılmıştır. Yazılış tarihi ve müstensihisi belli değildir. Başlıklar kırmızı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Oldukça temiz ve okunaklı bir nüshadır. Eserin Dîbâce'si bu nüshadan okunmuş ve ayrıca beyit numaraları da bu nüshaya göre verilmiştir.⁷

2- Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi [HME] 2979: Toplam 15 varak olup her sayfada 17 satır vardır ve ta'lik hatla yazılmıştır. Yazılış tarihi ve müstensihisi belli değildir. Başlıklar kırmızı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Tashihli bir nüsha olup özellikle Dîbâce kısmında der-kenar bazı açıklama ve eklemeler vardır. Ayrıca beyitlerin *Mesnevî*'nin kaçınıcı cildinden alındığı kırmızı kalemle her beytin yanına yazılmıştır. Bunların dışında bu nüshada metin öncesi ve sonrasında önemli olduğunu düşündüğümüz bazı kayıtlar vardır. Bu nüshanın metin dışı kayıtları ve incelemesi, tıpkıbasımıyla birlikte çalışmanın sonuna eklenmiştir. Bk. Ekler (A-B-C).

4- HME Nüshasındaki Metin Dışı Kayıtlar

Metin teşkilinde kullandığımız ve orijinal metnini ekler bölümüne eklediğimiz HME nüshasında, Dîbâce'nin öncesi ve 366 beyitlik metnin sonunda yer alan, metin dışı bazı kayıtlar vardır. 1a sayfasında; Hz. Peygamber'e atfedilen ancak hadis kaynaklarında hadis olarak geçmeyen bir söz, "Sûfî goft" ve "Cevâb-ı Kalender" başlıklı iki Farsça beyit, ayrıca Mevlânâ'dan alınan Farsça bir beyit, "Adamlar

⁶ Eserin yazma nüshaları hakkında daha detaylı bilgi için bk. Çoban, 2021, s. 78-81.

⁷ Bu nüshanın fiziksel özellikleri ve detaylı bilgi için bk. Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/262673>

dörttür” anlamında kırmızı başlıklı Arapça dört hikmetli söz, “Li-muharririhî” başlıklı Türkçe üç beyit, el-Asmaî⁸ ile gizli bir âşık’ın mâcerâsını anlatan tahkiyeli Arapça beş beyit yazılmıştır. Buradaki Arapça-Farsça ibareler okunmuş, tercümeleri de yapılmak suretiyle ekler bölümüne ilave edilmiştir. Metnin bitiminden sonra [HME14b] müellif veya müstensih tarafından bazı eklemelerin de yapıldığı görülmektedir. Burada ilk olarak “Faslun fi’l-‘âşûrâ” başlıklı aşûre orucunun faziletlerini anlatan bir bölüm karşımıza çıkmaktadır. Sonra “Ez-güftâr-ı li-Câmî‘ Rahimehullâh” başlıklı 17 beyitlik Farsça ve “velehû” başlıklı yine Farsça iki beyit yer almaktadır. Buradaki Farsça beyitlerin Câmî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Metin dışı kayıtlardaki Farsça beytiler okunmuş, Latin harfleriyle yazıya geçirilmiş ve tercümeleri de yapılmak suretiyle ekler bölümünde sunulmuştur.

⁸ Tam adı Ebû Saîd Abdûlmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî (ö. 216/831) olup Basra dil mektebinin önde gelen simâlarından biridir. Şiir ve ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi olarak bilinen müellifin çoğunluğu Câhiliye devri şairlerinin şiirleri olmak üzere bazı muhadramûn ve İslâmî devir şairlerinin şiirlerinden derlenen *el-Asma’iyyât* adlı bir antolojisi vardır. Daha geniş bilgi için bk. Süleyman Tülücü (1991), “Asmaî”, DİA, 3/499-500. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asmai>

Dîbâce

کلام سینه چاک یوسف رحمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد بلا غایه و بی حد و شکر لا یحصى ولا یعد آن خدا را که سینه بی کینه کاملاً با شعله
انوار کمالات ظاهریه درخشان و تابان ساخت و صدور پر حبور عارفان را بلمعات اضواء
معارف باطنیه ضیا پرور و منور گردانید. و درود و نا محدود بر آن پیشوای مرشدان کامل و
رهنمای کاملان و اصل را سزااست که در جولانگاه نبوت مترنم بصدای رَایث رَبِّی و در تختگاه
رسالت متکلم ابیث عند ربی بوده¹⁰. و برآل و اصحاب او باد که هر یکی از ایشان پیش برنده
دامندگان راه خزلان و دست گیرنده افتادگان چاه عصیانست. اما بعد مدتی بود که این نامراد
پر تأسف اعنی غمناک سینه چاک یوسف تتبع مثنوی حضرت خداوندگار قدس سره العزیز
میکردم، روزی بعضی از طالبان حقایق مثنوی و راغبان دقایق معنوی التماس کردند که مثنوی
مولانا جلال الحق الملت و الدین افاض الله نوره علینا و علی العالمین بحریست بی حد کران
و دریایست نا متناهی و بی پایان در هر کسی بمراد خود اقتدار ملاحی و استطاعت سباحی
تواند کرد و بعضی لألئ منظومه وی، در سلك اختصار و انتخاب و ایجاز و در رشته باریک
اعجاز کشیده شود، تا مبتدیان را هم از و حظی و بهره یافته شوند، این بنده نحیف نیز بر
مقتضای فحوای الآیه وَأَمَّا السَّائِلُ فَلَا تَنْهَرْ. از شش مجلد¹¹ مثنوی سیصد و شصت و شش
(۳۶۶) ابیات اختیار کردم، و بیکدیگر ارتباط دادم، و بهر جلد مثنوی در صورت ارقام هندی
اشارت نمودم. و او را جزیره مثنوی لقب نهادم، وَاللَّهُ الْمُعِينُ وَالْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْهِ التَّكْلَانِ.
مثنوی:

⁹ Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi [HME] 1^b; Halet Efendi Ek [HE] 1^b. Başlık: -HE; *Bismillâhi'r-Rahmânir'r-Rahîm* HME.

¹⁰ در جولانگاه... بوده: در جولانگاه نبوت متکلم بندای ابیت عند ربیست و در تختگاه رسالت مترنم بصدای
HME رایث ربیست

¹¹ HME مجلد: جلد

کر شدی عطشان بحر معنوی

فرجه کن در جزیره مثنوی

فرجه کن چندان که اندر هر نفس

مثنوی را معنوی دانی¹² و بس¹³

Sîneçâk Yûsuf'un Ön Sözü (Allah Ona Rahmet Eylesin)

Sonsuz hamd ve sayısız şükür; kâmillerin pak gönüllerini zâhirî kemâlatın nûrlarıyla aydınlatan ve âriflerin huzur dolu kalplerini bâtinî marifetin ışıklarıyla nûrlandıran Allah'a mahsustur. Sonsuz ve sınırsız salât ve selâm; nübüvvet meydanında "Rabbimi gördüm" nidasıyla terennüm eden, risâlet tahtında "Rabbimin katında geceledim" sedasıyla tekellüm eden; kâmil mürşitlerin önderi ve Hakk'a ermiş kâmillerin rehberi olan o yüce Peygamber'e layıktır. Salât ve selâm, onların her biri hüsrân yolunda takılıp kalanlara öncülük eden, isyan çukuruna düşenlerin elinden tutup kaldıran, onun âl ve ashabına da olsun.

Ama bundan sonra: Bir müddettir ki bu bahtsız ve derin teessür içindeki kul, yani gönlü gamla dolu olan Sîneçâk Yûsuf, Hazret-i Mevlânâ'nın (kuddise sirruhu'l-azîz) *Mesnevî*'sini tetkik etmekteydim. Bir gün *Mesnevî*'nin hakikatlerini araştıran ve mânevî inceliklerine rağbet eden bazı kimseler benden şöyle bir ricada bulundular: "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (Allah, onun nûrunu bizim ve âlemlerin üzerine bol bol göndersin) *Mesnevî*'si sınırı olmayan bir deniz, sonu bulunmayan engin bir deryadır. Herkes maksadına göre bu denizde gemicilik yapmaya veya yüzmeye güç yetiremez. Bu yüzden onun manzum incilerinden bazıları kısaltma, seçme ve özlü anlatım yoluyla ince bir ipliğe dizilsin ki, yeni başlayanlar da ondan zevk alıp nasıplensinler." Bu zayıf kul da "İsteyeni azarlama" (Duhâ 93/10) âyetinin mânâsına uyarak *Mesnevî*'nin altı cildinden üç yüz altmış altı

¹² dâni: gûyî HE, binî Mevlânâ (*Mesnevî*)

¹³ Metnin Dîbâcesi Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi nüshası ile tashihli Hacı Mahmud Efendi nüshası karşılaştırılarak okunmuştur. Dîbâce'nin tercümesi Farsça metnin hemen altında verilmiştir.

(366) beyit seçtim. Onları birbirleriyle irtibatlandırdım ve her beyitte *Mesnevî* cildini Hint rakamlarıyla işaret ettim ve bu esere *Cezîre-i Mesnevî* (*Mesnevî Adası*) adını verdim. Allah, yardım eden ve kendisinden yardım istenendir; O'na dayanır O'ndan yardım isteriz.

Mesnevî:

“Eğer mânâ denizine susadıysan, *Mesnevî* adasında bir soluklan [ferahlan]. Öyle ferahlan ki, her nefeste *Mesnevî*’yi sadece mânâ denizi olarak göresin [bilesin, söyleyesin].”¹⁴

¹⁴ Bazı tercümelerde “fürce” kelimesine “ark” anlamı verilerek Türkçeye şöyle çeviri yapılmıştır: “Mânevî denize susadıysan, *Mesnevî* adasında bir ark açiver. Her solukta *Mesnevî*’yi sadece mânevî [bir deniz] olarak görebileceğin bir ark aç.” Örs ve Kırlangıç, 2015, s. 777 (Beyit: 67-68). Manzum *Mesnevî* tercümesiyle tanınan divân şairi Nahîfî (ö. 1151/1738) ise bu beyitleri manzum olarak şöyle tercüme etmiştir:

“Ey olan atşân-ı bahr-i ma‘nevî / Ol teferrüc-sâz-ı sahn-ı *Mesnevî*

Kıl teferrüc ol kadar kim her nefes / *Mesnevî*’de ma‘nevî keşf ola bes” *MNT*, 6. C, s. 2/6768.

در بیان طالبان که از علم الهی صنع افتاده اند و بر موجب "حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ" وطنهای
اصلی خود می طلبند والله اعلم بالصواب¹⁵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹⁶

I-DER-BEYÂN-I TÂLİBÂN Kİ EZ-İLM-İ İLÂHÎ SUN‘-I
ÜFTÂDEEND VE BER-MÛCİB-İ “HUBBU’L-VATAN MÎNE’L-
‘ÎMÂN” VATANHÂ-Yİ ASLÎ HOD MÎTALEBEND VALLÂHU
A‘LEM BÎ’S-SAVÂB¹⁷

“BİSMİLLÂHÎ’R-RAHMÂNİR’R-RAHÎM”

1. Beyit:¹⁸

بشنو از نی چون شکایت میکند

از جداییها حکایت میکند¹⁹

Bişnev ez ney çûn şikâyet mîkoned

Ez-cudâhîyâ hikâyet mîkoned

¹⁵ 1- “Allah’ın ilmiyle yaratılmış olan ve ‘Vatan sevgisi imandandır’ hadîsine uygun olarak asıl vatanlarını arzûlayanların hâlini beyân eder. Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.” [HME2a, HE2a]

¹⁶ “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.”

¹⁷ Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, 1^b-13^b; Halet Efendi Ek/78, 1^b-9^b. Nahîfî, Mehmed Süleyman b. Abdurrahman b. Sâlih el-İstanbulî el-Mevlevî (ö. 1151/1738) *Terceme-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi (Matbu). Nahîfî, *Terceme-i Mesnevî*, s. 1-2 [İlk on sekiz beyit]. Mevlânâ, *Mesnevî*, [İlk on sekiz beyit]; <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1>

¹⁸ Beyit numaraları, Sîneçâk’ın *Cezîre-i Mesnevî* (Halet Efendi ve Hacı Mahmud Efendi Nûshası)’sine göre verilmiştir.

¹⁹ Farsça beyitler Sîneçâk’ın *Cezîre-i Mesnevî*’sinden (Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Nûshası) alınmış, beyitlerin altına önce Latin harfleriyle okunuşu yazılmış, onun altına da Nahîfî’nin manzum tercümesinden alınan beyitler eklenmiştir. Farsça beyitlerin Türkçe tercümesi de verilmek suretiyle metin oluşturulmuştur. *Cezîre-i Mesnevî* şerhlerinden de istifade edilerek ilk yirmi beş beyte kısa açıklamalar eklenmiştir.

Diñle neyden kim hikâyet itmede

Ayrılıklardan şikâyet itmede²⁰

MNT, 1/1-1²¹

“Bu neyden (insan) dinle! Neler hikâye ediyor ve ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor?”²²

Ney, insan rûhunun Allah’tan ayrılığını ve özlemini simgeler. *Mesnevî*’nin “dinle” emriyle başlaması, tasavvuf epistemolojisinde işitmenin bilgi ediniminin ilk basamağı olarak görülmesiyle ilişkilidir. Bilgi, tasavvufi gelenekte görme ya da akıl yürütmeden önce işitmeye başlar. Bu hem Kur’ân’daki vahiy alma süreçlerinde hem de klasik İslâm düşüncesinin duyular hiyerarşisinde karşılık bulan bir ilkedir. Ney metaforu ise antropolojik ve psikolojik bir sembol olarak değerlendirilir: Kamışlıktan kesilip içi boşaltılan ney, insanın ontolojik kökeninden (ruhlar âlemi) koparak dünyaya gönderilişinin alegorisidir. Neyin ürettiği “hüzünlü ses”, insanın benliğine yabancılaşmasının ve metafizik “gurbet” deneyiminin dışa vurumu şeklinde yorumlanır. Bu bağlamda aşk, insanın bu ontolojik kırılmayı aşarak yeniden asli hakikatle irtibat kurmasını sağlayan dinamik güç olarak konumlandırılır. Gâlib’e göre aşk olmadan marifet çabası sürdürülebilir değildir, çünkü aşk bilgiye ulaşmada bir motor işlevi görür. Dolayısıyla *Mesnevî*’nin ilk beyti, tasavvuf düşüncesinin bilgi teorisi, insan psikolojisi ve varlık anlayışını birleştiren sembolik bir yoğunluk içerir

²⁰ Beyitler tercüme edilmiş ve kısaca açıklanmıştır. Beyitlerin tercümesinde istifade edilen kaynak eserler için bk. Âmil Çelebioğlu, *Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf (Aslı ve sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfî Tercümesi)*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967-1972; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma’nevî*, (Çevirenler: Derya Örs - Hicabi Kırılancı), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015.

²¹ [MNT: *Manzum Nahîfî Tercümesi, Birinci Defter, Birinci Sayfa, Birinci Beyit*] *Mesnevî*’nin Türkçe manzum tam tercümesi 18. yüzyıl divân şairi Nahîfî tarafından yapılmıştır. Bu çeviri Âmil Çelebioğlu tarafından sadeleştirilerek metni ve *Mesnevî*’nin Bulak baskısının tıpkıbasımıyla birlikte yayımlanmıştır (İstanbul 1967-1972). Buradaki beyit numaraları Âmil Çelebioğlu’nun *Manzum Nahîfî Tercümesi* (cilt-sayfa-beyit) (İstanbul 1967)’ne göre verilmiştir.

²² Beyitlerin karşılaştırmalı şerh ve izahları için bk. Seda Uysal Bozaslan, *Abdûlmecid Sivasî’nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî’si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk’ın Cezîre-i Mesnevî’sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon 2016, s. 463-548.

ve işitme, idrâk, aşk ve hakîkate yönelik şekilde ilerleyen bir mânevî aydınlanma modeli sunar.

2. Beyit:

کز نیستان تا مرا ببریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند

K'ez neyistân tâ merâ bübrîdeend
Ez nefirem merd ü zen nâlîdeend

Dir kamışlıktan kopardılar beni
Nâlišüm zâr eyledi merd ü zeni
MNT, 1/1-2

“Beni kamışlıktan kestiklerinden beri, feryâdımdan erkek ve kadın inleyip durmaktadır.”

Neyin kamışlıktan koparılması, insanın aslî kaynağından, yani Allah’tan ayrılığını temsil eder. Neyin iniltisi, insanın bu ayrılık acısını dile getirişidir. Ayrıca neyin “kamışlıktan koparılması”, tasavvuf açısından rûhun ilâhî kaynağından ayrılıp dünyaya gelişini temsil eder. Bu ayrılık, insanın fıtratında derin bir özlem ve eksiklik duygusu bırakır. Neyin iniltisi ise bu ontolojik ayrılığın duyulur hâle gelmesidir. İnsan, ney sesini işittiğinde aslında kendi içindeki kadim ayrılık acısına dokunur. Erkek ve kadın herkesin birlikte ağlaması, bu acının evrenselliğini gösterir; yani ayrılık fikri her insanda karşılık bulur. Böylece beyit, insanın kökenine dair metafizik bir hafızayı, işitme yoluyla harekete geçen bir duygu ve farkındalık deneyimine dönüştürür. Ney, sadece bir enstrüman değil, insanın kendi hakîkatine çağrısını taşıyan bir varlık hâline gelir.

3. Beyit:

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

Sîne-h^vâhem şerha şerha ez-firâk
Tâ-be-gûyem şerh-i derd-i iştiyâk

Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk

MNT, 1/1-3

“Ayrılığın acısıyla parça parça olmuş bir sine isterim ki özlem acısını dile getirebileyim.”

Özetle “dert ve hasretimi şevkle anlatabilmek için bir dert ortağı isterim” diyen bu beyit, tasavvufî psikolojide aşkın ancak yaralı bir gönül üzerinden ifade edilebileceğini anlatır. Şair, gönlünün “şerha şerha” yani parça parça yarılmasını, ayrılığın kalbinde derin izler bırakmasını ister; çünkü ona göre aşkın hakîkati ancak böyle bir içten yanmayla dile gelebilir. Bütünlüğünü koruyan, acı çekmeyen bir kalp ne özlem duyar ne de kavuşma arzûsunu ifade edebilir. Bu yüzden Mevlânâ, “iştiyak derdinin şerhini”, yani hakîkî aşkın açıklamasını yapabilmek için önce gönlün ayrılık ateşiyle yanması gerektiğini vurgular. Beyit, insanın mânevî dönüşümünün bir acı üzerinden gerçekleştiğini; ayrılık, yara ve özlemin hakîkati taşıyan bir dil oluşturduğunu vurgular. Bu bağlamda Mevlânâ, aşkın bilgisinin teorik değil, kalbe kazınmış bir tecrübe olduğunu ilan eder.

4. Beyit:

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

Her kesî k’û dûr-mând ez-asl-ı h’îş
Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı h’îş

Her kim aslından ola dûr u cüdâ
Rûzgâr-ı vaslî eyler muktedâ

MNT, 1/1-4

“Her kim özünden (aslından) uzak düşerse yeniden vuslat (kavuşma) zamanını arar.”

Ruhlar âleminde ayrılanlar, varlıklarının aslına dönmek isterler. Bu beyit, insanın yaratıcısına dönme isteğinin, varoluşunun temel bir parçası olduğunu anlatır. Her varlık, kendi kaynağından uzak

düştüğünde, tabiatı gereği tekrar ona dönmeyi arzûlar. Bu bağlamda “asıl vatan”, rûhun geldiği ilâhî menzili; “vatandan uzak düşmek” ise insanın dünyaya gelişiyle yaşadığı metafizik kopuşu temsil eder. Mevlânâ’ya göre insan, bu ayrılığın şuuruna varsın veya varmasın, içinde durmadan işleyen bir kavuşma isteği, yani kaybolmuş bütünlüğü yeniden bulma yönünde derin bir arzû taşır. Bu yüzden dünya hayatındaki arayışlar, huzursuzluklar, tutkular ve yönelişler, aslında insanın “kavuşma” istidadının farklı tezahürleridir. Beyit, böylece insan psikolojisini ontolojik bir zemine oturtur: İnsan, neyle uğraşırsa uğraşsın, her hâlükârda kendi aslına kavuşmanın yollarını arayan bir varlıktır.

5. Beyit:

من بهر جمعیتی نالان شدم
جفت بدحالان و خوشحالان شدم

Men be-her cem‘iyyetî nâlân şodem
Cüft-i bed-hâlân u hoş-hâlân şodem

Ben ki her cem‘iyyetin nâlânıyam
Hem-dem-i hoş-hâl ü bed-hâlânıyam
MNT, 1/1-5

“Her toplulukta feryat ederek inledim. Kimi zaman mutsuzlarla, kimi zaman mutlu olanlarla bir oldum.”

Yani hem asi hem de sâlihlerle birlikte oldum, onları da ağlattım. Bu, insanın yolculuğunda farklı deneyimlerden geçerek hakîkati arayışını sembolize eder. Buradaki “nâlân olma”, ney metaforunun devamı olarak rûhun ayrılıktan doğan sürekli iç feryâdını temsil eder; Mevlânâ bu feryâdı hem kendi benliğinde taşır hem de başkalarının hâline karışır. Onun “her cemiyetle hem-dem olması”, tasavvufta insanın tüm varlıklarla ontolojik bir akrabalık taşıdığı fikrinin manzum bir ifadesidir: Hakîkati duyan kişi, insanların dış hallerindeki sevinç ve keder ayrımını aşar; her gönülde kendi acısının ve arayışının bir yansımasını görür. Bu nedenle Mevlânâ hem “hoş-hâl” hem “bed-hâl” insanlarla aynı nefesi paylaşabilir; çünkü aşkın ve ayrılığın sesi,

toplumsal statü, karakter veya rûh hâli fark etmeksizin tüm insanlarda ortak bir titreşim yaratır. Böylece beyit, sufînin içsel aydınlığının onu her hâlin diliyle konuşabilen, her kalbin derdine nüfuz edebilen bir varlığa dönüştürdüğünü anlatır.

6. Beyit:

هر کسی از ظنّ خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

Her kesî ez-zann-ı hod şod yâr-ı men
Ez-derûn-ı men ne-cust esrâr-ı men

Her kişi zu‘munca bâña yâr olur
Sohbetümnden tâlib-i esrâr olur
MNT, 1/1-6

“Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları aramadı.”

Mevlânâ, burada insanların kendi anlayış ve algılarına göre onu değerlendirdiğini, ancak hakîkatin derinliklerinde yatan sırları kimsenin göremediğini ifade eder. Mevlânâ’ya göre insanlar onunla dost olduklarını söylerler; fakat gerçekte ona değil, kendi zannettikleri Mevlânâ’ya, yani zihinlerinde kurdukları imgeye yakınlık duyarlar. Bu, modern psikolojide “yansıtma” ve “duygusal filtre” kavramlarıyla açıklanan durumun tasavvufî bir ifadesidir. İnsanlar onun sohbetine katılır, sözlerinden etkilenir, hatta hakikat sırlarını talep ettiklerini sanırlar; ancak hiçbiri onun iç dünyasının derinliklerine, yani marifet ve aşk sırlarına nüfuz etmeye çalışmaz. Çünkü hakîkati anlamak, yalnızca dışarıdan dinlemekle değil, mânevî dönüşüm ve benliği aşma çabasıyla mümkündür. Böylece beyit, insanların çoğunun duyduğu şeyi değil, duymak istediği şeyi algıladığını; hakîkatin ise ancak zannın ötesine geçenler tarafından kavranabileceğini anlatır.

7. Beyit:

سرّ من از ناله من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

Sırr-ı men ez-nâle-i men dûr nîst
Lîk çeşm ü gûş-râ ân nûr nîst

Sırrum olmaz nâlişümden gerçi dûr
Lîk yok her çeşm ü gûşa feyz-i nûr
MNT, 1/1-7

“Benim sırrım, iniltilerimden uzak değildir; fakat gözde ve kulakta onu görecek ışık yoktur.”

Mevlânâ burada, kişinin hakîkati ve içindeki sırları sesinde ya da ifadelerinde bulabileceğini ancak bunları anlamak için mânevî bir aydınlanmaya, farkındalığa ihtiyaç olduğunu vurgular. Hakîkati görmek için mânevî bir göz ve kulak gereklidir. Mevlânâ “sırrım iniltimden uzak değildir” derken, söyleyişindeki her titreşimin aslında ilâhî aşkın bilgisini taşıdığını belirtir; fakat bu bilgiyi duyamayanlar hakîkatin saklı olmasından değil, algılayıcı organlarının mânevî körlüğünden dolayı mahrum kalırlar. Böylece beyit, tasavvuf epistemolojisinin temel bir ilkesini ortaya koyar: Hakîkat gizli olduğu için değil, algılayan yeterince arınmış ve aydınlanmış olmadığı için görülmez ve duyulmaz. Mevlânâ’ya göre sır, dışarıda değil, daima söyleyenin ve dinleyenin içindedir; fakat onu açacak anahtar, yalnızca nûrlanmış bir gönülde bulunur.

8. Beyit:

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیک کس را دید جان دستور نیست

Ten zi-cân u cân zi-ten mestûr nîst
Lîk kes-râ dîd-i cân destûr nîst

Birbirinden cân u ten pinhân degil
Lîk yok destûr-ı rû’yet câna bil
MNT, 1/1-8

“Beden rûhtan, rûh da bedenden gizli değildir fakat kimseye rûhu görme izni verilmemiştir.”

Mevlânâ burada, rûh ve beden birbiriyle bağlantılı olduğunu, ancak rûhun derinliğini ve özünü doğrudan görmenin mümkün olmadığını ifade eder. Bu, insanın hakîkate ulaşmasının zorluğuna ve metafizik aleme bakabilme gerekliliğine işaret eder. Beden, rûhun dışı vurulmuş hâlidir; rûh ise beden hayata bulmuş cevheri. Bu iki gerçeklik birbiriyle perdelenmiş değil, bilakis birbirini sürekli tamamlayan iki yön gibidir; ancak insan gözünün gördüğü yalnızca maddî tezahürdür. Rûhun ne mahiyeti ne de sureti duyularla kavranabilir. Mevlânâ'nın "görmeye izin yoktur" demesi, rûhun duyusal yöntemlerle değil, yalnızca mânevî tecrübe, arınmış idrâk ve aşk yoluyla sezilebileceğini anlatır. Böylece beyit, tasavvuf ontolojisinin temel bir ilkesini vurgular: Hakikat insanın yanında ve içindedir, fakat duyusal bakış açısı rûhun hakikatine nüfuz etmede daima yetersizdir; rûhu görmek için yalnız göz değil, izinli ve arınmış bir gönül gözü gerekir.

9. Beyit:

آتش است این بانگ نای و نیست باد

هر که این آتش ندارد نیست باد

Âteşest in bang-ı nây u nîst bād

Her ki in âteş ne-dâred nîst bād

Oldı âteş sıyt-ı ney sanma hevâ

Kimde bu âteş yog ise hayf aña

MNT, 1/1-9

"Bu ney sesindeki inilti ateştir, hava sanma. Bu ateşe sahip olmayan yok olsun."

Mevlânâ burada ney sesini ateşe benzetir. Bu, aşkın ve ilâhî sevginin ateşidir. Bu ateşe sahip olmayanın gerçekte hayat sahibi olmadığını ifade eder.

Buradaki "ateş", tasavvufta insan rûhunu dönüştüren yaratıcı güç anlamındaki aşk ateşidir. Mevlânâ'ya göre bu ateş, yalnızca ses olarak değil, metafizik bir çağrı ve mânevî bir uyanış olarak tezahür eder; dolayısıyla ney, aşk ateşini hem dile getirir hem de dinleyende yeniden tutuşturmaya çalışır. Beytin "Kimde bu ateş yoksa, yazıklar olsun ona"

anlamına gelen ikinci mısra'ı, aşkı taşımayan diğer bir ifadeyle içten yanmayan kişinin, hakîkatin canlılığına da sahip olamayacağını belirtir. Bu yönüyle beyit, insanın gerçek varlığını belirleyen unsurun ne bilgi ne şekil, yalnızca aşkın ateşi olduğunu; bu ateşten yoksun olanın varlığının hakîkatte “yok hükmünde” kaldığını söyler. Böylece Mevlânâ, ney metaforu üzerinden aşkın epistemik, ontolojik ve rûhî temel rolünü açıklar.

10. Beyit:

آتش عشق است کاندلر نی فتاد

جوشش عشق است کاندلر می فتاد

Âteş-i ‘ışk’ est k’ender ney fütâd
Cûşîş-i ‘ışk’ est k’ender mey fütâd

Âteş-i ‘aşk iledür te’sîr-i ney
Cûşîş-i ‘aşk iledür teşvîr-i mey
MNT, 1/1-10

“Neyin içine dolan ateş aşkın ateşidir, şarabın içine dolan coşku aşkın coşkusudur.”

Mevlânâ burada, neyden çıkan sesin kaynağının aşk olduğunu ve şarabın verdiği neşenin de yine aşkın etkisiyle oluştuğunu ifade eder. Bu mısralar, aşkın her şeyi harekete geçiren, coşturan ve dönüştüren ilâhî bir güç olduğunu anlatır. Neyin içindeki ateş, onun kamışlıktan kopuşuyla başlayan metafizik ayrılık acısıdır; bu acı neyin sesine bir yanış, bir titreme, bir canlılık verir. Aynı şekilde şarabın kaynaması ve coşması da maddî bir süreç değil, sembolik olarak aşkın rûhta meydana getirdiği taşkınlık ve cezbe hâlidir. Mevlânâ böylece hem neyin sesi hem de şarabın köpürmesi üzerinden aşkın insan varlığını harekete geçiren, dönüştüren, dışa taşıran bir güç olduğunu ifade eder. Bu beyitte “ateş”, insan rûhunun hakîkate yönelişini sağlayan ilâhî bir enerji; “coşma” ise bu enerjinin davranış, duygu ve hâl düzeyinde ortaya çıkışıdır. Böylece Mevlânâ, aşkı hem epistemik (hakîkati tanıma), hem ontolojik (varlığı dönüştürme), hem de psikolojik (rûhu coşturma) bir ilke olarak konumlandırır; ney de mey de aslında aşkın tezahür

biçimleridir ve aşk olmadan ne ses anlam taşır ne de coşkunluk bir değer kazanır.

11. Beyit:

نی حریف هر که از یاری بُرید

پرده‌هایش پرده‌های ما درید

Ney harîf-i her ki ez-yârî borîd
Perdehâyeş perdehâ-yı mâ derîd

Yârdan mehcûra hem-derd oldı ney
Çâk-sâz-ı perde-i merd oldı ney
MNT, 1/1-11

“Ney, dostlarından ayrılan herkesin yoldaşı oldu. Onun nağmeleri bizim perdelerimizi (örtülerimizi) de yırttı.”

Mevlânâ burada, ney sesini ayrılık acısını dile getiren bir dost olarak tasvir eder. Ney, yalnızca acı çekenlere yoldaşlık etmekle kalmaz aynı zamanda insanın kapalı hislerini açarak hakîkate ulaşmasına da yardımcı olur. Neyin sesi, insanın iç dünyasındaki sırları ve derinlikleri açığa çıkarır. Ney, kamışlıktan koparılmış olmanın acısını taşıdığı için, sevgilisinden uzak düşmüş insanın hâline en iyi yansıtan varlıktır; bu nedenle “yârinden kopan herkesin dostu” olarak tanımlanır. Beyitteki “perdelerimizi yırtmak” ise, tasavvufî anlamda neyin sesinin insanın içindeki perdeleri, yani mânevî engelleri, gaflet örtülerini yırtıp açığa çıkardığını anlatır. Neyin iniltisi insanın iç dünyasında gizlenmiş acıyı, aşkı ve özlemi harekete geçirir; dinleyen kişinin içindeki sırlar ve duygular bu sesle açığa çıkar. Böylece ney, hem ayrılığın derdini paylaşan bir hem-dem, hem de insanın kendi iç hakîkatini görmesini sağlayan bir mânevî terbiyeci hâline gelir. Bu beyitte Mevlânâ, ayrılığın ortaklığı üzerinden insan ile neyin benzerliğine vurgu yapar ve hakîkat yolunda perdeleri kaldıran şeyin yine aşkın sesi olduğunu dile getirir.

12. Beyit:

همچو نی زهری و تریاقی که دید

همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

Hem çü ney zehrî vü tiryâkî ki dîd
Hem çü ney demsâz ü müştâkî ki dîd

Ney gibi bir zehr ü tiryâk olamaz
Ney gibi dem-sâz u müştâk olamaz

MNT, 1/1-12

“Kim ney gibi hem zehir hem panzehir görmüştür? Kim ney gibi hem sırdaş hem âşık görmüştür?”

Mevlânâ burada neyi, zıtlıkların birliğini temsil eden bir sembol olarak kullanır. Ney hem acıyı (dert) hem de şifayı (derman) içinde taşır, bu yüzden hem yalnızların sırdaşı hem de aşk ve özlem sembolüdür. Bu mısralar, ney aracılığıyla insanın mânevî yolculuğuna, duygularının derinliğine ve empati yeteneğine işaret eder. Ney, ayrılığın acısını taşıdığı için bir zehir gibidir; çünkü kamışlıktan koparılışın ontolojik acısını dile getirir ve dinleyende bu eski yaranın sızısını yeniden uyandırır. Fakat aynı ney, bu acının kaynağına yönelttiği için tiryak, yani şifa verici bir panzehir işlevi de görür; insanı hakîkate ve aşkın dönüştürücü ateşine götürür. Bu çift yönlü etki, tasavvufta aşkın hem yakıcı (cezbe, yanış) hem de arındırıcı (temizleyici, iyileştirici) niteliğini açıklar. Neyin “dem-sâz” oluşu, onun insanın nefesiyle hayat bulması ve insanın duygusal ritmine eşlik eden bir yoldaş olmasıdır; “müştâk” oluşu ise neyin kendi varoluşunda taşıdığı kavuşma arzûsudur. Mevlânâ’ya göre hiçbir varlık hem rûhu sarsan bir acı hem de onu iyileştiren bir şifa barındırma bakımından, neyin bu derin ve paradoksal tabiatına benzeyemez. Böylece beyit, insanın hakîkate yürüyüşünün daima acı ve arzû, dert ve dava, uzaklık ve yakınlık arasında işleyen diyalektik (zıt görünen iki unsurun etkileşime girerek yeni bir anlayış, yeni bir hâl veya daha yüksek bir bütünlük oluşturması) bir süreç olduğunu ifade eder.

13. Beyit:

نی حدیث راه پر خون میکند

قصّهای عشق مجنون میکند

Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîkoned
Kıssahâ-yı ‘ışk-ı Mecnûn mîkoned

Ney virür bir râh-ı pür-hûndan haber
‘Aşk-ı Mecnûn kıssasın takrîr ider
MNT, 1/1-13

“Ney, kanlı yolların hikâyesini anlatır, aşk kıssalarını ve özellikle Mecnun’un hikâyesini dile getirir.”

Mevlânâ burada neyin, aşkın ve ayrılığın derin acısını, zorluklarını dile getiren bir sembol olduğunu ifade eder. Ney, yalnızca maddî değil mânevî yolculukların da sesi olur; aşkın çilesini ve coşkusu dile getirir. “Kanlı yol” ifadesi, tasavvufta nefsin direncini kırma, benliği aşındırma ve arınma süreçlerinin zorluklarını simgeler; aşk yolcusu, tıpkı Mecnûn gibi, toplumsal beklentileri, aklın sınırlarını ve kişisel konfor alanlarını aşmayı göze almalıdır. Neyin anlattığı “Mecnûn’un aşk kıssası” da bu nedenle sıradan bir aşk hikâyesi değil, aşkın insanda yarattığı teslimiyet, cezbe, fedakârlık ve dönüşümün alegorisidir. Mecnûn’un Leylâ’ya olan aşkının aşırılığı, tasavvufta kulun Hakk’a yönelişinin metaforu olarak okunur; neyin sesi ise bu yönelişin hem acısını hem coşkusu dile getirir. Böylece beyit, neyin insanın mânevî yolculuğunu sesle görünür kıldığını, aşkın yolunun hem kanlı hem mukaddes olduğunu ve bu yolculuğun ancak dîvânece bir tutku ve sadakatle anlaşılabileceğini vurgular.

14. Beyit:

محرم این هوش جز بیهوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

Mahrem îñ hûş cuz bî-hûş nîst
Mer zebân-râ müşterî cuz gûş nîst

Bî-dilândur mahrem-i esrâr-ı hûş
Yok zebâna müşterî illâ ki gûş
MNT, 1/1-14

“Bu sırrı ancak aklını yitirenler anlar zîrâ dilin müşterisi yalnızca kulaktır.”

Yani aşka düşen kişi aklı terk eder. Dilden çıkanı sadece kulak dinler. Mevlânâ burada, derin mânevî gerçekliklerin sıradan akılla kavranamayacağını ve bunları anlamak için akıldan sıyrılmak gerektiğini ifade eder. Ayrıca, konuşulan sözlerin anlamını idrâk edebilmek için dinleyen bir kulağın gerektiğini vurgular çünkü hakîkatin algılanması için dinlemek ve ciddi bir farkındalık gereklidir. Burada “bî-hûş” olmak, sarhoşluk veya şuursuzluk değil, nefsin kötülüğünden arınmış, dünyevî hesaplardan sıyrılmış bir mânevî vecd hâlini ifade eder; çünkü hakîkatin ilâhî bilinci, sıradan aklın dar sınırlarına sığmaz. Bu nedenle hakîkatin sırları, sadece “maddî benliği terk edenlere” açılır. Beytin ikinci mısraında ise Mevlânâ dil ile kulak arasında ilişki kurarak hakîkatin aktarımında işitmenin merkezî rolünü hatırlatır: “Söze kulaktan başka müşteri yoktur.” Hakîkatin dili konuşur; fakat onu anlayacak tek organ kulaktır. Zâhirî kulak sesi duyar, bâtını kulak ise anlamı işitir. Böylece beyit, tasavvuf epistemolojisinin iki temel ilkesini bir araya getirir: Hakîkati ancak benlikten arınmış olgun rûhlar anlar; hakîkatin dilini ise ancak gönül kulağıyla dinleyenler.

15. Beyit:

در غم ما روزها بیگاه شد

روزها با سوزها همراه شد

Der-gam-ı mâ rûzhâ bî-gâh şod

Rûzhâ bâ-sûzhâ hem-râh şod

Derdümüzden rûzlar bî-gâh olur

Rûzlar çok sûz ile hem-râh olur

MNT, 1/1-15

“Bizim hüznümüzle gündüzler gece oldu, günler acılarla birlikte geçti.” Mevlânâ burada, hüznün ve kederin zamanı anlamsız hale getirdiğini, insanın bu duygularla adeta günlerini yitirdiğini ifade eder. Hüznün derinliği, günlerin yanık bir şekilde, acıyla geçmesine neden olur. Bu,

aşkın ve ayrılığın getirdiği derûnî bir sancıyı dile getirir. “Günler erkenden akşama döndü” ifadesi, tasavvufî açıdan, ayrılık derdiyle meşgul olan âşığın zaman bilincinin olağan ritmini kaybettiğini, günün kısalıp hayatın sıkıştığını hissettiğini gösterir. Çünkü aşk acısı, bilinci tamamen kendi içine yöneltir ve dış dünyayı gölgede bırakır. Beytin ikinci mısraında “günler ateşli yakarışlarla geçer” sözü ise, Mevlânâ’nın aşkın doğasını sadece bir hüznün hâli olarak değil, aynı zamanda rûhî bir yanış ve dönüşüm süreci olarak gördüğünü ortaya koyar. Bu yanış, sûfî terminolojisinde nefsin arınması, gönlün cilâlanması ve hakîkate yaklaşma biçimidir. Böylece beyit, aşkın acısının geçici bir sıkıntı değil, zamanın bile yapısını değiştiren derin bir varoluş hâli olduğunu, âşığın hem günleri hem kendini bu sızıyla yeniden yoğurduğunu anlatır.

16. Beyit:

روزها گر رفت گو رو پاک نیست
تو بمان ای آن که چون تو پاک نیست

Rûzhâ ger reft gû rû bâk nîst
Tû bemân ey ân ki çûn tû pâk nîst

Gam degüldür günler eylerse güzër
Sen hemân bâkî ol ey pâkîze-ter
MNT, 1/1-16

“Günler geçip giderse bırak gitsin, kaygılanma. Ey senden daha temiz ve saf biri olmayan sen kal, yeter.”

Mevlânâ burada, zamanın geçici olduğunu ve gelip geçen günlere önem vermemeyi, bunun yerine sevgilinin varlığına odaklanmayı öğütler. Saf ve temiz olan sevgili, her şeyin ötesinde değerlidir ve esas olan onun kalıcılığıdır. “Günler geçsin, varsın gitsin” sözü, zamanın akışının kaçınılmazlığını ve faniliğini kabul eden bir teslimiyet ifadesidir; zîrâ insanın elinde olan zaman değil, onun içinde nasıl dönüştüğü ve neye bağlandığıdır. Beytin ikinci mısraında Mevlânâ, sevgiliye yahut hakîkate seslenerek “Sen kal, çünkü senin gibi saf ve arınmış bir varlık yoktur” der; burada “sen” ilâhî hakîkatin kendisi, yani bâkî olandır.

Böylece beytin bütününde Mevlânâ, ömrün geçip gitmesine değil, hakîkatle bağı koparmamaya odaklanılması gerektiğini; zaman eskir, günler tükenir, fakat hakikat ve hakîkate yönelen gönül kalıcıdır mesajını verir. Bu yönüyle beyit, dünyevî endişeleri aşmaya çağıran, varlığın özüne tutunmayı öğütleyen bir tasavvufî perspektifi dile getirir.

17. Beyit:

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد

هر که بی روزیست روزش دیر شد

Her ki cuz mâhî zi-âbeş sîr şod

Her ki bî-rûzîst rûzeş dîr şod

Mâhiyi bahr olamaz sîr-âb sâz

Rûz-i bî-rûzî olur gâyet dirâz

MNT, 1/1-17

“Balığın dışındaki her şey suya toktur. Nasipsiz olanın günü uzaktır.” Özellikle balığın suya olan ihtiyacının insanın hakîkate duyduğu özlemi simgelemesi ve “nasipsizliğin” zamanın bereketini yitirmeye yol açtığı ifade ediliyor. “Balıktan başka her şey suya doyar” demesi, suyun yalnızca balık için “hayat kaynağı” olduğunu, bu yüzden balığın sudan hiç bıkmayacağını ima eder; tıpkı hakîkati seven âşığın da aşkın kaynağından asla doymaması gibi. Buna karşılık “rızkı olmayanın günü uzun gelir” ifadesi, mânevî veya maddî besinden mahrum olan kimsenin zamanının ağırlaştığını, hayatın ona yük olduğunu anlatır. Tasavvufta “rızk”; sadece maddî yiyecek değil, gönlün gıdası olan marifet, aşk ve ilâhî yakınlıktır. Bu nedenle hakîkatin rızkıdan mahrum kalan kişi için günler geçmek bilmez; hayat boşluk ve sıkıntı ile uzar. Böylece beyit, iki temel gerçeği birleştirir: Hakîkatin tadını alan asla doymaz; hakîkatten mahrum olan ise zamanın ağırlığı altında ezilir. Bu bakımdan Mevlânâ, insanın mutluluğunu veya sıkıntısını dış koşullarda değil, rûhun beslendiği kaynağa göre açıklayan ontolojik bir yaklaşım ortaya koyar.

18. Beyit:

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

Der ne-yâbed hâl-i puhte hîç hâm
Pes suhan kûtâh bâyed ve's-selâm

Puhte hâlin hîç fehm itsün mi hâm
İhtisâr üzre gerek söz ve's-selâm
MNT, 1/1-18

“Ham olan, kâmilin hâlini anlayamaz. O hâlde sözü kısa kesmeli, vesselâm.”

Mevlânâ burada, rûhen olgunlaşmamış kişilerin, derin hakîkatleri ve mânevî gerçeklikleri kavrayamayacağını ifade ediyor. Bu yüzden, anlamayanlar için uzun açıklamalar yapmak yerine sözü kısa tutmanın daha doğru olduğunu öğütlüyor. “Sözü kısa kesmek gerekir, vesselâm” ifadesi, hakîkatin zorlamayla aktarılmayacağını ve olgun olmayan gönle fazlasının yük olacağını ima eder. Böylece beyit, tasavvuf geleneğinin “hâl ehline hâl, söz ehline söz gerekir” ilkesini estetik bir dille ifade eder.

در بیان بی درکئی مستمعان²³

II-DER-BEYÂN-I BÎ-DERKÎ-İ MÜSTEMİ‘ÂN

19. Beyit:

ای دریغا گر ترا گنجای بدی
تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

Ey dirîgâ ger to-râ gencâ bodî
Tâ zi-cânem şerh-i dil peydâ şodî

²³ 2- “Dinleyicilerin yetersizliğini beyân eder.” [HME2b, HE2b] Bu bölümle ilgili TDK Belleten’de bir araştırma makalesi yayımlanmıştır: İdris Kadioğlu (2023). “Abdullah Bosnevî’nin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*’sindeki dinleme ile ilgili bölümün incelenmesi.” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN* , 75 (Haziran), 101-130.

Ey dirîgâ sende fehm olsa eger
Cânda şerh-i dil olurdu cilveger
MNT, 1/95-2479

“Ah keşke, sende o kabiliyet olsaydı da canımdan, gönlün şerhi ortaya çıksaydı.”

Mevlânâ bu beyitte, muhatabın anlayış kıtlığından dolayı, kendi rûhu ve gönlündeki hakikatleri tam olarak ifade edemediğini söylüyor.

20. Beyit:

کین سخن شیرست در پستان جان
بی کشنده خوش نمی گردد روان

K'în suhan şîrest der-pistân-ı cân
Bî-keşende hoş ne-mîgerded revân

Bu sühan pistân-ı cânda şîrdür
Çün çeker yok şîr-i bî-te'sîrdür
MNT, 1/95-2480

“Bu söz, can memesinde duran süttür. Emici olmayınca tesirsizdir, güzelce akmaz.”

Mevlânâ burada, sözü (hikmet, bilgi ve marifet) süte benzeterek açıklıyor. Tıpkı sütün içten gelen ve değerli bir besin olması gibi hikmet ve bilgi de insanın iç dünyasından doğar ve büyük bir değere sahiptir. Ancak bu değerli besini ortaya çıkarabilmek için bir emiciye yani anlayan ve dinleyen bir muhataba ihtiyaç vardır. Anne sütü, muhtaç bir yavru için ne kadar gerekli ve besleyici ise, ilâhî ilimler ve hikmet de insan için aynı derecede değerlidir. Tıpkı açlığını hisseden ve isteyen bir çocuğa sütün verilmesi gibi, hikmet de onu arzûlayan ve isteyen kişilere verilmelidir. Hikmete susamış bir talebe, bu derin bilgilere yönelip onlardan faydalanabilir.

21. Beyit:

مستمع چون تشنه و جوینده شد
واعظ ار مُرده بود گوینده شد

Müstemi‘ çûn teşne vü cûyende şod
Vâ‘iz er murde boved gûyende şod

Müstemi‘ çûn tâlib ü cûyendedür
Vâ‘iz-i mürde dahı gûyendedür
MNT, 1/95-2481

“Dinleyen, (dinlemeye) teşne ve istekli olursa, vaaz eden ölü bile olsa söyleyici hâle gelir.”

Bu beyitte, dinleyicinin öğrenmeye susamış olması gerektiği vurgulanmaktadır. Susamış bir dinleyici karşısında konuşmacı, mutlaka bilgisini ve ilmini ortaya koyar. Dinleyicinin ise tüm dikkatiyle can kulağıyla dinlemesi beklenir.

22. Beyit:

چونک نامحرم در آید از درم
پرده در پنهان شوند اهل حرم

Çûn ki nâ-mâhrem der-âyed ez-derem
Perde der-pinhân şevend ehl-i harem

Çünkü nâ-mahrem ide vaz‘-ı kadem
Ser-be-ser rû-pûş olur ehl-i harem
MNT, 1/95-2483

“Kapımdan içeri nâmahrem girince, harem halkı perde ardına gizlenir.”

23. Beyit:

چون در آید محرمی دور از گزند
برگشایند آن ستیران روی‌بند

Çûn der-âyed mahremî dûr ez-gezend
Ber-guşâyend ân setîrân rûy-bend

Gelse bir mahrem eger bî-irtiyâb
Eyler ol mestûreler ref‘-i nikâb

MNT, 1/95-2484

“Zararı olmayan, mahrem birisi gelirse, o örtünenler yüz örtülerini açarlar.”

Bu iki beyte göre (22-23); dinleyicinin samîmî, aşkla dolu ve gerçek bir âşık olması gerekir. Gerçek muhatap, sadakatle bağlı bir âşıktır ve sır saklamayı bilir. Evliyâların sırları, ancak bu mahremiyetin bilincinde olan kişilere açılır; nâmahrem ise bu sırlara ulaşamaz. Âlimin gönlünde gizli olan derin mânâlar, ancak ehil ve samîmî bir dinleyici tarafından ortaya çıkarılabilir. Bu derin mânâlar, nazlı bir gelin gibi yalnızca hak edenlere görünür ve herkes tarafından keşfedilemez.

24. Beyit:

چونک زآغان خیمه بر بهمن زدند
بلبلان پنہان شدند و تن زدند

Çûn ki zâgân hayme ber-behmen zedend
Bûlbûlân pinhân şodend u ten zedend

Çûn şitâda zâglar pür-cûş olur
Uzlet eyler bûlbûlân hâmûş olur

MNT, 2/3-40

“Kargalar Behmen (karakış) ayında çadır kurup ortalığı kaplayınca, bûlbüller saklandı ve geri çekildiler.”

Bu beyit, sembolik bir anlatımla kargaların gelişiyile (kötü zamanların, karmaşanın simgesi) bûlbüllerin (güzellik, zarafetin simgesi) ortadan kaybolmasını ifade ediyor.

25. Beyit:

مستمع خفتست کوه کن خطاب
ای خطیب این نقش کم زن تو بر آب

Müstemi‘ huftest kûteh kon hıtâb
Ey hatîb îñ nakş kem zen tu ber-âb

Müstemi‘ der-h^vâb kıl kasr-ı hitâb

Ey hatîb itme ümîd-i nakş-ı âb

MNT, 4/44-1114

“Dinleyen uyumuştur, konuşmayı kısa kes. Ey konuşmacı, su üstüne yazı yazmayı bırak.”

Ehil olmayan dinleyici, genellikle gaflet uykusuna dalmıştır. Kalbi dünya sevgisiyle doludur. Buna karşılık, ehil dinleyici özel ve gönüllüdür. Her an uyanık ve farkındadır. Gaflet uykusuna dalmış bir dinleyiciyle konuşmak, suya resim çizmek gibi faydasız bir çabadır.

در بیان کتمان سر²⁴

III-DER-BEYÂN-I KÎTMÂN-I SIRR

26. Beyit:

عارفان که جام حق نوشیده‌اند

رازها دانسته و پوشیده‌اند

‘Ârifân ki câm-ı Hak nûşîdeend

Râzhâ dânite vü pûşîdeend

Ârifâna câm-ı Hak nûşîdedür

Râzlar zâhir velî pûşîdedür

MNT, 5/90-2247

“Hakikat kadehinden içen ârifler sırları bilmiş ama onu gizlemişlerdir.”

27. Beyit:

بر لبش قفلست و در دل رازها

لب خموش و دل پر از آوازا

Ber-lebeş kuflest ü der-dil râzhâ

Leb hamûş u dil pür ez âvâzhâ

²⁴ 3- “Sır saklamanın önemini beyân eder.” [HME3a, HE2b]

Leb mukaffel oldu zâhir râzlar

Ol hamûş ammâ ayân âvâzlar

MNT, 5/90-2245

“Dudağı kilitliydi ama gönlünde sırlar vardı. Susmuştu ama içi seslerle doluydu.”

28. Beyit:

هر کرا اسرار کار آموختند

مهر کردند و دهانش دوختند

Her kerâ esrâr-ı kâr âmûhtend

Mühter kerdend u dehâneş dûhtend

Her kime esrâr-ı kâr ola beyân

Beste vü memhûr olur anda dehân

MNT, 5/90-2247

“Kime işin sırlarını öğretilirse, ağzını mühürleyip dikmişlerdir.”

29. Beyit:

سر غیب آن را سزد آموختن

که ز گفتن لب تواند دوختن

Sırr-ı gayb ân-râ sezed âmûhten

Ki zi-goften leb tuvâned dûhten

Añadur ta‘lîm-i esrâr-ı nihân

Güft ü gûdan eyleye hatm-i dehân

MNT, 3/129-3409

“Gayb sırrını öğrenmeye ancak ağzını kapalı tutabilen lâyıktır.”

30. Beyit:

گوش آنکس نوشد اسرار جلال

کو چو سوسن صد زبان افتاد و لال

Gûş-ı ânkes nûşed esrâr-ı Celâl
K'û çü sûsen sad zebân üftâd ü lâl

Aña muhtas gûş-ı esrâr-ı Celâl
Kim çü sûsen sad-zebân ammâ ki lâl
MNT, 3/3-21

“Celâl sırlarını ancak susam (zambak) gibi yüz dili olup da suskun kalanın kulağı duyabilir.”

31. Beyit:

تا نگویی سِرِّ سلطان را به کس
تا نریزی قند را پیش مگس

Tâ negûyî sırr-ı sultân-râ be-kes
Tâ nerîzî kand-râ pîş-i meges

Sırr-ı Sultân olmaya ifşâ-yı kes
İdesin ol kandı mahfûz-ı mekes
MNT, 3/3-20

“Sultân (Hak)’ın sırrını kimseye söyleme, sineğin önüne şeker dökme.”

32. Beyit:

درخور دریا نشد جز مرغ آب
فهم کن والله اعلم بالصواب

Der-hor-ı deryâ ne-şod cüz murg-ı âb
Fehm kon vallâhu a‘lem bi’s-savâb

Bahre cür’et itmez illâ murg-ı âb
Tut sözüm vallâhu a‘lem bi’s-savâb
MNT, 3/129-3410

“Deniz, su kuşundan başkasının haddine değildir, anla. Allah doğrusunu daha iyi bilir.”

IV-DER-BEYÂN-I KEMÂL-I ZÂT-I PÂK-İ HUDÂVENDİGÂR

32. Beyit:

ما همه مرغآیینیم ای غلام
بحر میداند زبان ما تمام

Mâ heme murg-âbiyânîm ey gulâm
Bahr mîdâned zebân-ı mâ tamâm

Cümle biz murg-âbiyânuz ey hümâm
Fehm ider mantûkumuz deryâ tamâm
MNT, 2/138-3817

“Ey oğul, biz hepimiz su kuşlarıyız. Söylediğimizi ancak tamamıyla deniz anlar.”

33. Beyit:

خلق ما بر صورت خود کرد حق
وصف ما از وصف او گیرد سبق

Hulk-ı mâ ber-sûret-i hod kerd Hak
Vasf-ı mâ ez-vasf-ı û gîred sebak

Hulkumuz ber-vefk-ı sûret itdi Hak
Vasfumuz vasfindan almışdur sebak
MNT, 4/47-1214

“Cenâb-ı Hak bizim huyumuzu, kendine uygun yaratmıştır. Bizim vasfımız da O’nun vasfindan ders almıştır.”

²⁵ 4- “Hudâvendigâr’ın (Allah) yüce ve temiz zatının kemâlini beyân eder.” [HME3a, HE2b]

34. Beyit:

جسم ما روپوش ما شد در جهان
ما چو دریا زیر این که در نهان

Cism-i mâ rû-pûş-ı mâ şod der-cihân
Mâ çü deryâ zîr-i îh keh der-nihân

Oldı bu ten bizde rû-pûş-ı cihân
Zîr-i kehde olmuşuz bahr-ı nihân

MNT, 4/47-841

“Cismimiz, bu dünyada bizim örtümüz oldu. Biz, bu samanın altında gizli deniz gibiyiz.”

35. Beyit:

کان قندم، نیستان شکرَم
هم ز من می روید و من می خورم

Kân-ı kadem neysitân-ı şekkerem
Hem zi-men mîrûyed ü men mîhorem

Kân-ı kadem neysitân-ı şekkerem
Bende hâsıl yine ben nûş eylerem

MNT, 2/88-2451

“Ben bir şeker madeniyim, şeker kamışlarım benden yetişir ve onları yine ben yerim.”

36. Beyit:

تا که نفرید شما را شکل من
نُقل من نوشید پیش از نُقل من

Tâ ki nef'rîbed şumâ-râ şekl-i men
Nukl-ı men nûşîd pîş ez-nakl-ı men

Aldanup bend olma şekl ü ‘akluma

Nuklî gör dil-dâde olma naklûme

MNT, 2/43-1190

“Görünüşüme aldanıp aklıma bağlanmayın. Anlattıklarına gönül vermeden önce mezemi yiyip şarabımı için.”

37. Beyit:

من چو خورشیدم درون نور غرق

می‌ندانم کرد خویش از نور فرق

Men çü hurşîdem derûn-ı nûr-ı gark

Mînedânem kerd h^vîş ez-nûr-ı fark

Âfitâbâsâ ben oldum nûra gark

Nûrdan itmem vücûdum ya‘nî fark

3/91-2418

“Ben güneş gibi nûrun içinde kayboldum. Kendi varlığımı nûrdan ayırt edemiyorum.”

38. Beyit:

رفتم سوی نماز و آن خلا

بهر تعلیمست ره مر خلق را

Reftenem sûy-ı namâz u ân halâ

Behr-i ta‘lîmest reh-i mer halk-râ

Halvet ü rûkn-i namâz-ı dil-penâh

Oldı bu mahlûk için ta‘lîm-i râh

MNT, 3/91-2419

“Halvete çekilmem ve namaz kılmam, halka yolu öğretmek içindir.”

39. Beyit:

خواب می بینم ولی در خواب نی

مدعی هستم ولی کذاب نی

H^âb mîbînem velî der-h^âb nî
Müdde‘î hestem velî kezzâb nî

H^âb kim gördüm değil h^âb içre bil
Müdde‘îyem ben velî kâzib değil
MNT, 6/153-4100

“Rüya görüyorum ama uykuda değil, iddiacıyım ama yalancı değil.”

40. Beyit:

نزد آنک لم یذق دعویست این
نزد سکان افق معنیست این

Nezd-i ânek lem-yezuk da‘vîst î
Nezd-i sükkân-ı ufuk ma‘nîst î

Huşk da‘vâ zann ider men lem yezuk
Şâhid-i sıdk oldı sükkân-ı ufuk
MNT, 2/130-3604

“Tatmayana göre bu, bir kuru davadır. Fakat ufuklarda oturanlar doğruluğuna şahit oldu.”

در نصیحت منکران²⁶

V-DER-BEYÂN-I NASÎHAT-İ MÜNKİRÂN

41. Beyit:

چون تو را آن چشم باطن بین نبود
گنج می پندار اندر هر وجود

Çün to-râ ân çeşm-i bâtin bîn nebûd
Genc-i mîpindâr ender her vücûd

²⁶ 5- “İnkarcılara nasihati beyân eder.” [HME3b, HE3a]

Çeşm-i bâtin-bînüñ olmazsa eger

Herkese kıl genc zannıyla nazar

MNT, 2/78-2169

“Eğer sırrı gören bâtin gözün yoksa her varlıkta bir hazine olduğunu kabul et.”

42. Beyit:

گر ترا بازست آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

Ger to-râ bâzest ân dîde-i yakîn

Z’în her sengî yekî serheng bîn

Sende var ise eger ‘ayne’l-yakîn

İtdi bir serheng her sengi kemîn

MNT, 2/85-2370

“Eğer sende yakîn gözü varsa, her taşın altında bir bekçi gör.”

43. Beyit:

کار درویشی ورای فهم تست

سوی درویشان بمنگر سُست سُست

Kâr-ı dervîşî verâ-yı fehmi tust

Sûy-ı dervîşân be-men’ger süst süst

Kâr-ı dervîşî ne aîlar bî-basar

İtme dervîşe hakâretle nazar

MNT, 1/94-2454

“Fakirlik, senin anlayışının ötesinde bir iştir, dervişlere ters ters bakma.”

44. Beyit:

زانک درویشان ورای ملک و مال

روزیی دارند ژرف از ذوالجلال

Z'ânki dervîşân verâ-yı mülk ü mâl
Rûzî-i dârend jiref ez-zü'l-Celâl

Sanma dervîşânda vardur mülk ü mâl
Oldılar gark-ı 'atâ-yı zü'l-Celâl
MNT, 1/94-2454

“Dervişlerde dünyalık mal, mülk vardır sanma. Onlar yüce Allah’ın
ihsanına gark oldular.”

45. Beyit:

تو همان دیدی که ابلیس لعین
گفت من از آتشم آدم ز طین

Tû hemân didî ki İblîs-i la‘în
Goft men ez-âteşem âdem zi-tîn

Sen anı gördün ki İblîs-i la‘în
Didi ben âteşden Âdem ise tîn
MNT, 3/87-2309

Sen (onları) tıpkı, “Ben ateştenim, Âdem ise çamurdan” diyen mel‘ûn
İblîs gibi gördün.

46. Beyit:

چند بینی صورت آخر چند چند
چشم ابلیسانه را یکدم ببند

Çeşm-i İblîsâne-râ yek dem be-bend
Çend bînî sûret-i âher çend çend

Dîde-i İblîs’i bir dem eyle bend
Gör ne sûretde olursun ercümend
MNT, 3/87-2310

“İblîs gibi gören gözü bir an olsun kapa! Sürekli surete [bakarsın]
daha ne kadar bakacaksın, daha ne kadar?”

47. Beyit:

کار ازین ویران شدست ای مرد خام
که بشر دیدی مر اینها را چو عام

Kâr ez-în vîrân şodest ey merd-i hâm
Ki beşer دیدî mer inhâ-râ çü ‘âm

Kârı vîrân eyledüñ ey merd-i hâm
Anları bildüñ beşer mânend-i ‘âm

MNT, 3/87-2308

“Ey ham adam, bu yüzden işi berbat ettin. Onları herkes gibi normal insan sandın.”

در بیان مقلدان که خویش را بکاملان قیاس می کنند²⁷

**VI-DER-BEYÂN-I MUKALLÎDÂN KÎ H’ÎŞ-RÂ BE-KÂMÎLÂN
KİYÂS MÎKONEND**

48. Beyit:

جمله عالم زین سبب گمراه شد
کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

Cümle ‘âlem z’în sebeb güm-râh şod
Kem kesî z’âbdâl-ı Hak âgâh şod

Bî-gümân olur reh-i Hak’dan cüdâ
İtmeyen teşhîs-i merdân-ı Hudâ

MNT, 1/12-275

“Bütün dünya bu yüzden yoldan çıktı; Hak abdallarından pek az kişi haberdâr oldu.”

²⁷ 6- “Kendini olgun insanlarla kıyaslayan sahtekârların hâlini beyân eder.” [HME3b, HE3a]

49. Beyit:

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دل ابدال یا پیغامبرست

Ân dilî k'ez âsmânâ berterest
Ân dil-i ebdâl ya peygamberest

Ol gönül kim ola tâ fevka's-semâ
Yâ dil-i abdâldur yâ enbiyâ
MNT, 3/86-2258

“Göklerden yüce olan gönül, ya abdalların (evliyâların) ya da peygamberlerin gönlüdür.”

50. Beyit:

قصد جنگ انبیا می داشتند
جسم دیدند آدمی پنداشتند

Kasd-ı ceng-i enbiyâ mîdâştend
Cism-i dîdend âdemî pendâştend

İtdi a'dâ kasd-ı ceng-i enbiyâ
Sandılar tendür vücûd-ı asfîyâ
MNT, 2/114-3143

“(Onlar) peygamberlerle savaşa yöneliyorlardı. Onların vücudunu kendi vücutları gibi (insan) sanıyorlardı.”

51. Beyit:

گفته اینک ما بشر ایشان بشر
ما و ایشان بسته خوابیم و خور

Gofte înek mâ beşer îşân beşer
Mâ vü îşân beste-i h'âbîm u hor

Didiler anlar beşer biz de beşer
Cümlemüz h^vâb u hora muhtâc-ter
MNT, 1/12-277

“Dediler ki: İşte biz de insanız, onlar da insan. Hepimiz uykuya ve yemeğe muhtacız.”

52. Beyit:

این ندانستند ایشان از عمی
هست فرقی در میان بی‌منتهی

În ne-dânistend îşân ez-‘amâ
Hest farkî der-miyân bî-müntehâ

Bilmedi ol kûr diller kim müdâm
Oldılar fark u tefâvütde enâm
MNT, 1/12-278

“Kalpleri kör olduğu için, arada sonsuz bir fark olduğunu bilmediler.”

53. Beyit:

از مقلّد تا محقّق فرقه‌است
کین چو داودست و آن دیگر صداست

Ez mukallid tâ muhakkık farkhâ’s t
K’în çu Dâvûdest u ân dîger sadâ’s t

Bil muhakkıkdan mukallidde edâ
Kim bu Dâvûd oldu ol hod bir sadâ
MNT, 2/20-499

“Hakîkati araştıranla mukallit (taklitçi) arasında farklar vardır. Çünkü bu Dâvûd’un sesi, öteki normal bir sestir.”

54. Beyit:

کافر و مؤمن خدا گویند لیک
در میان هر دو فرقی هست نیک

Kâfir u mu'min Hudâ gûyend lîk
Der-miyân her du farkî hest nîk

Kâfir ü mü'min Hudâ dirler belî
Ortada vardur velî fark-ı celî
MNT, 2/20-503

“Kâfir de mümin de ‘Allah’ der ama arada apaçık bir fark vardır.”

55. Beyit:

آن گدا گوید خدا از بهر نان
مَّتَّقَى گوید خدا از عین جان

Ân gedâ gûyed Hudâ ez-behr-i nân
Muttakî gûyed Hudâ ez-‘ayn-ı cân

Nân için zikr-i Hudâ eyler gedâ
Muttakîye kût-ı cân zikr-i Hudâ
MNT, 2/20-504

“Dilenci ekmek için Allah der, muttaki (takvalı insan) ise candan,
içten gelerek Allah der.”

56. Beyit:

هر دو گون زنبور خوردند از محل
لیک شد زان نیش و زین دیگر عسل

Her dü gûn zenbûr hordend ez-mahal
Lîk şod z’ân nîş u z’în dîger ‘asel

İki zenbûruñ gıdâsı bir mahal
Biri nîş olur birisinden ‘asel
MNT, 1/12-279

“İki çeşit arı aynı yerden beslendi de birinden zehir, ötekinden bal
oldu.”

57. Beyit:

هر دو گون آهو گيا خوردند و آب
زين يکى سرگين شد و زان مشک ناب

Her du gûn âhû giyâ hordend u âb
Z'în yeki sergîn şod z'ân müşk-i nâb

İki nev' âhûya bir âb u giyâh
Biri misk olur biri sergîn râh
MNT, 1/12-280

“İki çeşit ceylan ot yiyip su içtiler ama birinden fışkı ötekinden halis
misk meydana geldi.”

58. Beyit:

اين خورد گردد پليدى زو جدا
آن خورد گردد همه نور خدا

În hord gerded pelîdî zû cudâ
V'ân hord gerded heme nûr-ı Hudâ

Bir kişiden def'-i cû eyler gıdâ
Birin eyler mazhar-ı nûr-ı Hudâ
MNT, 1/12-283

“(Gıdayı) bu (mukallid) yer, ondan pislik çıkar ve o (kâmil/muttakî)
yer, tamamen Hak nûru olur.”

VII-DER-BEYÂN-I ZÂT-I PÂK-I ‘ÂRİFÂN

59. Beyit:

چون مبدل گشته اند ابدال حق
نیستند از خلق بر گردان ورق
Çûn mübeddel gešteend ebdâl-ı Hak
Nîstend ez-halk ber-gerdân verak

Çûn mübeddel oldılar abdâl-ı Hak
Halkdan add itme dönsün bu varak
MNT, 6/119-3219

“Hak abdalları değişmişlerdir, onlar halktan değildi, sayfayı çevir.”

60. Beyit:

جسمشان را هم ز نور اسرشته اند
تا ز روح و از ملک بگذشته اند

Cismeşân-râ hem z’nûr esrişteend
Tâ zi-rûh u ez-melek be’gzeşteend

Anlaruñ nûr oldı cismi itme şek
Oldı anlar sâbık-ı rûh-ı melek
MNT, 3/2-8

“Bedenleri de nûrla yoğrulmuş ve böylece (onlar) rûhu da melekleri de geçmişlerdir.”

61. Beyit:

در دل انگور می را دیده اند
در فنای محض شی را دیده اند

²⁸ 7- “Bilginlerin pâk (temiz) kişiliğini beyân eder.” [HME4a, HE3b]

Der-dil-i engûr-ı mey-râ dîdeend
Der-fenâ-yı mahz-ı şey-râ dîdeend

Kalb-i engûr içre bâde gördiler
Şey’i hem mahz-ı fenâda gördiler
MNT, 2/8-182

“(Onlar) üzümün içinde şarabı, mutlak yoklukta varlığı görürler.”

62. Beyit:

پیشتراز خلقت انگورها
خورده میها و نموده شورها

Pîşter ez-hılkat-i engûrhâ
Horde meyhâ vu numûde şûrhâ

Olmadan mahlûk hem engûrlar
Oldı mey-nûş itdi anlar şûrlar
MNT, 2/8-180

“(Onlar) daha üzümler yaratılmadan şaraplar içip sarhoş olmuşlardır.”

63. Beyit:

برترند از عرش و کرسی و خلا
ساکنان مقعد صدق خدا

Berterend ez-‘arş u kürsî vu halâ
Sâkinân-ı mak‘ad-ı sıdk-ı Hudâ

Oldı zîb-i ‘arş u kürsî vü halâ
Sâkinân-ı mak‘ad-ı sıdk-ı Hudâ
MNT, 1/137-360

“Allah’ın doğruluk makamının sakinleri, arştan, kürsüden ve boşluktan daha yüksektedirler.”

VIII-DER-BEYÂN-I TAKSÎM-İ MERÂTİB-İ EVLİYÂ

64. Beyit:

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند
که همی دوزند و گاهی می درند

Z'evliyâ ehl-i du'â hod dîgerend
Geh hemî dûzend u gâhî mîderend

Evliyâdan başkadur ehl-i du'â
İde hark u iltiyâmı müdde'â
MNT, 3/72-1886

“Velîler içinde dua ehli başkadır. Onlar, kimi zaman dîker kimi zaman sökerler.”

65. Beyit:

قوم دیگر می شناسم ز اولیا
که دهانشان بسته باشد از دعا

Kavm-i dîger mîşînâsem z'evliyâ
Ki dehânşân beste bâşed ez-du'â

Evliyâdan bir bölük var hem-nihân
Kim du'âdan oldılar beste-dehân
MNT, 3/72-1888

“Velîler içinde bir bölük daha tanırım, (onların) ağızları duaya kapalıdır (gizli zikrederler).”

²⁹ 8- “Velîlerin mertebeleri hakkında.” [HME4a, HE3b]

66. Beyit:

در قضا ذوقی همی بیند خاص
کفرشان آید طلب کردن خلاص

Der-kazâ zevkî hemî bînend-i hâs
Küfrân âyed taleb kerdên halâs

Vardur anlarda kazâdan zevk-ı hâs
Küfr olur ilhâh u tedbir-i halâs

MNT, 3/72-1890

“Kazâda öyle özel bir tat bulurlar ki kurtulmayı dilemek onlara küfür gibi gelir.”

67. Beyit:

قوم دیگر سخت پنهان می روند
شهره خلقتان ظاهر کی شوند

Kavm-i dîger saht pinhân mîrevend
Şöhre-i halkân-ı zâhir key şevend

Oldı bir kavm anlar içre muhtefî
Halk içinde nâm u şöhretten hafî

MNT, 3/118-3126

“Bir başka bölük de (bilinmeden) çok gizli yol alır. (Bunların) dışarıdaki insanlar arasında ünlenmeleri ne mümkün!”

68. Beyit:

هم کرامتهای ایشان در حرم
نام ایشان نشنوند ابدال هم

Hem kerâmethây-ı îşân der-harem
Nâmşân-râ ne’şnevend ebdâl hem

Oldılar zât u kerâmetde hafî
Bilmez anlar nâmın abdâl-ı safî
MNT, 3/118-3128

“Kerametleri de kendileri de gizlidir. Adlarını abdallar bile
bilemezler.”

در بیان اتحاد اولیاء کرام³⁰

IX-DER-BEYÂN-I İTTİHÂD-I EVLİYÂ-İ KİRÂM

69. Beyit:

گر از ایشان مجتمع بینی دو یار
هم یکی باشند و هم شش صد هزار

Ger ez-îşân müctemi‘ bînî du yâr
Hem yekî bâşend u hem şeş sad hezâr

Olsa anlardan mukârin iki yâr
Bir olur hem altı yüz biñ bî-şumâr
MNT, 2/9-184

“Onlardan iki dostu bir araya gelmiş görürsen, onlar hem bir tek hem
de altı yüz bin (sayısız) olurlar.”

70. Beyit:

بر مثال موجها اعدادشان
در عدد آورده باشد بادشان

Ber-misâl-i mevchâ a‘dâdşân
Der-‘aded âverde bâşed bâdşân

Anlaruñ a‘dâdını çün mevc-i yem
Bâd ma‘dûd eylemekde dem-be-dem
MNT, 2/9-185

³⁰ 9- “Velîlerin birliğini beyân eder.” [HME4a, HE3b]

“Sayıları (çok fazla) dalgalar gibidir. Sanki rûzgâr onları saymaya çalışır.”

71. Beyit:

مفترق شد آفتاب جانها

در درون روزن ابدانها

Müfterik şod âftâb-ı cânhâ

Der-derûn-ı revzen-i ebdânâ

Şems-i ervâh iftirâk izhâr ider

Revzen-i ebdânı pür-envâr ider

MNT, 2/9-186

“Canların güneşi bedenlerin pencereleri içine dağılır.”

72. Beyit:

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی

جسمشان معدود لیکن جان یکی

Mü'minân ma'dûd lîk îmân yekî

Cismşân ma'dûd lîkin cân yekî

Mü'minân ma'dûd îmân oldı bir

Ten taaddüdde velî cân oldı bir

MNT, 4/18-418

“İman edenler çok fakat iman birdir. Gerçi ten sayısızsa da can birdir.”

73. Beyit:

تفرقه در روح حیوانی بود

نفس واحد روح انسانی بود

Tefrika der-rûh-ı hayvânî buved

Nefs-i vâhid rûh-ı insânî buved

Tefrika pes rûh-ı hayvanîdedür

Nefs-i vâhid rûh-ı insânîdedür

MNT, 2/9-188

“Ayrılık hayvanî rûhta, bir olan nefis ise insanî rûhtadır.”

74. Beyit:

از نظرگاهست ای مغز وجود

اختلاف مؤمن و کفر و یهود

Ez-nazargâhest ey magz-ı vücûd

İhtilâf-ı mü'min u gebr u yehûd

Kim nazargâhında sâbitdür şühûd

İhtilâf-i mü'min ü gebr ü cühûd

MNT, 3/48-1263

“Ey varlığın özü, müminle kâfir ve Yahûdî'nin farkı bakış açısındandır.”

75. Beyit:

در معانی قسمت و اعداد نیست

در معانی تجزیه و افراد نیست

چون نظر در قرص داری خود یکیست

وانک شد محجوب ابدان در شکست

{Der-ma'ânî kismet u a'dâd nîst}

Der-ma'ânî tecziye v'efrâd nîst

{Çûn nazar der-kursdârî hod yekîst}

V'anke şod mahcûb-ı ebdân der-şekîst³¹

Kismet ü ta'dâd yokdur ma'nîde

Rûtbe-i a'dâd yokdur ma'nîde

MNT, 1/28-708

³¹ *Mesnevî*'nin farklı yerlerinden koyu yazılan iki mısra seçilmiş ve *Cezîre-i Mesnevî*'ye alınmıştır.

“Anlamlarda bölünme ve sayılar yoktur; anlamlarda cüzlere ayrılma ve bireyler yoktur.” “Güneşe baktığında (onu) bir olarak görürsün; bedenlerle mahcup olan kimse şek ve şüphededir.”

در بیان منازل خلقت آدمیست³²

X-DER-BEYÂN-I MENÂZİL-İ HİLKAT-İ ÂDEMÎST

76. Beyit:

منبسط بودیم و یک جوهر همه
بی سر و بی پا بدیم آن سر همه

Münbasit bûdîm u yek cevher heme
Bî-ser u bî-pâ-budîm ân ser heme

Münbasit bir gevher idük ser-be-ser
Reste-i pâ vü ser idük ser-be-ser
MNT, 1/28-713

“Hepimiz yayılmıştık ve tek bir cevherdik. Baştan başa ayaksız ve başsızdık.”

77. Beyit:

یک گهر بودیم همچون آفتاب
بی گره بودیم و صافی همچو آب

Yek güher bûdîm hem-çûn âftâb
Bî-girih bûdîm u sâfî hem-çû âb

Nûr ile rahşân idük çün âftâb
Sâf idük ekdârdan mânend-i âb
MNT, 1/28-714

“Güneş gibi bir cevherdik; düğümsüz ve su gibi temizdik.”

³² 10- “İnsanın yaratılış mertebelerini beyân eder.” [HME4b, HE3b]

78. Beyit:

چون بصورت آمد آن نور سره
شد عدد چون سایه‌های کنگره

Çûn be-sûret âmed ân nûr-ı sere
Şod ‘aded çûn sâyehâ-yı kungure

Sûrete geldi çûn ol nûr-ı basît
Oldı meşhûd-ı ‘aded zıll-ı halît
MNT, 1/28-715

“O katışıksız ıfık, surete bürününce, burçların gölgesi gibi sayılar ortaya çıktı.”

79. Beyit:

آمده اوّل به اقلیم جماد
وز جمادی در نباتی او فتاد

Âmede evvel be-iklîm-i cemâd
V’z cemâdî der-nebâtî ûftâd

Oldı iklîm-i cemâd evvel sefer
Pes cemâdîden nebâtîdür membr
MNT, 4/139-3660

“(İnsan) önce cansızlar ülkesine gelmiş, sonra da cansızlıktan bitki aşamasına düşmüştür.”

80. Beyit:

وز نباتی چون به حیوانی فتاد
نامدش حال نباتی هیچ یاد

V’z nebâtî çûn be-hayvânî futâd
Nâmdeş hâl-i nebâtî hîç yâd

Çün nebâtî ide hayvânîye nakl

Eylemez hâl-i nebâtî hiç ‘akl

MNT, 4/139-3662

“Nebâtî âlemden hayvânî âleme geçince nebâtî hâlini hiç akla
getirmez!”

81. Beyit:

باز از حیوان سوی انسانیش

می کشید آن خالقی که دانیش

Bâz ez-hayvân sûy insâniyeş

Mikeşîd ân hâlıkî ki dâniyeş

Oldı hayvânîden insânî makâm

Çünkü fermân ide Hallâk-ı enâm

MNT, 4/139-3669

“Cenâb-ı Hak emredince hayvânî âlemden insanlığa geçildi.”

82. Beyit:

هم چنین اقلیم تا اقلیم رفت

تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

Hem çunîn iklîm tâ iklîm reft

Tâ şod eknûn ‘âkıl u dâna vu züft

Seyr idüp iklîmden iklîme dek

Âkıl u dâna olur bî-reyb ü şek

MNT, 4/139-3670

“Böylece insan, iklimden iklime seyrederek akıllı ve bilgili olur.”

83. Beyit:

خویشتن نشناخت مسکین آدمی

از فزونی آمد و شد در کمی

H'îşten n'snâht miskîn âdemî
Ez-füzûnî âmed u şod der-kemî

Kadrini bilmez bu miskîn âdemî
Eyler efzûnîden ikbâl-i kemî
MNT, 3/38-1005

“Sefil insan kendini bilemedi. Artıdan gelip eksiye indi.”

³³ در بیان ترغیب طلب معرفت خود

XI-DER-BEYÂN-I TERGÎB-İ TALEB-İ MA'RİFET-İ HOD

84. Beyit:

ای خنک آن را که ذات خود شناخت
اندر امن سرمدی قصری بساخت

Ey hunuk ân-râ ki zât-ı hod şinâht
Ender emn-i sermedî kasrî be-sâht

Devlet anuñ zâtını fehm eyledi
Oldı kasr-ârâ-yı emn-i sermedî
MNT, 5/135-3350

“Kendi zâtını anlayana ne mutlu! O, ebedî emniyet yurdunda bir köşk kurmuştur.”

85. Beyit:

هر که محجوبست او خود کودکست
مرد آن باشد که بیرون از شکست

Her ki mahcûbest û hod kûdekest
Merd-i ân bâşed ki bîrûn ez-şekest

Kim ki mahcûb ise ol kûdek olur
Şüphesiz kim merd olan bî-şek olur

³³ 11- “Kişinin kendini bilmesi ve [marifet] talebini beyân eder.” [HME4b, HE4a]

MNT, 5/135-3353

“Kim ki perdelenmişse (hakîkatten uzaksa), o zaten çocuktur. Mert (yiğit) odur ki şek ve şüpheden çıkmış ola.

86. Beyit:

گر بریش و خایه مردستی کسی
هر بزی را ریش و مو باشد بسی

Ger be-rîş u hâye merdestî kesî
Her buzî-râ rîş u mû bâşed besî

Hâye vü rîş ise şân-ı merd eger
Rîş ü mûyî ma'zede eyle nazar

MNT, 5/135-3354

“Eğer bir kimse sakal ve hâye (taşak) sebebiyle er (adam) olsaydı; keçilerde sakal ve kıl daha çoktur (onlar da adam olurdu).”

87. Beyit:

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی
صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

Pes çu âhen gerçi tîre hiykelî
Saykalî kon saykalî kon saykalî

Âhenâsâ tîre-heykelsin velî
Saykal it tâ kim ola sâf u celî

MNT, 4/95-2490

“Öyleyse demir gibi paslı ve karanlık tabiatlı olsan da (kalbini) cilalayıp parlat, cilalayıp parlat, cilalayıp parlat.”

88. Beyit:

تا دلت آیینه گردد پر صور
اندرو هر سو ملیحی سیمبر

Tâ dilet âyîne gerded pür-suver
Ender u her sû melîhî sîm-ber

Kalbin âyîne olup itseñ nazar
Ola her sû bir melîh-i sîm-ber

MNT, 4/95-2491

“Böylece kalbin bir ayna olup ona bakınca her yandan gümüş göğüslü
bir güzel görünsün!

89. Beyit:

پنبه وسواس بیرون کن ز گوش
تا به گوشت آید از گردون خروش

Penbe-i vesvâs bîrûn kon zi'gûş
Tâ-be-gûşet âyed ez-gerdûn hurûş

Penbe-i vesvâsı gûşuñdan çıkar
Gûşuña gelsün felekden nagmeler
MNT, 2/70-1961

“Kulağından vesveseler pamuğunu çıkar da kulağına felekten coşku
sesleri gelsin.”

90. Beyit:

پاک کن دو چشم را از موی عیب
تا ببینی باغ و سروستان غیب

Pâk kon du çeşm-râ ez-mûy-ı ‘ayb
Tâ-be-bînî bâg u servistân-ı gayb

Kıl dü çeşmüñ pâk-i mûy-i reyb ü ‘ayb
Zâhir olsun bâg u servistân-ı gayb
MNT, 2/70-1962

“İki gözünü şüphe ve ayıp kılından arındır da gaybın bahçe ve
serviliklerini göresin.”

91. Beyit:

دفع کن از مغز و از بینی زکام
تا که ریح الله در آید در مشام

Def^ˆ kon ez-magz u ez-bînî zukâm
Ta ki rîhullâh der-âyed der-meşâm

Magz u bînîden gerek def^ˆ-i zükâm
Tâ ki bûy-i Hakk ola zîb-i meşâm

MNT, 2/70-1963

“Beyninden ve burnundan nezleyi defet de burnuna Allah’ın kokusu gelsin.”

92. Beyit:

هیچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بیابی از جهان طعم شکر

Hîç megzâr ez-teb u safrâ eser
Tâ biyâbî ez-cihân ta‘m-ı şeker

Kalmasun hummâ vü safrâdan eser
Tâ ola dil-keş saña ta‘m-ı şeker

MNT, 2/70-1964

“Sıtmanın ve safranin kökünü kurut da dünyada şekerin tadını bulasın.”

93. Beyit:

کُنده تن را ز پای جان بکن
تا کُند جولان به گردت انجمن

Künde-i ten-râ zi-pây-ı cân biken
Tâ koned cevân begerded encümen

Pây-ı cânı kıl rehâ-yı bend-i ten

Tâ ola ârâmgâhın encümen

MNT, 2/70-1964

“Can ayağını ten kaydından kurtar ki, dönüp dolaştığın yer meclisin etrafı olsun.”

در بیان همت طالبست³⁴

XII-DER-BEYÂN-I HİMMET-İ TÂLİBEST

94. Beyit:

مرغ با پر می‌پرد تا آشیان

پر مردم همتست ای مردمان

Murg-ı bâ-per mîpered tâ âşiyân

Perr-i merdüm himmettest ey merdmân

Murg ider perr ile ‘azm-i âşiyân

Perr-i merdüm ise himmetdür ayân

MNT, 6/5-134

“Kuş, kanatlarıyla yuvasına uçar; insanın kanadıysa himmettir.”

95. Beyit:

باز اگر باشد سپید و بی نظیر

چونک صیدش موش باشد شد حقیر

Bâz eger bâşed sepîd u bî-nazîr

Çûnki saydeş mûş bâşed şod hakîr

Bâz eger olsa sepîd ü bî-nazîr

Çûnki saydı mûş ola oldı hakîr

MNT, 6/5-136

“Doğan, bembeyaz ve eşsiz olsa da fare avlıyorsa hor ve hakirdir.”

³⁴ 12- “Talebenin yüce himmetini beyân eder.” [HME5a, HE4a]

96. Beyit:

ور بود جغدی و میل او به شاه
او دو صد بازست ازو صورت مخواه

Ve'r buved cagdî vu meyl-i û be-şâh
Û dü sad bâzest ez-û sûret meh'âh

Bûm olup meyli olursa hazrete
Bâz-i âlîdür o bakma surete
MNT, 6/5-137

“Fakat baykuş da olsa, onun padişaha meyli varsa, iki yüz doğan kıymetindedir, görünüşüne bakma.”

97. Beyit:

عاشقی کالوده شد در خیر و شر
خیر و شر منگر تو در همت نگر

‘Âşıkî k’âlûde şod der-hayr u şer
Hayr u şer men’ger tu der-himmet niger

‘Âşıkî âfâk itse hayr u şer
Aña bakma himmete eyle nazar
MNT, 6/5-135

“İyiliğe ve kötülüğe bulaşan bir âşığın, sen iyiliğine kötülüğüne bakma, himmetine bak.”

98. Beyit:

گر یکی موری سلیمانی بجست
منگر اندر جستن او سست سست

Ger yekî mûrî Süleymânî be-cüst
Men’ger ender cüsten-i û süst süst

Mûr iderse ger Süleymân'ı taleb

Ol talebde itme süstî-i 'aceb

MNT, 3/55-1453

“Bir karınca Süleyman Peygamber'i arıyorsa, onun arayışına
(gayretine) küçümseyerek bakma.”

³⁵ در بیان نهی کردن از صورت و ترغیب بمعنی

**XIII-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-SÛRET U TERGÎB
BE-MA'NÂ**

99. Beyit:

چند صورت آخر ای صورت پرست

جان بی معنیت از صورت نرست

Çend sûret âhir ey sûret-perest

Cân-ı bî-ma'nît ez-sûret nerest

Tâ-be-key bu sûret ey sûret-perest

Sûret-i bî-cân olur ma'nâda pest

MNT, 1/42-1059

“Ey sûrete tapan, bu sûrete tapma ne vakte kadar? Anlamsız canın
şekilden kurtulmadı gitti.”

100. Beyit:

گر بصورت آدمی انسان بدی

احمد و بوجهل خود یکسان بدی

Ger be-sûret âdemî insân budî

Ahmed u Bûcehl hod yeksân budî

Sûret ile âdem insân olsa ger

Sûret-i Bûcehl olurdu mu'teber

³⁵ 13- “Görünüştten sakındırma ve mânâyâ teşvik etmeyi beyân eder.” [HME5a, HE4b]

MNT, 1/42-1060

“İnsan dış görünüşüyle adam olsaydı, Ahmed (Hz. Muhammed) ile Ebû Cehil aynı olurdu.”

101. Beyit:

شد سر شیران عالم جمله پست
چون سگ اصحاب را دادند دست

Şod ser-i şîrân-ı ‘âlem cümle pest
Çûn seg-i Ashâb-râ dâdend dest

Oldı şîrân-ı cihân makhûr u pest
Buldı çûn Ashâb-ı Kehf’in kelbi dest

MNT, 1/42-1063

“Ashâb-ı Kehf’in köpeği Kıtımîr’e el verilince, onun karşısında dünyadaki bütün aslanların başları eğildi.”

102. Beyit:

چه زیانستش از آن نقش نفور
چونک جانش غرق شد در بحر نور

Çi ziyânisteş ez-ân nakş-ı nüfûr
Çûnki câneş gark şod der-bahr-ı nûr

Hîç zarar virmez aña nakş-ı kusûr
Çûnki oldı cânı gark-ı bahr-ı nûr

MNT, 1/42-1064

“Canı nûr denizinde gark olana ürkütücü suretin ne zararı var?”

103. Beyit:

پس بدان که صورت خوب و نکو
با خصال بد نیززد یک تسو

Pes bidân ki sûret-i hûb u nigû
Bâ-hisâl-i bed neyerzed yek tûsû

Olsa bir sûret ne deñli hûb-ter
Habbe degmez bed-hisâl olsa eger

MNT, 2/38-1029

“Bil ki bir suret, ne kadar güzel de olsa kötü huyluysa bir pul (beş para) etmez.”

104. Beyit:

من ندیدم در جهانِ جست و جو
هیچ اهلیت، به از خوی نکو

Men nedîdem der-cihân-ı cüst u cû
Hîç ehliyyet bih ez-hûy-ı nigû

Görmedüm itdüm cihânı cüst ü cû
Hîç müstahsen meger hûy-ı nigû

MNT, 2/31-818

“Ben, dünyada araştırma yaptım ve iyi huydan daha güzel bir haslet görmedim.”

105. Beyit:

قیمت همیان و کیسه از زرست
بی ز زر همیان و کیسه ابترست

Kıymet-i hemyân u kîse ez-zerest
Bî zi zer hemyân u kîse ebterest

Kıymet-i hemyân u kîse oldı zer
Kîse kim bî-zer ola olmaz nazar

MNT, 3/96-2546

“Para kesesinin değeri içindeki altınlardır. Altın olmayınca kese boştur, işe yaramaz.”

106. Beyit:

همچنانک قدر تن از جان بود
قدر جان از پرتو رحمان بود

Hemçünân ki kadr-i ten ez-cân buved
Kadr-i cân ez-pertev-i rahmân buved

Kadr-i ten pes cândan oldu hemçünân
Pertev-i cânândan oldu kadr-i cân

MNT, 3/96-2547

“Nasıl ki beden canla değer kazandı; canın değeri de Rahmân’ın pertevindendir.”

107. Beyit:

گر بُدی جان زنده بی پرتو کنون
هیچ گفتی کافران را مَیْتُونْ

Ger budî cân zinde bî-pertev künûn
Hiç goftî kâfirân-râ “meyyitûn”

Olsa bî-pertev eger kim zinde cân
Kimse küffâra dimezdi mürdegân

MNT, 3/97-2548

“Eğer pertev-i Rahmân olmadan can diri olsaydı, Cenâb-ı Hak kâfirlere “ölüler” der miydi hiç?

108. Beyit:

مغز هر میوه بهست از پوستش
پوست دان تن را و مغز آن دوستش

Magz-ı her mîve bihest ez-pûsteş
Pûst dân ten-râ vü magz ân dûsteş

Magz-ı mîve oldu kışrından latîf
Bil ki ten kışr oldu cân lübb-i şerîf
MNT, 3/131-3439

“Her meyvenin özü kabuğundan iyidir. Bil ki beden kabuk, arkadaşı
can ise özdür.”

109. Beyit:

مغز نغزی دارد آخر آدمی
یکدمی آن را طلب گر زان دمی

Magz-ı nagzî dâred âher âdemî
Yekdemî ân-râ taleb ger z’ân demî

Âdemîde magz-ı nagz oldu hafî
Kıl taleb sen de o magz-ı eşrefî
MNT, 3/131-3440

“Elhasıl, insanda gizli ama güzel bir öz vardır. Sen de insansın bir an
olsun o güzel özü talep et.”

110. Beyit:

آخر آدم زاده ای ای ناخلف
چند پنداری تو پستی را شرف

Âher Âdem-zâdeî ey nâ-halef
Çend pindârî tu pestî-râ şeref

Sen ki Âdem-zâdesin ey nâ-halef
Saña düşmez kâr-ı esfelden şeref
MNT, 1/23-566

“Ey hayırsız! Sen de Âdemoğlu yani bir insansın; ne zamana kadar
alçaklığı şeref sayacaksın?”

در بیاد توبه گوید³⁶

XIV- DER-BEYÂN-I TEVBE GÛYED [MÎKONED]

111. Beyit:

گر سیه کردی تو نامه عمر خویش
توبه کن زانها که کردستی تو پیش

Ger siyeh kerdî tu nâme ‘ömr-i h^viş
Tövbe kun z’ânâ ki kerdestî tu pîş

Nâme-i ‘ömrün siyâh itdünse ger
Tevbe kıl itdüklerinden ser-be-ser
MNT, 5/89-2229

“Eğer ömür defterini [günahlarla] karaladınsa, daha önce yaptıklarına tövbe et.”

112. Beyit:

عمر اگر بگذشت بیخس این دمست
آب توبش ده اگر او بی نمست

‘Ömr eger beg’zeşt bîheş în demest
Âb-ı tevbeş dih eger û bî-nemest

Geçse ömrün aslı bu demdür saña
Bî-nem ise âb-ı tevbe vir aña
MNT, 5/89-2230

“Ömrün geçip gittiyse de onun kökü işte bu soluktur; eğer o kuruduysa [üzülme] onu tövbe suyu ile sula.”

³⁶ 14- “Tövbe ve istiğfarın faziletini beyân eder.” [HME5b, HE4b]

113. Beyit:

بیخِ عمرت را بده آبِ حیات
تا درختِ عمر گردد با نبات

Bîh-i ‘ömret-râ bedih âb-ı hayât
Tâ draht-ı ‘ömr gerded bâ-nebât

Bîh-i ‘ömre vir hemân âb-ı hayât
Tâ dıraht-ı ‘ömr ola şîrîn-nebât

MNT, 5/89-2231

“Ömrünün köküne hayat suyu dök de ömür ağacın yeşerip güzelce
yemiş versin.”

114. Beyit:

جمله ماضی‌ها ازین نیکو شوند
زهر پارینه ازین گردد چو قند

Cümle mâzîhâ ez-în nîgû şevend
Zehr-i pârine ez-în gerded çu kand

Ol geçenler hûb u hoş peyvend olur
Zehr-i dîrine anuñla kand olur

MNT, 5/89-2232

“Bütün geçmişler bu (tövbe suyuyla) güzelleşir. Geçen yılki zehir,
bununla şekere döner.”

115. Beyit:

سینئات را مبدل کرد حق
تا همه طاعت شود آن ما سبق

Seyyi’âtet-râ mübeddel kerd Hak
Tâ heme tâ‘at şevend ân mâ-sebak

Seyyi'âtuñ kim mübeddel ide Hak

Ser-be-ser tâ'ât olur ol mâ-sebak

MNT, 5/89-2233

“Allah, kötülükleri (iyiliğe) çevirir de geçmişte kalan her şey ibadete dönüşür.”

116. Beyit:

توبه آرید و خدا توبه پذیر

امر او گیرند و او نعم الامیر

Tevbe ârîd u Hudâ tevbe-pezîr

Emr-i û gîrîd u û ni'me'l-emîr

Kıldılar tevbe Hudâ tevvâbdur

Tutdılar emrin ki hayru'l-bâbdur

MNT, 6/135-3655

“Tövbe ederler, Allah da tövbeyi kabul eder. Onun emrini tutarlar, O ne güzel emir sahibidir.”

117. Beyit:

مرکب توبه عجایب مرکبست

بر فلک تازد به یک لحظه ز پست

Merkeb-i tevbe 'acâyib merkebest

Ber-felek tâzed be-yek lahza zi-pest

Merkeb-i tevbe 'aceb merkeb olur

Pestden bir demde eflâki bulur

MNT, 6/17-469

“Tövbe bineği acayip bir binektir; bir anda yerden göğe doğru sıçrayıverir.”

118. Beyit:

چون بر آرند از پشیمانی انین
عرش لرزد از انین المذنبین

Çûn ber-ârend ez-peşîmânî enîn
'Arş lerzed ez-enînü'l-müznibîn

Çûn nedâmet ile eylerler hanîn
Ditredür 'arşı enînü'l-müznibîn

MNT, 6/135-3656

“Pişmanlıkla inlemeye başlayınca o günahkârların feryâdından arş titrer.”

در بیان فوائد گریه³⁷

XV-DER-BEYÂN-I FEVÂ'İD-İ GİRYE [MÎGÜYED]

119. Beyit:

زاری و گریه قوی سرمایه ایست
رحمتِ کُلّی قوی تر دایه ایست

Zârî vü girye kavî sermâyeîst
Rahmet-i küllî kavîter dâyeîst

Girye vü zârî 'aceb sermâyedür
Rahmet-i küllî kavîter dâyedür

MNT, 2/71-1969

“Ağlayıp inlemek kuvvetli bir sermaye, küllî rahmet ise daha güçlü bir dadıdır.”

120. Beyit:

تا نگرید ابر کی خندد چمن
تا نگرید طفل کی جوشد لبن

³⁷ 15- “Ağlamanın faydalarını beyân eder.” [HME6a, HE5a]

Tâ negiryed ebr key handed çemen
Tâ negiryed tıfl key cûşed leben

Girye-i ebr olmasa gülmez çemen
Tıfl giryân olmasa gelmez leben
MNT, 5/7-135

“Bulut ağlamayınca çimen nasıl güler? Çocuk ağlamayınca süt nasıl coşar?”

121. Beyit:

طفل یک روزه همی داند طریق
که بگیریم تا رسد دایه شفیق

Tıfl-ı yek-rûze hemî dâned tarîk
Ki begiryem tâ resed dâye şefîk

Tıfl-ı yek-rûze bilür ol dikkati
Ağlamazsa dâye itmez şefkati
MNT, 5/7-136

“Bir günlük çocuk bile, ağlayayım da müşfik dadı gelsin, diye yol yordam bilir [Ağlamazsa dadının gelmeyeceğini bilir].”

122. Beyit:

تو نمی دانی که دایه دایگان
کم دهد بی گریه شیر او رایگان

Tu nemî dâni ki dâye dâygân
Kem dihed bî-girye şîr û râygân

Bil ki ol Hallâk-ı cümle dâygân
Eylemez bî-girye şîri râygân
MNT, 5/7-137

“[Bir günlük çocuk bildiği halde] sen, mürebbiler mürebbisinin [Allah] ağlamadan sütü bedavaya vermediğini bilmez misin? [Yaratıcı da ısrarla istemeden kolayca süt vermez].

123. Beyit:

گفتِ فلیکوا کثیرا گوش دار
تا بریزد شیر فضل کردگار

Goft-i “felyebkû kesîran” gûş dâr
Tâ-be-rîzed şîr-i fazl-ı Kirdigâr

Didi “felyebkû kesîran” tut kulak
Tâ ki rîzân ola şîr-i fazl-ı Hak
MNT, 5/7-138

123- “[Allah] “أَزْ غُلْسُنْ لَر، چَو أَغْلَاسِنْ لَر”
(Tevbe, 9/82) buyurdu, bu söze kulak ver. Ta ki sana Allah’ın fazl u
ihşan sütü aksın.

124. Beyit:

آخر هر گریه آخر خنده ایست
مرد آخربین مبارک بنده ایست

Âher-i her girye âher handeîst
Merd-i âher-bîn mübârek bendeîst

Âhiri her giryenüñ çün handedür
Âkıbet-bînî safâ-yı bendedür
MNT, 1/34-855

“Her ağlamanın sonunda nihayet gülmek vardır. Âkıbetini gören kişi
mübarek bir kuldur.”

125. Beyit:

هر کجا آب روان سبزه بود
هر کجا اشکی روان رحمت شود

Her kocâ âb-ı revân sebze buved
Her kocâ eşkî revân rahmet şeved

Kande âb olsa olur ol sebze-zâr
Göz yaşıdır rahmet-i Hakk’a medâr
MNT, 1/34-856

“Nerede akarsu varsa orada yeşillik olur; nerede göz yaşı varsa orada rahmet olur.”

126. Beyit:

باش چون دولاب نالان چشم تر
تا ز صحن جانت بر روید خضر

Bâş çûn dülâb-ı nâlân çeşm-i ter
Tâ zi-sahn-ı cân’t ber-rûyed hadar

Çeşm-i terle nâliş it dolâb-vâr
Sahn-ı cânın tâ ola sebz ü bahar
MNT, 1/34-857

“İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol da can meydanında yeşillikler bitsin.”

در بیان کسب و مجاهده³⁸

XVI-DER-BEYÂN-I KESB Ü MÜCÂHEDE

127. Beyit:

کسب را همچون زراعت دان عمو
تا نکاری دخل نبود آن ز تو

Kesb-râ hemçûn zirâ‘at dâñ ‘amû
Tâ nekârî dahl neb’ved ân zi-tu

³⁸ 16- “Çalışma ve gayretin lüzumunu beyân eder.” [HME6a, HE5a]

Kesbi de zer‘a kıyâs eyle hemân

Kârsız tahsîl-i mâl olmaz ‘ayân

MNT, 3/91-2402

“Kazanç elde etmeyi de ekin ekmek gibi bil, ey amca. Ekmedikçe ürün elde edemezsin.”

128. Beyit:

آنچه کاری بدروی آن آن تست

ورنه این بی داد بر تو شد درست

Ân çi kârî bed’revî ân ân-ı tust

Verne in bî-dâd ber-tû şod dürüst

Her ne zer‘ itdüñ senüñ mahsûl-i kâr

Yohsa gayrın mâlî zulm-ı bed-şi‘âr

MNT, 3/91-2403

“Ektiğini biçersin, hasılatı senindir. Yoksa başkasının malıdır, onu almak zulümdür.”

129. Beyit:

هیچ گندم کاری و جو بر دهد

دیده ای اسپه که کره خر دهد

Hîç gendüm kârî vü cûber dihed

Dîdeî espî ki kürre-i har dihed

Arpa bitmez mezra‘-ı gendümde hem

Kürresi esbin har olmaz lâcerem

MNT, 1/66-1711

“Buğday ekersin de arpa biter mi hiç? Eşek sıpası veren at gördün mü hiç?”

130. Beyit:

ای خنک آن کو جهادی میکند
بر بدن زجری و دادی میکند

Ey honek ân k'û cihâdî mîkoned
Ber-beden zecrî vü dâdî mîkoned

Devlet anuñ kim idüp sa'y u cihâd
İde tâ'ât-ı bedende ictihâd
MNT, 2/90-2496

“Ne mutlu ona ki bir çaba gösterir ve bedenine sıkıntı verip [nefis mücahedesi] adalet sergiler.”

131. Beyit:

گر توکل می کنی در کار کن
کشت کن پس تکیه بر جبار کن

Ger tevekkül mîkonî der-kâr kon
Keşt kon pes tekye ber Cebbâr kon

Sa'y kıl k'olsun tevekkülde kemâl
Zer'-i tohm it soñra eyle ittikâl
MNT, 1/39-98

“Tevekkül edeceksen iş içinde [tevekkül] et; ekin ek ondan sonra Cebbâr (Allah)'a dayan.”

132. Beyit:

جهد میکن تا توانی ای کیا
در طریق انبیا و اولیا

Cehd mîkon tâ tüvânî ey kiyâ
Der-tarîk-ı enbiyâ vü evliyâ

Kâdir oldukça gerekdür iktidâ

Reh-nümâdur enbiyâ vü evliyâ

MNT, 1/40-1016

“Ey büyük kardeş! Gücün yettiği kadar nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış.”

133. Beyit:

کافر من گر زیان کردست کس

در ره ایمان و طاعت یکنفس

Kâfirem men ger ziyân kerdest kes

Der-reh-i îmân u tâ‘at yek nefes

Baňa levî it ger ziyân eylerse kes

Tâ‘at ü îmân yolunda bir nefes

MNT, 1/40-1018

“Bir kimse iman ve ibadet yolunda olup da bir nefes bile zarar görürse ben kâfir olmuş olayım.”

134. Beyit:

سنگ بر آهن زنی آتش نجست

این نباشد و ر بیاشد نادرست

Seng ber-âhen zenî âteş necüst

În nebâşed v’er bebâşed nâdirest

Seng ü âhenden çıkar elbette nâr

Çıkmaz ise süstdür tedbîr-i kâr

MNT, 3/183-4834

[Diyelim ki] taşı demire vurdun, kıvılcım çıkmadı. Böyle şey olmaz, olsa bile nadirdir.”

در بیان مَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَّ³⁹

**XVII-DER-BEYÂN-I “MEN KARA‘A’L-BÂBE VELECCE
VELECE”**

135. Beyit:

چونکه کوبد این در رحمت نثار
که نیابد در اجابت صد هزار

Çûn ki kûbed în der-i rahmet nisâr
Ki neyâbed der-icâbet sad hezâr

Kimdür ol kar‘ ide bâb-ı rahmeti
Olmaya anda icâbet ni‘meti
MNT, 6/159-4273

“Bu rahmet saçan kapıyı kim [ısrarla] çalar da karşılık olarak yüz bin bulmaz?”

136. Beyit:

چون در معنی زنی بازت کنند
پرِ فکرت زن که şehbâzet کنند

Çûn der-i ma‘nâ zenî bâzet konend
Perr-i fikret zen ki şehbâzet konend

Çal der-i ma‘nâyı kim bâz ideler
Aç per-i fikrin ki şehbâz ideler
MNT, 1/114-2973

“Mana kapısını çal da sana açsınlar. Düşünce kanadını çırp da seni doğan kuşu yapsınlar.”

³⁹ 17- “[İsrarla] kapıyı çalan içeri girer” sözünün mânâsını beyân eder.” [HME6b, HE6b]. Bu Arapça sözün tamamı şöyledir: مَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَّ “Kim ciddi talep ederse dileğine kavuşur, kim ısrarla kapıyı çalarsa içeri girer.”

137. Beyit:

چون طلب کردی به جد آید نظر
جد خطا نکند چنین آمد خبر

Çûn taleb kerdî be-cidd âyed nazar
Cid hatâ ne-k'ned çunîn âmed haber

Çûn talebde cidd ile itdûñ nazar
Cid hatâ itmez bulur andan haber

MNT, 2/62-1714

“Ciddî olarak aramışsan aradığımı bulursun. Ciddî olan yanlış yapmaz;
böyle bildirilmiştir.”

138. Beyit:

گر گران و گر شتابنده بود
عاقبت جوینده یابنده بود

Ger girân u ger şitâbende boved
‘Âkıbet cûyende yâbende boved

Ger te’ennî üzre ger ta‘cîl ider
Tâlib elbet matlabı tahsîl ider

MNT, 3/38-938

“Ağır da hareket etse, hızlı da hareket etse, arayan sonunda [aradığımı]
bulur.”

139. Beyit:

چون نشینی بر سر کوی کسی
عاقبت بینی تو هم روی کسی

Çûn neşînî ber-ser-i kûy-ı kesî
‘Âkıbet bînî tu hem rûy-ı kesî

Her kimüñ itseñ neşîmen kûyını

Bir gün elbette görürsin rûyını

MNT, 3/183-4831

“Birinin sokağının başında oturursan sonunda o kişinin yüzünü görürsün.”

140. Beyit:

چون ز چاهى ميکنى هر روز خاک

عاقبت اندر رسى با آب پاک

Çûn zi-çâhî mîkenî her rûz hâk

‘Âkıbet ender resî bâ âb-ı pâk

Çâh kasdıyla iderseñ hafr-ı hâk

Emr-i hâsıldur vusûl-ı âb-ı pâk

MNT, 3/183-4832

“Bir kuyunun toprağını her gün kazarsan sonunda temiz suya ulaşırsın.”

141. Beyit:

گفت پیغامبر که چون کوبی درى

عاقبت زان در برون آید سرى

Goft Peygamber ki çûn kûbî derî

‘Âkıbet z’ân der-birûn âyed serî

Didi Peygamber kim itse kar‘-ı bâb

Feth-i bâb ile olur ol behre-yâb

MNT, 3/183-4830

“Peygamber der ki: Bir kapıyı [ısrarla] çalarsan sonunda o kapıdan bir baş dışarı uzanır.”

142. Beyit:

در طلب زن دایما تو هر دو دست
که طلب در راه نیکو رهبرست

Der-taleb zen dâyimâ tu her dü dest
Ki taleb der-râh nîkû rehberest

İki dest ile taleb kıl dâ'imâ
Kim yola sıdk-ı talebdür reh-nümâ
MNT, 3/38-984

“Daima iki elinle birden aramaya çalış. Çünkü [dikkatli] arayış, yolda iyi bir rehberdir.”

143. Beyit:

گه به گفت و گه به خاموشی و گه
بوی کردن گیر هر سو بوی شه

Geh be-goft u geh be-hâmûşî vü geh
Bûy kerden-gîr her sû bûy-ı şeh

Vakt-i güftâr u hamûşî gâh gâh
Sû-be-sû kıl sa'y-i şemm-i bûy-ı şâh
MNT, 3/38-986

“Bazen konuşarak, bazen susarak, bazen de koklayarak her yerde [aradığın] o padişahın kokusunu almaya çalış.”

144. Beyit:

هین مزن تو از ملولی آه سرد
درد جو و درد جو و درد درد

Hîn mezen tu ez-melûlî âh-ı serd
Derd cû vü derd cû vü derd derd

Sen melâlet ile itme âh-ı serd

Derd iste derd iste derd derd

MNT, 6/162-4338

“Sakın ümitsizliğe düşüp [usanıp] soğuk ah çekme. Dert ara, dert ara, yine dert ara, yine dert ara.”

145. Beyit:

ای بسا کارا که اول صعب گشت

بعد از آن بگشاده شد سختی گذشت

Ey besâ kârâ ki evvel sa‘b gešt

Ba‘d ez-ân beg’şâde şod sahtî gozešt

Ey nice müşkiller oldu sa‘b u saht

Soñra oldu hall ile ferhunde-baht

MNT, 3/111-2941

“Çok iş var ki başlarken güç görünür, ondan sonra kolaylaşır, zorluk geçer.”

146. Beyit:

اندرین ره می تراش و می خراش

تا دم آخر دمی فارغ مباش

Ender îñ reh mîtirâş ü mîhirâş

Tâ dem-i âher demî fârig me-bâş

Tâ‘at ü a‘mâle kıl şugl ü heves

Fârig olma tâ ola âhir nefes

MNT, 1/73-1890

“Bu yolda [kulluk] yırtın, uğraş didin; son nefese dek bir an bile boş durma.”

147. Beyit:

هم رهى را جو كه زو يابى مدد
هم دل و هم درد جويان احد

Hem-rehî-râ cû ki zû yâbî meded
Hem-dil ü hem-derd cûyân-ı ehad
MNT: -??

“Bir arkadaş iste ki ondan medet bulasın. Öyle arkadaş ki seninle gönüldeş ola, derdinle dertlene ve iman isteklisi ola.”

148. Beyit:

لیک هر گمراه را همراه مدان
غافلان خفته را آگه مدان

Lîk her güm-râh-râ hem-reh medân
Gâfilân-ı hufte-râ âgeh medân
MNT: -??

“Lâkin her azgını kendine yoldaş bilme, [imtihan et]. Uykuda olan gafilleri uyanık bilme.”

149. Beyit:

هست تنهایی به از یاران بد
نیک یابد چون نشیند بد شود

Hest tenhâyî bih ez-yârân-ı bed
Nîk yâbed çûn neşîned bed şeved
MNT: -??

“Kötü arkadaşlar edinmektense yalnızlık iyidir. Zîrâ iyi adam kötülerle oturursa o da kötü olur.”150. Beyit:

غير پير استاد و سر لشكر مباد
پير گردون نى ولى پير رشاد

Gayr-ı pîr üstâd u ser-leşker mebâd
Pîr-i gerdûn n'î velî pîr-i reşâd

Olmasun ser-leşker illâ merd-i pîr
Lîk pîr-i sin degül pîr-i habîr
MNT, 6/154-4155

“Pîrden (şeyh) başkası üstat ve komutan olmasın; ama pîrden murat
her ihtiyar değil, irşat ehli olan kâmil şeyhtir.”

151. Beyit:

پیر باشد نردبان آسمان
تیر پزان از که گردد از کمان

Pîr bâşed nerdübân-ı âsmân
Tîr-i perrân ez ki gerded ez-kemân

Pîr oldu nerdübân-ı âsumân
Tîre pervâz oldu ihsân-ı kemân
MNT, 6/154-4159

“Pîr (kâmil şeyh) göklerin merdivenidir. Oku havalandıran (beli
bükülmüş) yay olduğu gibi.”

در بیان آن که طالب را هر آینه از پیر ناگزیراست⁴⁰

**XVIII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ TÂLİB-RÂ HER ÂYÎNE EZ-PÎR
NÂ-GÜRÎZEST**

152. Beyit:

پیر را بگزین که بی پیر این سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر

⁴⁰ 18- “Hakikat arayışında olan kişinin her hâlükârda bir mürşide ihtiyaç duyduğunu beyân eder.” [HME7a, HE5a]

Pîr-râ be-g'zîn ki bî-pîr îñ sefer
Hest bes pür âfet ü havf u hatar

Pîr ile ister refâkat bu sefer
Çokdur anda âfet ü havf u hatar
MNT, 1/116-3046

“Kendine bir pîr (rehber) seç, çünkü bu yol rehbersiz, pek çok afet, korku ve tehlikeyle doludur.”

153. Beyit:

آن رهی که با رها تو رفته ای
بی قلاوز اندر آن آشفته ای

Âñ rehî ki bâ-rehâ tu refteî
Bî-kılavuz ender ân âşüfteî

Nice kerre bir yola gitseñ eger
Zahmetüñ vardur yine bî-râhber
MNT, 1/116-3047

“Çok defa gittiğin bir yolda bile, kılavuzsuz perişan olursun.”

154. Beyit:

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ
هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

Pes rehî-râ ki nedîdestî tu hîç
Hîn merû tenhâ zi rehber ser mepîç

Nice yol var gitmedüñ andan yaña
İmdi sâlik olma bî-rehber aña
MNT, 1/116-3048

“Öyleyse kılavuzdan yüz çevirme, hiç görmediğin bir yolda sakın yalnız yürüme.”

155. Beyit:

گر نباشد سایهء او بر تو گول
پس ترا سر گشته دارد بانگ غول

Ger nebâşed sâye-i û ber-tu gûl
Pes tu-râ ser-geşte dâred bâng-ı gûl

Ger o yolda rehber itmezseñ kabûl
Bil seni ser-geşte eyler mekr-i gûl
MNT, 1/116-3049

“Senin gibi ahmağın üstünde onun (rehberin) gölgesi olmazsa,
gulyabani (şeytan) sesi senin başını döndürür.

156. Beyit:

هر که در ره بی قلاووزی رود
هر دو روزه راه صد ساله شود

Her ki der-reh bî-kılâvuzî reved
Her dü rûze râh sad sâle şeved

Bir yola her kim ki bî-rehber gider
İki günlük yol olur yüz yıl kadar
MNT, 3/23-592

“Bir yolda kılavuzsuz gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol kadar uzar.”

157. Beyit:

اطلب الدرّ اخى وسط الصدف
واطلب الفنّ من اصحاب الحرف

Utlübü'd-dürre ahî vasta's-sadef
V'atlubü'l-fenne min ashâbi'l-hıref (Ar.)

Dürri kıl cevî-i sadefden cüst ü cû

Fenni kıl ehl-i hırefden cüst ü cû

MNT, 5/43-1062

“Ey kardeşim, inciye sedefin içinde ara; sanatı ise sanat ehlerinden öğren.”

158. Beyit:

سایه شاهان طلب هر دم شتاب

تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

Sâye-i şâhân taleb her dem şitâb

Tâ şevî z’ân sâye bihter z’âfitâb

Zıll-ı şâhânı talebde kıl şitâb

Sâyesinde ol misâl-i âfitâb

MNT, 2/80-2237

“Her an mânevî padişahların himmet gölgesini iste, acele et ki bu gölge (rehber) sayesinde güneşten daha güzel olasın.”

159. Beyit:

مهر پاکان در میان جان نشان

دل مده الّا بمهر دل خوشان

Mihr-i pâkân der-miyân-ı cân nişân

Dil medih illâ be-mihr-i dil-hoşân

Kıl mahabbet cân ile her kâmile

Hidmet it sıdk ile ashâb-ı dile

MNT, 1/33-751

“Temiz kişilerin [evliyâ-asfîyâ] sevgisini canının derinliklerine nakşet, gönlünü ancak gönlü huzurla dolu olanlara ver.”

160. Beyit:

رو بگو یار خدایی را تو زود
چون چنان کردی خدا یار تو بود

Rû be-cû yâr-ı Hudâyî-râ tu zûd
Çün çinân kerdî Hudâ yâr-ı tu bûd

Eyle merd-i Hakk'ı yâr u rehberüñ
Çünkü tâlibsın Hudâ'dur yâverüñ
MNT, 2/3-23

“Acele et, kendine bir Allah dostu [rehber] ara, bul. Böyle yaparsan
Allah senin yardımcın olur.” (Tâlîbe Allah yardım eder.)

در بیان فواید مصاحبت مردان خدا⁴¹

**XIX-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ MUSÂHABET-İ MERDÂN-I
HUDÂ**

161. Beyit:

هر که خواهد هم‌نشینی خدا
تا نشیند در حضور اولیا

Her ki h'âhed hem-nişîni-i Hudâ
Tâ nişîned der-huzûr-ı evliyâ

Her kime matlûb ise kurb-ı Hudâ
Menzilin itsün huzûr-ı evliyâ
MNT, 2/79-2183

“Cenâb-ı Hak'la beraber olmak isteyen kimse, evliyâ huzurunda
otursun.”

⁴¹ 19- “Allah dostlarıyla yapılan sohbetin faydalarını beyân eder.” [HME7a, HE6a]

162. Beyit:

از حضور اولیا گر بگسلی
تو هلاکی زانکه جزوی بی کُلی

Ez-huzûr-ı evliyâ ger beg'selî
Tû helâkî z'ân ki cüzvî bî-külî

Evliyâdan olsa bir kimse ba'îd
Cüz-i bî-külldür helâk anda bedîd
MNT, 2/79-2184

“Eğer evliyâ huzurundan ayrılırsan helak olursun, sen artık kül değil cüz'sün.”

163. Beyit:

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت گشته‌ای دور از خدا

Çûn şevî dûr ez-huzûr-ı evliyâ
Der-hakikat geşteî dûr ez-Hudâ

Evliyâdan dûr olursa tâlibân
Dûrdur Hak'dan hakikatde hemân
MNT, 2/80-2235

“Çünkü evliyânın huzurundan ayrılırsan aslında Allah'tan da uzaklaşırsın.”

164. Beyit:

همنشین اهل معنی باش تا
هم عطا یابی و هم باشی فتا

Hem-nişîn-i ehl-i ma'nâ bâş tâ
Hem 'atâ yâbî vü hem bâşî fetâ

Hem-nişîn-i ehl-i ma‘nâ ol ki tâ

İde fazl-ı Hak seni hayru’l-fetâ

MNT, 1/29-738

“Mana ehliyle [diz dize] oturursan hem ata ve ihsan bulur hem de er
kişi [kâmil insan] olursun.”

165. Beyit:

جان بی معنی درین تن بی خلاف

هست همچون تیغ چوبین در غلاف

Cân-ı bî-ma‘nâ der-în ten bî-hilâf

Hest hem-çûn tîg-ı çûbîn der-gılâf

Cân-ı bî-ma‘nâ bu tende bî-hilâf

Bir ağaç tîg oldı mestûr-ı gılâf

MNT, 1/29-739

“Bu bedende mânâsız olan can (rûh), şüphesiz kınında duran tahta kılıç
gibidir.”

166. Beyit:

تا غلاف اندر بود با قیمتست

چون برون شد سوختن را آلتست

Tâ gılâf ender buved bâ-kıymetest

Çûn birûn şod sũhten-râ âletest

Der-niyâm oldukça kıymetdâr olur

Çıksa zarfindan sezâ-yı nâr olur

MNT, 1/29-740

“[Bu kılıç], kınındayken değerlidir, lâkin kınından dışarı çıkınca yakma
aracı, tahta olur.” (Ama mânâ ehlinin canı böyle değil.)

167. Beyit:

تیغ چوبین را مبر در کارزار
بنگر اول تا نگردد کار زار

Tîg-ı çûbîn-râ meber der-kâr-zâr
Ben'ger evvel tâ nigerded kâr zâr

Tîg-ı çûbîn ile olma kâr-zâr
Yokla evvel olmasun tâ kâr zâr

MNT, 1/29-740

“Tahta kılıcı savaşa götürme; önce onu bir muayene et ta ki işin zâr
(ziyan) olmaya.”

168. Beyit:

گر بود چوبین برو دیگر طلب
ور بود الماس پیش آ با طرب

Ger buved çûbîn berû dîger taleb
V'er buved elmâs pîş â bâ-tarab

Seyf-i çûbîn ise itme i'tibâr
Tîg-ı elmâs ile eyle iftihâr

MNT, 1/29-741

“Eğer kılıcın tahtadan ise git ve başka bir kılıç ara. Ve eğer elmastansa
sevinçle ileri hücum et.”

169. Beyit:

تیغ در زرادخانه اولیاست
دیدن ایشان شما را کیمیاست

Tîg der-zerrâd-hâne evliyâst
Dîden-i îşân şümâ-râ kîmyâst

Seyf-i kâtı‘ oldı nutk-ı evliyâ
Anları görmek saña bes kîmyâ
MNT, 1/29-743

“Mezkûr kılıç evliyânın cephaneliğindedir. Onları görmek [onların nazarı] sizin için kimyadır. (Onların bakışı, tahta kılıcı elmas eder).”

170. Beyit:

جمله دانا یان همین گفته همین
هست دانا رحمة للعالمین

Cümle dânyân hemîn gofte hemîn
Hest dâna Rahmeten li’l-‘âlemîn

Ehl-i ‘îrfânûn budur kavli hemîn
Oldı ‘ârif rahmeten li’l-‘âlemîn
MNT, 1/29-744

“Cümle ârifler her zaman şöyle demişlerdir: ‘Ancak âleme rahmet için yaratılan âriftir’ (Peygamber ve varisleri gibi).”

171. Beyit:

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون به صاحب دل رسی گوهر شوی

Ger tu seng-i sahare vü mermer şevî
Çûn be-sâhib-dil resî gevher şevî

Sahre-i sammâ dahı olsa dilûn
Gevher eyler sırrı merd-i kâmilûn
MNT, 1/29-750

“Eğer sen sert kaya veya mermer de olsan bir gönül erbabının [Ârif-i Billah] sohbetine erişince mücevher olursun.”

172. Beyit:

نارِ خندان باغ را خندان کند
صحبت مردانت از مردان کند
Nâr-ı handân bâg-râ handân koned
Sohbet-i merdânet ez-merdân koned

Bâgı gül-handı enâruñ hûb ider
Sohbet-i merdân seni mergûb ider
MNT, 1/29-748

“Gülen nar [bahar] bağı güldürür. Mertlerin sohbeti de seni mertlerden yapar, [sana itibar kazandırır].”

در بیان نهی کردن از مصاحبت مدعیان که مزورانیست⁴²

**XX-DER-BEYÂN-I NEHY KERDEN EZ-MUSÂHABET-İ
MÜDDE‘İYÂN Kİ MÜZEVVİRÂNÎST**

173. Beyit:

دوستی جاهل شیرین سخن
کم شنو کان هست چون سم کهن
Dostî-i câhil-i şîrîn-sühan
Kem şinev k’ân hest çûn semm-i kuhen

Dost olmaz câhil-i şîrîn-sühan
Ragbet itme oldı ol zehr-i kühen
MNT, 6/55-1453

“Tatlı sözlü cahilin sözlerine pek kulak verme, zîrâ o sözler etkili [öldürücü] eski zehir gibidir.”

⁴² 20- “Sahtekâr müddeilerle (iddiacı) arkadaşlık kurmanın zararlarını beyân eder.”
[HME7b, HE6a]

174. Beyit:

ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت
صحبت احمق بسی خونها که ریخت

Z'ahmakân be-g'rîz çûn 'Îsî girîht
Sohbet-i ahmak besî hûnhâ ki rîht

Ahmakândan eyle 'Îsâ-veş girîz
Oldı ahmak sohbeti hûn-rîz ü tîz
MNT, 3/99-2607

“Sen de ahmaklardan kaç, çünkü Hz. Îsâ kaçtı. Ahmağın sohbeti çok kanlar dökmüştür.”

175. Beyit:

ده مرو ده مرد را احمق کند
عقل را بی نور و بی رونق کند

Dih merev diğ merd-râ ahmak koned
'Akl-râ bî-nûr u bî-revnağ koned

Dih nedür diğ âdemi ahmak ider
'Aklını bî-nûr u bî-revnağ ider
MNT, 3/20-520

“Köye gitme, köy [sahte şeyh] adamı aptal yapar; aklı ışıksız bırakıp işe yaramaz kılar.”

176. Beyit:

ده چه باشد شیخ واصل ناشده
دست در تقلید و حجتها زده

Dih çi bâşed şeyh-i vâsıl nâ-şode
Dest der-taklîd ü hüccethâ zede

Karyeden bil şeyh-i nâkîsdur murâd

Hüccet ü taklîdi pür-sehv ü fesâd

MNT, 3/21-525

“Köy nedir? Hakîkate ulaşamayıp taklide ve hüccetlere el atmış, kâmil olmayan şeyhtir.”

177. Beyit:

حرف درویشان بدزد مرد دون

تا بخواند بر سلیمی زان فسون

Harf-i dervîşân be-düzded merd-i dîn

Tâ-be-h^âned ber-selîmî z’ân füsûn

Harf-i dervîşâna eyler reh-zeni

Gûş iden tâ zann ider dervîş anı

MNT, 1/91-2376

“Alçak kimseler, dürüst kimselere ondan efsun okumak için dervişlerin sözünü çalıp çırpır.”

178. Beyit:

از خدا بویی نه اورا نی اثر

دعویش افزون ز شیت و بوالبشر

Ez-Hudâ bûyî ne o-râ nî eser

Da‘vayeş eفزûn z’Şît u Bü’l-beşer

Yok Hudâ’dan anda kat‘â bir eser

Sûret-i da‘vâsı Şîs ü Bü’l-beşer

MNT, 1/91-2374

“Onda Allah’tan bir iz, bir koku olmadığı hâlde Hz. Âdem ve Şît Peygamber’den daha ziyade Allah’a yakınlık dava eder.”

179. Beyit:

دیو ننموده ورا هم نقش خویش
او همی گوید ز ابدالیم بیش

Dîv ne-n'mûde verâ hem nakş-ı h^vîş
O hemî gûyed zi-ebdâlîm bîş

Sîretinden eyler iken dîv 'âr
Nefsini abdâldan eyler şümâr

MNT, 1/91-2375

“Şeytan bile ona kendi suretini göstermezken o daima ‘Biz abdaldan ileriyiz’ der.”

180. Beyit:

خرده گیرد در سخن بر بایزید
ننگ دارد از درون او یزید

Horde-gîred der-suhan ber-Bâyezîd
Neng dâred ez-derûn-ı û Yezîd

Her sözinde horde-gîr-i Bâyezîd
Andan itmekde ibâ ammâ Yezîd

MNT, 1/91-2377

“Sözde Bâyezîd-i Bistâmî’yi eleştirip onu eksik bulur ama kendisine lanet edilen Yezîd bile onun kötü niyetinden utanır.”

181. Beyit:

چون بسی ابلیس آدم روی هست
پس به هر دستی نشاید داد دست

Çûn besî iblîs-i âdem-rûy hest
Pes be-her destî neşâyed dâd dest

Var beşer-sûret nice iblisler
Her ele el sunma gel eyle hazer

MNT, 1/14-328

“İnsan görünümlü nice iblisler vardır. Öyleyse dikkat et, her ele yapışmak doğru değildir.”

182. Beyit:

زانک صیاد آورد بانگ صفر
تا فرید مرغ را آن مرغ گیر

Z’ânki sayyâd âvered bang-ı safır
Tâ firîbed murg-râ ân murg-gîr

Gör ki sayyâd eyler âheng-i safır
Mekr ile tâ ide murgânı esîr

MNT, 1/14-329

“Kuşu hileyle tuzâğa düşürmek için avcı, ısıklıkla ötme taklidi yapar ve böylece kuşu avlar.”

183. Beyit:

دست را مسپار جز در دست پیر
پیر حکمت کو علیمست و خبیر

Dest-râ me-sipâr cüz der-derst-i pîr
Pîr-i hikmet k’û ‘alîmest ü habîr

Dest-gîrûñ olmaz illâ dest-i pîr
Pîr-i hikmetdür hem ‘alîm u hem habîr

MNT, 5/31-741

“Hakîkî şeyhten başkasına elini kaptırma. Hikmet sahibi olan gerçek şeyh âlim ve habîr (bilen ve gören)dir.”

XXI-DER-BEYÂN-I TA‘RÎF-İ ZÂT-I PÂK-I PÎR

184. Beyit:

شیخ که بُود پیر یعنی مو سپید

معنی این مو بدان ای نا امید

Şeyh ki bûd pîr ya‘ni mû sepîd
Ma‘ni-i î n mû bidân ey nâ-umîd

Şeyh kimdür ya‘ni pîr-i mû-sefîd
Ma‘ni-i mûyî bilûp ol müstefîd
MNT, 3/68-1797

“Şeyh kimdir? Yani saç sakalı ağarmış olan ihtiyar. Ey umutsuz, bu kılın anlamını öğren.”

185. Beyit:

هست آن موی سیاه هستی او

تا ز هستی اش نماند تایی مو

Hest ân mûy-ı siyeh hestî o
Tâ zi-hestîeş nemâned tây-ı mû

Oldı ol mûy-ı siyeh anda vücûd
Kalmasun yek mû vucûdı ehl-i cûd
MNT, 3/68-1798

“Siyah saç onun benliğidir [vehmî vücut]. Sonunda onun benliğinden geriye bir [siyah] saç teli bile kalmaz.”

⁴³ 21- “Kâmil mürşidin temiz şahsiyetini beyân eder.” [HME8a, HE6b]

186. Beyit:

چونک هستی اش نماند پیر اوست
گر سیه مو باشد او یا خود دوموست

Çünkü hestîş nemâned pîr o'st
Ger siyeh-mû bâşed û yâ hod dü mû'st

Çünkü varlık kalmaya ol pîrden
Ger siyeh mû ger dü mûy-ı sîrden

MNT, 3/68-1799

“İster siyah saçlı ister kır saçlı olsun, pîr (şeyh) olan, benliği kalmayandır.”

187. Beyit:

هست آن موی سیه وصف بشر
نیست آن مو موی ریش و موی سر

Hest ân mûy-ı siyeh vasf-ı beşer
Nîst ân mû mûy-ı rîş u mûy-ı ser

Oldı ol mûy-ı siyeh vasf-ı beşer
Sanma mûy-ı rîş ola ya mûy-ı ser

MNT, 3/68-1800

“O siyah kıllar insanlık sıfatıdır. [Yoksa] bu kıl ne saç kılıdır ne sakal kılı.

188. Beyit:

عیسی اندر مهد دارد صد نفیر
که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر

‘Îsî ender mehd dâred sad nefîr
Ki cuvân nâ-geşte mâ şeyhîm u pîr

Gör didi mehd içre ‘Îsâ kim ‘ayân
Şeyh u pîrem olmadum gerçi cuvân
MNT, 3/68-1801
“Îsâ (as) daha beşikteyken, ‘Biz genç olmadan yaşlandık,’ diye feryat
ve figan ederdi.”

189. Beyit:

چون یکی موی سیاه کان وصف ماست
نیست بر وی شیخ و مقبول خداست

Çûn yekî mûy-ı siyeh k’ân vasf-ı mâst
Nîst ber-vey şeyh u makbûl-i Hudâst

Vasfumuzdur çünkü bir mûy-ı siyâh
Aña dinmez şeyh u makbûl-i İlâh
MNT, 3/68-1803
“Onda vasfımız olan bir tek siyah kıl bile kalsa ona şeyh ve Allah’tan
makbul kulu denmez.”

190. Beyit:

چون بود مویش سپیدار با خودست
او نه شیخست و نه خاص ایزدست

Çûn buved mûyeş sepîd er bâ-hodest
O ne şeyhest u ne hâs-ı Îzedest

Mû-sefîd olsa eger sâhib-vücûd
Ol ne pîr oldı ne hod hâs-ı Vedûd
MNT, 3/68-1804
“Saçı beyaz olup da hâlâ benlik davası güdüyorsa o ne pîrdir ne de
Allah’ın makbul kuludur.”

191. Beyit:

پیر پیر عقل باشد ای پسر
نی سفیدی موی اندر ریش و سر

Pîr pîr-i ‘akl bâşed ey pûser
Nî sefidî mûy ender rîş u ser

Pîr pîr-i ‘akla dirler ey pûser
Sanma kim mûy-ı beyâz-ı rîş ü ser

MNT, 4/83-2184

“Ey oğul! İhtiyar diye akıl ve hikmet ihtiyarına derler. Yoksa başta ve sakalda bir kılı ağarana değil.”

192. Beyit:

دست پیر از غایبان کوتاه نیست
دست او جز قبضهء الله نیست

Dest-i pîr ez-gâybân kûtâh nîst
Dest-i û cüz kabza-i Allâh nîst (-HME)

Gâ’ibe sanma yetişmez dest-i pîr
Oldı sırr-ı mazhar-ı fazl-ı Kadîr
MNT, 1/117-3079

“Pîrin eli uzundur, gâiptekilere ulaşmaz sanma. Onun eli, Allah’ın kabzasındadır, başka bir şey değildir.”

193. Beyit:

غایبان را چون چنین خلعت دهند
حاضران از غایبان لا شک به اند

Gâybân-râ çûn çunîn hil‘ât dihend
Hâzirân ez-gâybân lâ-şek bihend (-HME)

Gâ'ibe çün kim ola bunca kerem

Hâzirân gâ'ibden a'lâ lâ-cerem

MNT, 1/117-3080

“Gâiptekilere bunca ihsan verirlerse huzurda olanlar kuşkusuz gâiptekilerden daha iyidir.”

در بیان استقامت طالبان و ادب خدمت پیران⁴⁴

XXII-DER-BEYÂN-I İSTİKÂMET-İ TÂLİBÂN U EDEB-İ HİZMET-İ PÎRÂN

194. Beyit:

چون گزیدی پیر نازک دل مباحش

سست و ریزیده چو آب و گل مباحش

Çün guzîdî pîr nâzik-dil mebâş

Süst ü rîzîde çu âb u gîl mebâş

Pîri buldukda olup çâlâk u çüst

Olma âb u gîl gibi hidmetde süst

MNT, 1/118-3083

“Pîri bulunca yufka yürekli olma; [ona hizmette] su ve çamur gibi gevşek, dökülüp gidici olma.”

195. Beyit:

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو

همچو موسی زیر حکم خضر رو

Çün giriftî pîr hîn teslîm şev

Hem-çû Mûsî zîr-i hükm-i Hızr rev

⁴⁴ 22- “Talebelerin dürüstlüğünü ve şeyhlere (üstat) hizmet etme edebini beyân eder.”
[HME8a, HE6b]

Pîre teslîm ol bulunca dest-res
Hükm-i Hızır'a eyle Mûsâveş heves
MNT, 1/117-3073

“Pîri seçtikten sonra muhalefet etme, hemen teslim ol; Mûsâ gibi Hızır'ın hükmü altında git.”

196. Beyit:

این رسولان ضمیر رازگو
مستمع خواهند اسرافیل خو

În resûlân-ı zamîr-i râz-gû
Müstemi'-h^vâhend İsrâfîl-hû

Bu resûlân-ı zamîr-i râz-gû
Müstemi'-cûyâdur İsrâfîl-hû
MNT, 3/138-3628

“Bu sır söyleyen gönül elçileri, İsrâfîl huylu dinleyici isterler.”

197. Beyit:

نخوتی دارند و کبری چون شہان
چاکری خواهند از اہل جہان

Nahvetî dârend ü kibrî çûn şehân
Çâkerî h^vâhend ez-ehl-i cihân

Sûret-i nahvetde mânend-i şehân
İster anlar kul ola halk-ı cihân
MNT, 3/138-3629

“Padişahlar gibi gurur ve kibirlidirler [azametli]. Dünya ehlinin kendilerine hizmetkâr olmasını isterler.”

198. Beyit:

کی رسانند آن امانت را بتو
تا نباشی پیششان راکع دوتو

Key resânend ân emânet-râ be-tû
Tâ nebâşî pîşşân râki‘ dü-tû

Saňa îsâl-i emânet mi ider
İtmez iseñ pîşgehde vaz‘-ı ser
MNT, 3/138-3631
“Karşılarında eğilip iki bûklüm olmayınca hiç sana emaneti [hilâfet]
verirler mi?”

199. Beyit:

نه گدایانند کز هر خدمتی
از تو دارند ای مزور متی

Ne gedâyânend k’ez her hidmetî
Ez-to dârend i müzevvir minnetî

Ol gedâlar gibi sanma hidmetüñ
Ey müzevvir ola mûcib minnetüñ
MNT, 3/138-3633
“Ey müzevvir (ispiyoncu), onlar dilenci değil ki senden gelen her
hizmete minnet duysun.”

200. Beyit:

تا ادبهاشان بجاکه ناوری
از رسالتشان چگونه بر خوری

Tâ edebhâşân becâgeh nâverî
Ez-risâletşân çi gûne ber-horî

Anlaruñ âdâbı olmazsa becâ
Ol risâletden ne eylersün recâ
MNT, 3/138-3630
200- “Onlara karşı gerekli edebi göstermeyince elçiliklerinden nasıl
bir şeyler beklersin?”

201. Beyit:

هر ادبشان کی همی آید پسند
کامدند ایشان ز ایوان بلند

Her edebşân key hemî âyed pesend
K'âmedend îşân zi-eyvân-ı bulend

Anlara vâcibdür âdâb-ı hasen
Geldi anlar kasr-ı 'âlî-tâkdan
MNT, 3/138-3632

“Her edebi beğenmeleri mümkün mü? Çünkü onlar yüce eyvandan gelmişlerdir.”

202. Beyit:

دل نگه دارید ای بی حاصلان
در حضور حضرت صاحب دلان

Dil nigh dârîd ey bî-hâsılân
Der-huzûr-ı hazret-i sâhib-dilân

Kalbi hıfz itmek gerek bî-hâsılân
Çün ola hem meclis-i sâhib-dilân
MNT, 2/117-3248

“Ey hasılatı olmayan [müritler], gönül sahibi hazretlerinin huzurunda kalbinizi [kötü zandan] koruyunuz.”

203. Beyit:

پیش اهل تن ادب بر ظاهرست
که خدا زیشان نهان را ساترست

Pîş-i ehl-i ten edeb ber-zâhirest
Ki Hudâ zi'îşân nihân-râ sâtirest

Oldı zâhir ehl-i zâhirde edeb
Setr ider bâtınların ihsân-ı Rab
MNT, 2/117-3249

“Ten erbabı yanında edep görünüşe hamledildi. Zîrâ Allah, gizliyi onlardan gizlemektedir.”

204. Beyit:

پیش اهل دل ادب بر باطنست
زانکه ایشان بر سرایر فاطنست

Pîş-i ehl-i dil edeb ber-bâtınest
Z’ân ki îşân ber-serâyir fâtınest

Hıfz-ı bâtındur edeb kâmillere
Anlaruñ vardur vukûfı dillere
MNT, 2/117-3250

“Gönül ehli yanında edep iç dünyaya hamledildi. Zîrâ onların gönlü kalplerden haberdârdır.”

205. Beyit:

تو بعکسی پیش کوران بهر جاه
با حضور آیی نشینی پایگاه

Tû be-‘aksî pîş-i kûrân behr-i câh
Bâ-huzûr âyî neşînî pâ-y-gâh

Sen ise ber-‘aks olup meftûn-ı câh
Ehl-i dünyâyâ olursun hâk-i râh
MNT, 2/117-3251

“Sen tam tersine makam elde etmek için körlerin huzuruna gelip [edeple] kapı eşiğinde oturursun.”

206. Beyit:

پیش بینایان کنی ترک ادب
نار شهوت را از آن گشتی حطب

Pîş-i bînâyân konî terk-i edeb
Nâr-ı şehvet-râ ez-ân geştî hatab

Pîş-i kâmilde olursun bî-edeb
Oldı nefsüñ nâr-ı şehvetde hatab
MNT, 2/117-3252

“Gözü görenlerin huzurunda edepsizlik edersin. Bu yüzden [nefsin]
arzû ateşine odun olmuşsun.”

207. Beyit:

بی ادب گفتن سخن با خاص حق
دل بمیراند سیه دارد ورق

Bî-edeb goften suhan bâ-hâs-ı Hak
Dil be-mîrend-i siyeh dâred verak

Bî-edeb güftâr-ı evsâf-ı İlâh
Kalbi mürde nâmeyi eyler siyâh
MNT, 2/63-1757

“Allah’ın has kullarıyla [evliyâ] edepsizce konuşmak kalbi öldürür,
amel defterini karartır.”

208. Beyit:

از خدا جوییم توفیق ادب
بی ادب محروم گشت از لطف رب

Ez-Hudâ cûyîm tevfik-ı edeb
Bî-edeb mahrûm geşt ez-lutf-ı Rab

İsterüz Hakk ide tevîk-ı edeb
Bî-edeb olmaz sezâ-yı lütf-ı Hak
MNT, 1/5-79

“Allah’tan edepte muvaffak olmayı isteyelim, zîrâ edepsiz Rabb’in
lütfundan mahrum oldu.”

209. Beyit:

بی ادب تنها نه خود را داشت بد
بلک آتش در همه آفاق زد

Bî-edeb tenhâ ne hod-râ dâşt bed
Belki âteş der-heme âfâk zed

Bî-edeb nefsinde bed ammâ tamâm
Şûriş-i âfâk olur kârı müdâm
MNT, 1/5-80

“Edepsiz [şeytan] yalnızca kendini harap etmedi, belki onun fitne ateşi
tüm dünyayı sardı.”

210. Beyit:

هر که نامردی کند در راه دوست
ره زن مرد آن شد و نامرد اوست

Her ki nâ-merdî koned der-râh-ı dost
Reh-zen-i merd ân şod u nâ-merd ost

Haşyet-i Hak’dan o kim bî-derd olur
Reh-zen-i merdân olup nâ-merd olur
MNT, 1/5-92

“Allah yolunda namertlik [edepsizlik] eden kimse, erlerin [edepli] de
yolunu keser, bu yüzden edepsiz odur.”

XXIII-DER-BEYÂN-I İMTİHÂNEST ŞEYH-RÂ

210. Beyit:

شیخ را کو پیشوا و رهبرست
گر مریدی امتحان کرد او خرست

Şeyh-râ k'û pîşvâ vü rehberest
Ger mürîdî imtihân kerd û harest

Şeyh kim oldu delîl ü râh-ber
İmtihân itmez anı illâ ki har
MNT, 4/16-382

“Şeyhi ki o önder ve rehberdir. Eğer bir mürit onu imtihan ederse o eşektir.”

212. Beyit:

امتحانش گر کنی در راه دین
هم تو گردی ممتحن ای بی یقین

İmtihâneş ger konî der-râh-ı dîn
Hem tu gerdî mümtehin i bî-yâkîn

Râh-ı dînde imtihân itseñ anı
İmtihân itmiş olursun sen seni
MNT, 4/16-383

“Eğer sen din yolunda mürşidi imtihan edersen ey gâfil, sen kendini imtihan etmiş olursun!”

⁴⁵ 23- “Şeyhi denemenin zararını beyân eder.” [HME9a, HE7a]

213. Beyit:

جرات و جهلت شود عريان و فاش
او برهنه کی شود زان افتتاش

Cür'et ü cehlet şeved 'üryân u fâş
Û bürehne key şeved z'ân iftitâş

Cür'et ü cehlûn olur meşhûr u fâş
İmtihânuñdan aña gelmez telâş
MNT, 4/16-384

“Böylece senin cüret ve cehaletin apaçık ortaya çıkar. Bu araştırma yüzünden o kâmil şeyhin çıplak kalması mümkün mü?

214. Beyit:

امتحان هم چون تصرف دان عمو
تو تصرف بر چنان شاهی مجو

İmtihân hem çün tasarruf dâñ 'amû
Tû tasarruf ber-çünân şâhî mecû

İmtihân anda tasarrufdur hazer
Dahl-i hükm-i şâh ider mi bendeler
MNT, 4/16-388

“Mürşit hakkında imtihan onda tasarruf gibidir. Böyle bir padişah üzerinde tasarrufa yeltenme.”

215. Beyit:

وسوسه این امتحان چون آمدت
بخت بد دان کآمد و گردن زدت
Vesvese îñ imtihân çün âmedet
Baht-ı bed dâñ k'âmed u gerden zedet

Hâtıra gelse bu fikr-i imtihân
Sende vardur bil şekâvetden nişân
MNT, 4/16-392

“Sana müřsidini imtihan etme vesvesesi geldiği zaman, bil ki kötü talih gelip de senin boynunu vurmuş demektir.”

216. Beyit:

چون چنین وسواس دیدی زود زود
با خدا گرد و در آ اندر سجود

Çûn çunîn u vesvâs dîdî zûd zûd
Bâ-Hudâ gerd u der â ender sücûd

Kalbe bu vesvâs gelse kıl şitâb
Tâ’ib ol kıl secde-i Hakk’ı me’âb
MNT, 4/16-393

“Böyle bir vesveseye kapıldığını görürsen hemen o anda Allah’a yönel ve secdeye kapan.”

217. Beyit:

سجده گه را تر کن از اشک روان
کای خدا تو وا رهانم زین گمان
Secdegeh-râ ter kon ez-eşk-i revân
K’ey Hudâ tû vârehânem z’în gümân

Secdegâha göz yaşın eyle revân
Hakk’a yalvar idegör def’-i gümân
MNT, 4/16-394

“Allah’ım, beni bu şüpheden [vesveseden] kurtar’, diyerek secde ettiğın yeri akıttığın gözyaşıyla ıslat.”

در بیان ترک طعن است⁴⁶

XXIV-DER-BEYÂN-I TERK-İ TA‘NEST

218. Beyit:

ظَنّ نیکو بر بر اخوان صفا
گرچه آید ظاهرا زیشان جفا

Zann-ı nîkû-ber ber-ihvân-ı safâ
Gerçi âyed zâhir ez-îşân cefâ

Eyle hüsn-i zann ihvân-ı safâ
Gelse de zâhirde anlardan cefâ
MNT, 5/107-2653

“Zâhiren onlardan sana sıkıntıya müteallik küstahlık gelse de
İhvanussafa (temiz kardeşler) hakkında iyi düşün. [Onlar hakkında
sûizan etme].”

219. Beyit:

این خیال و وهم بد چون شد بدید
صد هزاران یار را از هم برید

În hayâl ü vehm-i bed çûn şod bedîd
Sad hezârân yâr-râ ez-hem berîd

Bu hayâl ü vehm-i bed itse zuhûr
Birbirinden nice biñ yâr ola dûr
MNT, 5/107-2653

219- “Bu kötü hayal ve vehim ortaya çıkınca, yüz binlerce sadık dostu
birbirinden ayırır.”

⁴⁶ 24- “Kınamayı terk etmeyi beyân eder.” [HME9a, HE7a]

220. Beyit:

چون خدا خواهد که پرده کس درد
میلش اندر طعنه پاکان برد

Çûn Hudâ h^vâhed ki perde kes dered
Meyleş ender ta‘ne-i pâkân bered

Hakk anı kim lâyıḳ-ı hizlân ider
Kârın evvel tâ‘ne-i pâkân ider
MNT, 1/34-851

“Allah birisini rezil rûsva etmek dilerse o kimsenin meylini temiz
kişileri zemmetmeye sevk eder.”

221. Beyit:

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس
کم زند در عیب معیوبان نفس

V‘er Hudâ h^vâhed ki pûşed ‘ayb-ı kes
Kem zened der-‘ayb-ı ma‘yûbân nefes

Bir kula rahmet murâd itse Hudâ
‘Ayb-ı ma‘yûbânı göstermez aña
MNT, 1/34-852

“Ve eğer Allah bir kimsenin aybını örtmek dilerse onun ayıplı
kimselerin ayıbı hakkında konuşmasına izin vermez.”

222. Beyit:

ستر کن تا بر تو ستاری کنند
تا ببینی ایمنی بر کس مخند

Setr kon tâ-ber-tu settârî konend
Tâ-be-bînî eymenî ber-kes mehand

Sâtir ol tâ saña settâr olalar
Kimseye gülme emîn olma hazer
MNT, 6/170-4560

“Sen ayıp örtücü ol da senin de ayıplarını örtsünler. Hatta kimseye gülme ki eminlik [Cennet] göresin.”

223. Beyit:

ای خنک جانی که عیب خویش دید
هر که عیبی گفت آن بر خود خرید

Ey honek cânî ki ‘ayb-ı h’îş dîd
Her ki ‘aybî goft ân ber-hod harîd

Şugl-ı ‘ayb-ı nefis iden oldı sa‘îd
Görmeye her ‘aybî nefsinde ba‘îd
MNT, 2/111-3064

“Ne mutlu o kişiye ki kendi ayıbını gördü; başkasının ayıbını araştırıp söyleyen ise o ayıbı kendi üzerine almış olur.”

224. Beyit:

غافلند این خلق از خود ای پسر
لاجرم گویند عیب همدگر

Gâfilend in halk ez-hod ey püser
Lâ-cerem gûyend ‘ayb-ı hem-diger

Gâfil oldı halk nefsinden tamâm
Birbirinüñ ‘aybını söyler müdâm
MNT, 2/33-891

“Ey oğul, bu halk kendilerinden habersizdir, durmadan birbirlerinin ayıbını söylüyorlar.”

در بیان طعنه زدن منکران شیخ را⁴⁷

XXV-DER-BEYÂN-I TA‘NE-ZEDEN-İ MÜNKİRÂN, ŞEYH-RÂ

225. Beyit:

هر که باشد از زنا و زانیان
این برد ظن در حق ربانیان

Her ki bâşed ez-zinâ vü zâniyân
În bered zann der-hak-ı rabbaniyân

Ekser ebnâ-yı zinâ vü zâniyân
Herkesüñ hakkında eyler bed-gümân
MNT, 2/80-2216

“Zinadan doğan ve kendisi de zina yapanların çoğu; Rabbanî’ler [Allah dostları] hakkında ithamda bulunur ve onları da öyle sanır.

226. Beyit:

شارب خمرست و سالوس و خبیث
مر مریدان را کجا باشد مغیث

Şârib-i hamrest u sâlûs u habîs
Mer murîdân-râ kocâ bâşed mugîs

Şûrb-i hamr eyler o sâlûs-i habîs
Pes mürîdâna nice olsun mûgîs
MNT, 2/120-3334

“Şarap içen, riyakâr ve fesatçı olan [şeyh], yolunu kaybeden müritlerine nasıl yardımcı olsun?

⁴⁷ 25- “Bazı inkarcıların kâmil şeyhi kınamalarını beyân eder.” [HME9a, HE7b]

227. Beyit:

این چنین بهتان منه بر اهل حق
کین خیال تست برگردان ورق

În çunîn bühtân mene ber-ehl-i Hak
K'în hayâl-i tû'st ber-gerdân verak

Ehl-i Hakk'a böyle bühtân eyleme
Bu hayâlî geç de tугyân eyleme

MNT, 2/120-3337

“Hak ehli hakkında böyle kötü düşünme; zîrâ bu senin kendi hayalindir,
onu geç, sayfayı çevir.”

228. Beyit:

این نباشد ور بود ای مرغ خاک
بحر قلزم را ز مرداری چه باک

În nebâşed v'er buved ey murg-ı hâk
Bahr-i Külzüm-râ zi-murdârî çi bâk

Öyle sanma olsa da ey murg-ı hâk
Bahr-i Kulzüm'de necâsetden ne bâk

MNT, 2/120-3338

“Ey torak kuşu, bu mümkün değil, olsa bile Kızıldeniz'e pislikten ne
zarar gelir?”

229. Beyit:

ز آتش ابراهیم را نبود زیان
هر که نمرودیست گو میترس از آن

Z'âteş İbrâhim-râ nebûd ziyân
Her ki Nemrûdîst gû mîters ez-ân

Gelmez İbrâhim'e âteşden ziyân
Havfnâk andan velî Nemrûdiyân
MNT, 2/120-3340

“Ateşten Hazret-i İbrâhim'e zarar gelmez. De ki: O ateşten Nemrut ve ona kul olanlar korksun.”

230. Beyit:

زلت او به ز طاعت نزد حق
پیش کفرش جمله ایمانها خلّق

Zellet-i û bih zi-tâ'at nezd-i Hak
Pîş-i küfreş cümle îmânihâ halak

Bâb-ı Hakda zellesi tâ'at ola
Küfri îmân ehline 'ibret ola
MNT, 1/64-1644

“Hatası Allah katında ibadetten daha iyidir; küfrü önünde bütün imanlar eski olsun [yıpransın].”

231. Beyit:

کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست
زانک او مغزست و این دو رنگ پوست

Küfr ü îmân nîst an câyî ki û'st
Z'anki û magzest u îñ dü-reng pûst

Yokdur anda küfr ü îmâna direng
Magza nisbet oldılar kısr-ı dü-reng
MNT, 2/121-3356

“O'nun olduğu yerde küfre, imana yer yoktur. Zîrâ o özdür, bunlarsa [küfür-iman] iki renkli kabuktur.

232. Beyit:

کیست کافر غافل از ایمان شیخ
کیست مرده بی خبر از جان شیخ

Kî'st kâfir gâfil ez-îmân-ı şeyh
Kî'st mürde bî-haber ez-cân-ı şeyh

Nâ-pesend îmân-ı şeyhi bilmeyen
Mürde kimdür cân-ı şeyhi bilmeyen
MNT, 2/121-3356

“Kâfir kimdir? Şeyhin imanından gafil olandır. Ölü kimdir? Şeyhin canından habersiz olandır.”

233. Beyit:

کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر

Kâr-ı pâkân-râ kıyâs ez-hod megîr
Gerçi mâned der-nuvişten şîr u şîr

Merd-i Hakk'ı nefsüne tutma nazîr
Gerçi birdür resm-i hatda şîr ü şîr
MNT, 1/12-274

“Hak dostlarını sen kendi nefsinle kıyaslama. Her ne kadar şîr (süt) ile şîr (aslan)'ın imlası aynıysa da mânâsı farklıdır.”

در بیان خال خودپرستان⁴⁸

XXVI-DER-BEYÂN-I HÂL-İ HOD-PERESTÂN

234. Beyit:

از هوس وز عشق این دنیای دون
چون زنان مر نفس را بودن زبون

Ez-heves v'ez-'ışk îñ dünyâ-yı dîn
Çûn zenân mer nefis-râ bûden zebûn

Hubb-ı câh u devlet-i dünyâ-yı dîn
Nefse olmak zen gibi zâr u zebûn
MNT, 2/112-3091

“[Bencillik alameti:] Bu alçak dünyaya olan aşk ve heves yüzünden kadınlar gibi nefse boyun eğmek.” (Buradaki “چون زنان” ifadesi, biyolojik bir aşağılama değil; nefsine mağlup olma hâlini temsil eden sembolik bir anlatımdır.)

235. Beyit:

با دل و با اهل دل بیگانگی
با شہان تزویر و روبہ شانگی

Bâ-dil ü bâ-ehl-i dil bîgânegî
Bâ-şehân tezvîr u rûbeh-şânegî

Kalb ü ehl-i kalb ile bîgânelik
Şâh ile mîrân ile hem-hânelik
MNT, 2/112-3093

“[Bencillik alameti:] Gönle ve gönül ehline yabancılık, gönül sultanlarına karşı hilekâr ve tilkice davranış sergilemek.”

⁴⁸ 26- “Kendini beğenenlerin durumunu beyân eder.” [HME9b, HE7b]

236. Beyit:

گر پذیرد چیز تو گویی گداست
ورنه گویی زرق و مکرست و دغااست

Ger pezüred çîz tû gûyî gedâ'st
Ver negûyî zerk u mekrest ü degâ'st

Alsa bir nesne gedâ dirsın aña
Almasa zerk u riyâ dirsın aña

MNT, 2/112-3095

“[Kâmil şeyh] verilen bir şeyi alsa ona dilenci dersin; almazsa, iki yüzlülük edip hile yapıyor dersin.”

237. Beyit:

گر در آمیزد تو گویی طامع است
ورنه گویی در تکبر مولع است

Ger der-âmîzed tu gûyî tâmi'est
Verne gûyî der-tekebbür mûli'est

Ülfet itse nâmıdur ehl-i tamâ'
Kibr ile mevsûf olur itse verâ'

MNT, 2/112-3096

“İnsanlarla iç içe olsa ‘açgözlüdür’ dersin, onlardan uzak dursa ‘kibre düşkündür’ dersin.”

یا منافق وار عذر آری که من

مانده‌ام در نفقه فرزند و زن

Yâ munâfıkvâr 'özü ârî ki men
Mândeem der-nafka-i ferzend ü zen

Yâ münâfık gibi 'özüñ bu ki ben
Olmışam pâ-beste-i ferzend ü zen

MNT, 2/112-3097

“Veya münafık gibi, ‘ben ailemin nafakasıyla uğraşıyorum’ diye özür beyân edersin.”

239. Beyit:

نی مرا پروای سر خاریدن است

نی مرا پروای دین ورزیدن است

Ni merâ pervây ser hârîdenest

Ni merâ pervây dîn verzîdenest

Başum âzâde degül dûr u dirâz

İtmedüm hâşâ huşû‘ ile namâz

MNT, 2/112-3098

“Ne başımı kaşımaya takatim ne de dini vecibeleri yerine getirmeye liyakatim vardır [dersin].”

240. Beyit:

ای فلان ما را بهمت یاد دار

که شوم از اولیا پایان کار

Î fülân mâ-râ be-himmet yâd dâr

Ki şevem ez-evliyâ pâyân-ı kâr

Sen bize bir himmet eyle yâ fülân

Tâ velîlerden ola bu nâtüvân

MNT, 2/112-3099

“Azizim, himmetinle bizi de hatırla. Himmetinle ben de sonunda velîlerden olayım [dersin].”

241. Beyit:

این سخن هم نی ز درد و سوز گفت

خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

În sühan hem ni zi-derd ü sûz goft
H'âbnâkî herze goft u bâz huft

Bu sühan hem nükte-i bî-kâr olur
Uykuda söyler 'abes bîdâr olur
MNT, 2/112-3100

“O bu sözü, dertle ve yanarak söylememiştir. Uyku sersemliğiyle saçmalayıp tekrar uyumuştur.”

242. Beyit:

هیچ چاره نیست از قوت عیال
از بن دندان کنم کسب حلال

Hîç çâre nîst ez-kût-ı 'ıyâl
Ez-bün-i dendân konem kesb-i helâl

Çâre yokdur lâzım infâk-ı 'ıyâl
Olmışam dendân-zen-i kesb-i helâl
MNT, 2/112-3101

“Ailemin geçimini sağlamaktan başka çarem yoktur. Dışımı tırnağıma takarak helalinden kazanıyorum [dersin].

243. Beyit:

چه حلال ای گشته از اهل ضلال
غیر خونِ تو نمی بینم حلال

Çi helâl i geşte ez-ehl-i dalâl
Gayr-ı hûn-ı tu nemîbînem helâl

Yok helâle sıdkuñ ey ehl-i dalâl
Görmedüm hûnuñdan özge bir helâl
MNT, 2/112-3102

“Ey dalâlet ehlinden olan kişi, hangi helalden söz edersin! Senin kanından başka bir helâl görmüyorum.”

244. Beyit:

از خدا چاره ستش و از قوت نی
چاره ش است از دین و از طاغوت نی

Ez-Hudâ çâresteş u ez-kût nî
Çâreşest ez-dîn u ez-tâgût nî

Hak'dan oldı çâre sanma kûtdan
Dîn olur çâre degül tâgûtdan

MNT, 2/112-3103

“Sana Allah’tan çare olur, gıdadan değil. Senin درمانın dindir, şeytan ve put değil.”

245. Beyit:

ای که صبرت نیست از دنیای دون
صبر چون داری ز نعم الماهدون

Ey ki sabret nîst ez-dünyâ-yı dîn
Sabr çûn dârî zi-ni‘me’l-mâhidûn

Ey olan bî-sabr-ı hubb-ı câh-ı dîn
Sabra gâlib sır-ı “ni‘me’l-mâhidûn”
MNT, 2/112-3104

“Aşağılık dünyadan bir an bile ayrı kalmaya dayanamazken,
وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ‘Yeri de biz döşedik, **biz ne güzel**
döşeyiciyiz.’ (Zâriyat 51/48) [diyen Allah’tan] nasıl ayrı
kalabiliyorsun?”

246. Beyit:

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری از آن کین آفرید

Ey ki sabret nîst ez-pâk u pelîd
Sabr çûn dârî ez-ân k'în âferîd

Yok iken sabruñ pelîd ü pâkden
Sabr olur mı Hâlik-ı eflâkden
MNT, 2/112-3105

“Temiz ve pis olan şeylerden ayrı kalamazken, bunları yaratandan nasıl ayrı kalabiliyorsun?”

در بیان آنکه هر خوبی را که بینی آخر آن زشت است⁴⁹

**XXVII-DER-BEYÂN-I ÂN Kİ HER HÛBÎ-RÂ Kİ BÎNÎ ÂHİR-İ
ÂN ZİŞTEST**

247. Beyit:

ای بدیده لوتهای چرب خیز
فضله آن را بین در آب ریز

Ey bedîde lûthâ-yı çerb hîz
Fazla-i ân-râ bebîn der-âb-rîz

Ey esîr-i ni‘met-i çerb-i ‘azîz
Fazlasın gör olsa vaz‘-ı âb-rîz
MNT, 4/63-1622

“Ey lezzetli yemekleri görüp onları iştahla yiyen, onların fazlasını [pisliği] kalk git de tuvalette gör.”

248. Beyit:

مر خبث را گو که آن خوویت کو
بر طبق آن مغز و آن نغزی و بو

Mer habes-râ gû ki ân hûbît k'û
Ber-tabak an magz u an nagzî vû bû

⁴⁹ 27- “Dünyadaki her güzelliğin sonundaki çirkinliği beyân eder.” [HME10a, HE8a]

Fazlaya dirsün kanı ol behcetüñ
Ol tabak üzre safâ vü lezzetüñ

MNT, 4/63-1623

“Pisliğe de ki: Hani o güzelliğin nerede? Tabaktaki güzel görüntü,
lezzet ve kokuna ne oldu?”

249. Beyit:

گوید او آن دانه بد من دام آن
چون شدی تو صید شد دانه نهان

Gûyed û ân dâne bûd men dâm-ı ân
Çûn şodî tû sayd şod dâne nihân

Dir saña ol dânedür ben dâm aña
Çün tutulduñ dâne pinhândur saña

MNT, 4/63-1624

“Pislik sana hal diliyle der ki: O tane, ben de onun tuzağıydım. Yem
gizli olunca sen de av oldun ve tuzağa düştün.”

250. Beyit:

هر که آخرین تر او مسعودتر
هر که آخوری تر او مبعودتر

Her ki âhir-bînter û mes‘ûdter
Her ki âhûr-bînter û meb‘ûdter

Her kim âhir-bîn ola mes‘ûd olur
Ol kim âhur-bîn ola merdûd olur

MNT, 4/63-1635

“Âhiri gören daha mutlu olur. Ahırını gören kapıdan kovulur.”

251. Beyit:

ای ز خوبی بهاران لب گزان
بنگر آن سردی و زردی خزان

Ey zi-hûbî-yi bahârân leb-gezân
Be-n'ger ân serdî vü zerdî-i hazân

Ey olan hüsn-i bahâra leb-gezân
Bak nedür serdî vü zerdî-i hazân
MNT, 4/63-1617

“Ey ilkbaharın güzelliği karşısında hayran kalıp dudağını ısırın,
sonbaharın sarılığına ve soğukluğuna bir bak!”

252. Beyit:

روز دیدی طلعت خورشید خوب
مرگ او را یاد کن وقت غروب

Rûz dîdî tal‘at-ı hûrşîd-i hûb
Merg-i û-râ yâd kon vakt-i gurûb

Rûz gördüñ tal‘at-ı hûrşîdi hûb
Fevtine fikr it anuñ vakt-i gurûb
MNT, 4/63-1618

“Gündüz güneşin güzel yüzünü seyrettin ama bir de gün batımında
onun ölümünü seyret!”

253. Beyit:

بدر را دیدی برین خوش چار طاق
حسرتش را هم ببین اندر محاق

Bedr-râ dîdî berîn hoş çâr-tâk
Hasreteş-râ hem bebîn ender muhâk

Bedri gördüñ zîb-i çarh-ı heft-tâk

Hasretin endîşe kıl vakt-i muhâk

MNT, 4/63-1619

“Dolunayın şu güzel gökyüzünü süslediğini gördün. Onun gurubundaki hüsrana da dikkat et! [Nasıl solup gitti?]”

در بیان ترک فنا و کسب بقا⁵⁰

XXVIII-DER-BEYÂN-I TERK-İ FENÂ VÜ KESB-İ BEKÂ

254. Beyit:

هرچه از وی شاد گردی در جهان

از فراق او بیندیش آن زمان

Her çi ez-vey şâd gerdî der-cihân

Ez-fîrâk-ı û beyendîş ân zamân

Her ne kim andan cihânda şâdsın

Firkatin fikr it ki bî-bünyâdsın

MNT, 3/141-3720

“Bu dünyada neyle mutluysan, o zaman, ondan ayrıldığını bir düşün.”

255. Beyit:

زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد

آخر از وی جست و همچون باد شد

Z’ân çi geştî şâd bes kes şâd şod

Âhir ez-vey cest ü hem-çûn bâd şod

Saňa beñzer çok kesi ol itdi şâd

Soñra andan oldı rû-gerdân çü bâd

MNT, 3/141-3721

⁵⁰ 28- “Fenâyı terk edip bekaya çalışmayı beyân eder.” [HME10a, HE8a]

“Seni mutlu eden şey senin gibi birçoklarını sevindirdi. Sonra rûzgâr gibi elinden çıkıp gitti.”

256. Beyit:

از تو بجهد هم تو دل بر وی منه
پیش از آن کو بجهد از وی تو بجه

Ez-tu beched hem tu dil ber-vey mene
Pîş ez-ân k'û beched ez-vey tû bece

Saňa da eyler anı ol bî-amân
Andan evvel sen anı terk it hemân
MNT, 3/141-3722

“Sana da vefâsızlık eder, sakın ona gönül verme. O seni terk etmeden önce sen onu terk et.”

257. Beyit:

عشق بر مرده نباشد پایدار
عشق را بر حی بر قیوم دار

‘İşk ber-mürde nebâşed pâydâr
‘İşk-râ ber-Hayy u ber-Kayyûm dâr

Mürde üzre ‘aşk olmaz pâydâr
Hayy u Kayyûm üzre eyle ‘aşkı kâr
MNT, 5/132-3281

“Fanilere olan muhabbete itibar olmaz. Sonsuzluk istiyorsan Hay ve Kayyum (Allah) olanı sev.”

258. Beyit:

عشقهایی کز پی رنگی بود
عشق نبود عاقبت ننگی بود

‘İşkhâyî k’ez pey rengî buved
‘İşk nebûd ‘âkıbet nengî buved

‘Aşk kim ola rehîn-i reng ü bû
‘Aşk sanma neng-i merdân oldı bu

MNT, 1/10-214

“Renge ve kokuya bağlı aşklar aşk değil, şehvettir; bunun sonu utançtır.”

259. Beyit:

پرتو خورشید بر دیوار تافت
تابش عاریتی دیوار یافت

Pertev-i hûrşîd ber-dîvâr tâft
Tâbiş-i ‘âriyyetî dîvâr yâft

Nûrî hurşîdüñ virür dîvâra tâb
‘Âriyetdür anda ol bî-irtiyâb

MNT, 2/27-714

“Güneşin ışığı duvarda yansıdı ve duvarı parlattı ama duvardaki bu parlaklık geçicidir, duvara ödünç verildi.”

260. Beyit:

بر کلوخی دل چه بندی ای سلیم
وا طلب اصلی که باشد او مقیم

Ber-kolûhî dil çi bendî ey selîm
V’atlub-ı aslî ki bâşed û mukîm

Hışt u senge olma dil-bend ey selîm
H’âhiş-i nûr-ı bekâda ol mukîm

MNT, 2/27-715

“Kerpice [insan] niçin gönül bağladım ey akıllı kişi, o bâkî olan asıl güneşin sönmeyen ışığına tâlip ol.”

XXIX-DER-BEYÂN-I TERK-İ DÜNYÂ

261. Beyit:

بند بگسل باش آزاد ای پسر

چند باشی بند سیم و بند زر

Bend be-g'sel bâş âzâd ey puser

Çend bâşî bend-i sîm u bend-i zer

Bendüni kat' it ol âzâd ey püser

Tâ-be-key pâyuñda bend-i sîm u zer

MNT, 1/3-19

“Ey oğul, bağını çöz de kurtul, altın ve gümüş esaretin ne kadar sürecektir?”

262. Beyit:

گر بریزی بحر را در کوزه‌ئ

چند گنجد قسمت یک روزه‌ئ

Ger berîzî bahr-râ der-kûzeî

Çend günced kismet-i yek-rûzeî

Bahri ifrâg eyleseñ bir kûzeye

Gâlib olmaz kısmeti yek rûzeye

MNT, 1/3-20

“Eğer denizi bir testiye doldursan testi ne kadar alır? Ancak bir günlük içecek kadar alır, fazla sığmaz!”

⁵¹ 29- “Dünyayı terk etmeyi beyân eder.” [HME10b, HE8a]

263. Beyit:

کوزه چشم حریصان پُر نشد
تا صدف قانع نشد پُر در نشد

Kûze-i çeşm-i harîsân pür neşod
Tâ sadev kânî‘ neşod pür dūr neşod

Kûze-i çeşm-i harîs olsun mı pür
Bî-kanâ‘at olmaz esdâf içre dūr

MNT, 1/3-21

“Kanaatsiz sedefte inci olmadığı gibi hırslıların da göz testisi [hiç] dolmadı.”

264. Beyit:

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش
بیش آید پیش او دنیا و بیش

Terk-i dünyâ her ki kerd ez-zühd-i h’îş
Bîş âyed pîş-i û dünyâ vü bîş

Zühd ile dünyayı her kim terk ider

Aña hizmet itmege dünyâ gider

MNT, 1/20-502

“Zühd (takva) ile dünyayı terk edene hem dünya yaklaştı hem daha fazlası [ahiret nimeti] oldu.”

265. Beyit:

هر که از دیدار برخوردار شد
این جهان در چشم او مردار شد

Her ki ez-dîdâr berhûrdâr şod
În cihân der-çeşm-i û murdâr şod

Kim ki dîdâr ile berhurdâr olur

Dîdesine bu cihân murdâr olur

MNT, 2/23-583

“Sevgilisiyle mesut olanın gözüne dünya murdar görünür.”

266. Beyit:

ملک برهم زن تو ادهم وار زود

تا بیابی هم چو او ملک خلود

Mülk-i berhemzen tu Edhem-vâr zûd

Tâ biyâbî hem-çü û mülk-i hulûd

Mülki terk eyle sen Edhemveş hemân

Tâ saña mülk-i hulûd ola ‘ayân

MNT, 4/30-739

“Sen de İbrâhim Edhem gibi dünya saltanatını hemen terk et ki onun gibi ebedi ahiret yurdu bulasın.”

267. Beyit:

این جهان خود حبس جانهای شماست

هین روید آن سو که صحرای شماست

În cihân hod habs-i cânhâ-yı şumâ’s

Hîn revîd ân sû ki sahrâ-yı şumâ’s

Mahbes-i ervâhdur dâr-ı fenâ

Mülk-i bâkî oldı mülk-i rûşenâ

MNT, 1/22-550

“Doğrusu bu dünya sizin rûhlarınızın zindanıdır, hemen o tarafa kendi sahranıza doğru [özgürlük] gidiniz.” (Zindân-ı dünyadan bostân-ı cinâna...)

268. Beyit:

کین جهان چاهست بس تاریک و تنگ
هست بیرون عالمی بی بو و رنگ

K'în cihân çâhest bes târîk ü teng
Hest bîrûn 'âlemî bî-bû vü reng

Bu cihân bir çâhdur târîk ü teng
Başka bir 'âlemde sâbit zîb ü reng
MNT, 3/4-64

“Bu dünya çok karanlık ve dar bir kuyu gibidir. Dışarda renksiz ve kokusuz [benzeri olmayan] başka bir âlem vardır.”

269. Beyit:

انبیا را تنگ آمد این جهان
چون شہان رفتند اندر لامکان

Enbiyâ-râ teng âmed în cihân
Çûn şehân reftend ender lâ-mekân

Enbiyâya dîk u teng oldı cihân
Lâ-mekâna gitdi cümle ol şehân
MNT, 3/135-3560

“Peygamberlere bu dünya dar geldi de sultanlar gibi mekânsız bir âleme gittiler.”

270. Beyit:

ذکر حق کن بانگ غولان را بسوز
چشم نرگس را ازين کرکس بدوز

Zikr-i Hak kon bang-ı gûlân-râ besûz
Çeşm-i nergis-râ ez-în kerkes bedûz

Gûl-sûz ol zikr-i Hakk eyle müdâm

Olmasun tâ meyl-i dünyâ saña dâm

MNT, 2/29-761

“Hakk’ı zikret, gulyabanilerin (hortlak) sesini yak [bastır], nergis gibi olan [baygın] gözünü bu akbabadan [dünya hırsı] uzak tut.”

در بیان ذمّ مال و جاه است⁵²

XXX-DER-BEYÂN-I ZEMM-İ MÂL U CÂHEST

271. Beyit:

مال و زر سر را بود همچون کلاه

کل بود او کز کله سازد پناه

Mâl u zer ser-râ buved hem-çûn külâh

Kel buved û k’ez küleh sâzed penâh

Mâl u zer oldı hemân başda külâh

Başına keller ider anı penâh

MNT, 1/93-2445

“Mal ve altın baştaki külâh gibidir. Ancak keller, külâha sığınır.”

272. Beyit:

آنک زلف جعد و رعنا باشدش

چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

Ân ki zülf-i ca‘d u ra‘nâ bâ-şodeş

Çün külâheş reft hoşter âyedeş

Ol ki anda kâkül-i ra‘nâ olur

Bî-külâh olsa dahi zîbâ olur

MNT, 1/93-2446

⁵² 30- “Mal ve mevki (servet ve makam) yergisini beyân eder.” [HME10b, HE8b]

“Kıvrıcık ve güzel saçları olanın külahı giderse ona bu hâl daha hoş gelir.”

273. Beyit:

مال دنیا دام مرغان ضعیف
ملک عُقبی دام مرغان شریف

Mâl-ı dünyâ dâm-ı murgân-ı za‘îf
Mülk-i ‘ukbâ dâm-ı murgân-ı şerîf

Mâl-ı dünyâ dâm-ı murgân-ı za‘îf
Mülk-i ‘ukbâ dâm-ı murgân-ı şerîf
MNT, 4/26-659

“Dünya malı zayıf kuşların [aklı kıt] tuzağı, ahiret mülkü ise şerefli kuşların [bilge] tuzağıdır.”

274. Beyit:

بازگونه ای اسیر این جهان
نام خود کردی امیر این جهان

Bâz gûne ey esîr-i îñ cihân
Nâm-ı hod kerdî emîr-i îñ cihân

Bu ‘acebdür ey esîrân-ı cihân
Nâmuñuz olmış emîrân-ı cihân
MNT, 4/26-663

“Ey bu dünyaya esir olan kişi, namınız ‘bu dünyanın emiri’ oldu, garip değil mi?”

275. Beyit:

ای تو بنده این جهان محبوس جان
چند گویی خویش را خواجه جهان

Ey tu bende în cihân mahbûs-ı cân
Çend gûyî h^vîş-râ h^vâce cihân

Sen cihâna bende cân mahbûs-ı gam
Kendüñe âzâde dirsın dem-be-dem
MNT, 4/26-664

“Ey kendisi dünyaya esir, canı dünya hapsinde olan! Ne zamana kadar kendine ‘dünyanın efendisi’ diyeceksin?”

276. Beyit:

مر اسیران را لقب کردند شاه
عکس چون کافور نام آن سیاه

Mer esîrân-râ lakab kerdend şâh
‘Aks çûn kâfûr nâm-ı ân siyâh

Kim esîr-i şehvete telkîb-i şâh
Öyledür kâfûr ola nâm-ı siyâh
MNT, 4/120-3146

“Dünyaya esir olanlara şâh ve padişah lakabı takmışlar. Zenciye kâfur (beyaz) dedikleri gibi!”

277. Beyit:

شه که او از حرص قصد هر حرام
میکنند او را گدا گوید همام

Şeh ki û ez-hırs kasd-ı her-harâm
Mîkoned û-râ gedâ gûyed hümâm

Şeh ki hırsından ider kasd-ı harâm
Bil aña dirler gedâ merdân-ı tâm
MNT, 4/120-3158

“Kemal sahibi ulu kimse, hırsından her harama el uzatan padişaha yoksul der.”

278. Beyit:

شاه آن دان کو ز شاهی فارغسِف
بی مه و خورشید نورش بازغست

Şâh ân dân k'û zi-şâhî fârigest
Bî-meh ü hûrşîd nûreş bâzigest

Şâh odur kim şehlige itmez nazar
Matla‘-ı nûr ola bî-şems ü kamer
MNT, 2/54-1482

“Padişah dediğin padişahlığa aldırmayandır. Aysız, güneşsiz ışığı parlayandır.”

279. Beyit:

تخته بندست آن که تختش خوانده ای
صدر پنداری و بر در مانده ای

Tahte-bendest ân ki tahteş h'ândeî
Sadr pendârî vü ber-der-mândeî

Taht ile vasf itdügüñdür tahta-bend
Derde kalduñ sadr sanduñ derdmend
MNT, 4/27-674

“Taht dediğin şey, tahta tabuttan ibarettir. Bulunduğun yeri sadr (baş köşe) sanıyorsun ama kapıda kalmışsın.”

280. Beyit:

از خراج ار جمع آری زر چو ریگ
آخر آن از تو بماند مرده ریگ
Ez-harâc er cem‘ ârî zer çü rîg
Âhir ân ez-to be-mâned mürde-rîg

Ol harâcî cem‘ iderse hem-çü rîg
Âhir andan devr olur ol mürde-rîg
MNT, 4/27-684

“Kazançlarıyla kum gibi altın biriktirsen de sonunda o ölü kum gibi sende geriye kalır.”

281. Beyit:

نردبان خلق این ما و منیست
عاقبت زین نردبان افتادنیست
Nerdübân-ı halk-ı în mâ vü menî’st
‘Âkıbet z’în nerdübân üftâdnî’st

Mâ vü men oldı bu halka nerdübân
‘Âkıbet düşmeklik anda râyegân
MNT, 4/106-2784
“Bizlik ve benlik bu insanların merdivenidir. Sonunda bu merdivenden düşmek mukarrerdir.”

282. Beyit:

هر که بالاتر رود ابله ترست
که استخوان او بتر خواهد شکست
Her ki bâlâ-ter reved ebleh-terest
K’üstühân-ı û beter h’âhed şikest

Ol ki bâlâ-ter olur oldukda pest
Üstühânın eyler efzûn-ter şikest
MNT, 4/106-2785
“Gözünü yükseğe diken ziyade ahmaktır. Çünkü düştüğü zaman kemikleri daha fazla kırılacaktır.”

283. Beyit:

آن خداوندی که دادندت عوام
باز بستانند از تو هم چو وام

Ân hudâvendî ki dâdendet ‘avâm
Bâz be-stânend ez-tu hem-çü vâm

Ol siyâdet kim saña virdi ‘avâm
Redd iderler yine senden hem-çü vâm
MNT, 4/107-2798

“Sana o efendiliği borç olarak halk verdi, yine senden geri alırlar.”

284. Beyit:

ده خداوندی عاریت به حق
تا خداوندیت بخشد متفق

Dih hudâvendî ‘âriyet be-Hak
Tâ hudâvendît bahş-ı müttefak

‘Âriyetdür Hakk’a vir bu câhı sen
Bahş ide tâ kim saña câh-ı hasen
MNT, 4/107-2799

“Âriyeten (geçici) sana verilen bu beyliği Hakk’a teslim et ki o, sana daha güzel, ittifakla kabul görmüş padişahlık ihsan etsin!”

در بیان آفت شهرت⁵³

XXXI-DER-BEYÂN-I ÂFET-İ ŞÖHRET

285. Beyit:

اشتهار خلق بند محکمست
در ره این از بند آهن کی کمست

İştihâr-ı halk bend-i muhkemest
Der-reh in ez-bend-i âhen key kemest

⁵³ 31- “Şöhretin tehlikelerini beyân eder.” [HME11a, HE8b]

Bend-i muhkem iştiâh-ı halkdur

Kayd-ı âhen kâr u bâr-ı halkdur

MNT, 1/62-1610

“İnsanlar arasında meşhur olmak muhkem bir bağıdır. Bu bağ, Hak yolunda ayağa takılan demir zincirden eksik değildir.”

286. Beyit:

تا توانی بنده شو، سلطان مباش

زخم کش چون گوی شو، چوگان مباش

Tâ tevânî bende şev, sultân mebâş

Zahm-keş çûn gûy şev, çevgân mebâş

Kâdir oldukça kul ol sultân degül

Meskeninde gûy ol çevgân degül

MNT, 1/74-1939

“Gücün yetiyorsa kul ol, sultan olma; yerine göre zahmet çekip yuvarlanan gûy (top) gibi ol, onu yuvarlayan çevgân (değnek) olma.”

287. Beyit:

هر که اندر عشق یابد زندگی

کفر باشد پیش او جز بندگی

Her ki ender ‘ışk yâbed zindegî

Küfr bâşed pîş-i û cüz bendegî

Zindegî-i ‘ışk ide kim iddi‘â

Bendelikden gayrı küfr oldı aña

MNT, 5/75-1874

“Aşkla hayat bulan bir kimse katında, kulluk dışında her şey küfürdür.”

288. Beyit:

دانه باشی مرغکانت بر چنند

غنچه باشی کودکانت بر کنند

Dâne bâşî murgekânê berçinend
Gonça bâşî kûdekânê berkenend

Dâne olsañ kuşlara olduñ gıdâ
Gonca olsañ olduñ etfâle fidâ
MNT, 1/73-1901

“Tane olsan küçük kuşlar yer, gonca olsan çocuklar koparır.”

289. Beyit:

هر که داد او حُسن خود را در مزاد
صد قضای بد سوی او رو نهاد

Her ki dâd û hüsn-i hod-râ der-mezâd
Sad kazâ-yı bed sûy û rev nihâd

Kim ki hüsnin eyleye zîb-i mezâd
Yüz kazâ-yı bed çeşmin küşâd
MNT, 1/73-1903

“Kim güzelliğini mezada çıkarır, kendini teşhir ederse yüzlerce kötü kaza [bakış] ona yönelir.”

در بیان فواید نیستی⁵⁴

XXXII-DER-BEYÂN-I FEVÂYİD-İ NİSTÎ

290. Beyit:

پوستین و چارق آمد از نیاز
در طریق عشق محراب ایاز

Pûstîn ü çârik âmed ez-niyâz
Der-tarîk-ı ‘ışk mihrâb-ı Eyâz

⁵⁴ 32- “Fenâ ve mahviyetin faydalarını beyân eder.” [HME11b, HE9a]

Pûstîn ü çârığa idüp niyâz
Eyledi mihrâb-ı râh-ı ‘ışk Ayâz
MNT, 6/9-236

“Gocuk ve çarık, aşk yolunda niyaz etmek için Ayaz’ın mihrabı olmuştu.”

291. Beyit:

هر که بر در او من و ما میزند
ردّ بابست او نه بر با لا پرد

Her ki ber-der û men ü mâ mîzened
Redd-i bâbest û ne ber-bâlâ pered

Ol ki mâ vü men dise dergâhda
Redd olur yok kadri bâb-ı şâhda
MNT, 1/120-3159

“Cenâb-ı Hakk’ın dergahında ‘ben ve biz’ diyerek benlik davası güden kapıdan kovulur ve o kimse yükselemez.

292. Beyit:

چیست معراج فلک این نیستیت
عاشقان را مذهب و دین نیستیت

Çîst mi‘râc-ı felek î nîstî’s t
‘Âşıkân-râ mezheb ü dîn nîstî’s t

Bil bu yokluk oldı mi‘râc-ı felek
Dîn-i ‘uşşâk oldı yokluk itme şek
MNT, 6/9-235

“Feleğin miracı nedir? Şu yokluktur. Âşıklara din ve mezhep gibi farz olan yokluktur.”

293. Beyit:⁵⁵

کارگاه گنج حق در نیستیست
غرّه هستی چه دانی نیست چیست

Kârgâh-ı genc-i Hak der-nîstî'st
Gurre-i hestî çi dâni nîst çî'st

Oldı yoklukda 'ayân feyz ü şühûd
Yokluğu bilmez nedür ehl-i vücûd
MNT, 3/173-4560

“Allah’ın hazinelerinin kaynağı yokluktan tezahür ediyor, ey vehmî varlığına aldanan, sen ne bilirsın, yokluk nedir?”

294. Beyit:

هر که بی من شد همه من ها خود اوست
دوست جمله شد چو خود را نیست دوست

Her ki bî-men şod heme menhâ hod û'st
Dûst cümle şod çu hod-râ nîst dûst

Bî-vücûduñ tâlibi küllü vücûd
Bî-vücûda cümledür yâr-ı vedûd
MNT, 5/108-2674

“Kim kendi benliğinden geçer ‘bensiz’ olursa, bütün benlikler ‘o’ olur. Benliğinden kurtulana herkes dost olur.”

از جلد ششم⁵⁵

هیچ کس را تا نگردد او فنا

Altıncı Ciltten; “Yokluk (fenâ) mertebesine erişmeyen hiç kimse, Kibriya makamının dergâhına yol bulamaz.” HME (Der-kenar)

295. Beyit:

خوش براقی گشت خنگ نیستی
سوی هستی آردت گر نیستی

Hoş burâkî geşt hing-i nîstî
Sûy-ı hestî âredet ger nîstî

Bil ‘adem oldı ‘aceb ‘âlî Burâk
Bî-hod iseñ varlığa eyler mesâk

MNT, 4/23-565

“Yokluk atı, ne güzel Burak’tır. Sen benliğini yok edersen o seni varlığa doğru götürür.”

در بیان توکل و قناعت⁵⁶

XXXIII-DER-BEYÂN-I TEVEKKÜL Ü KANÂ‘AT

296. Beyit:

صبر کن با فقر و بگذار این ملال
زانک در فقرست عز ذوالجلال

Sabr kon bâ-fakr u be-g’zâr îñ melâl
Z’ân ki der-fakrest ‘izz ü zü’l-Celâl

Fakra sabr et olma dil-gîr-i melâl
Eyledi fakrı mu‘azzez zü’l-Celâl

MNT, 1/95-2476

“Yoksulluğa sabret, bu üzüntüyü bırak. Çünkü celâl sahibi Allah’ın izzeti yoksulluktadır [Allah fakrı aziz eyledi].”

297. Beyit:

هین توکل کن ملرزان پا و دست
رزق تو بر تو ز تو عاشقترست

⁵⁶ 33- “Tevekkül ve kanaati beyân eder.” [HME11b, HE9a]

Hîn tavekkül kon melerzân pâ vü dest
Rızk-ı tû ber-tû zi-tû ‘âşıkterest

Kıl tevekkül çekme rızk için keder
Rızk ‘âşıkdur saña senden beter
MNT, 5/116-2860

“Kendine gel, tevekkül et, rızk için elini ayağını oynatma [boşa çabalama]. Senin rızkın, senin ona âşık olduğundan daha fazla sana âşıktır.”

298. Beyit:

بر دل خود کم نه اندیش معاش
عیش کم ناید تو بر درگاه باش

Ber-dil-i hod kim nih endîş-i ma‘âş
‘Îş kim n’âyed tû ber-dergâh bâş

İtme kalbün haste-i fıkır-i ma‘âş
Kulluguñ it çekme rızk için telâş
MNT, 2/18-460

“Kendi kalbine geçim derdini yük etme. Sen kapıyı [Allah’ın dergâhını] bekle [kulluk yap] senin için rızık eksik olmaz.”

299. Beyit:

گفت پیغامبر که جنت از اله
گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه

Goft Peygâmbur ki cennet ez-Îlâh
Ger hemî-h^vâhî zi-kes çîzî meh^vâh

Didi Peygamber ki Hak’dan cenneti
İster iseñ gayra itme minneti
MNT, 6/12-335

“Hazret-i Peygamber: ‘Allah’tan cennet istiyorsan başkasından hiçbir şey isteme’ buyurdu.”

300. Beyit:

گر نخواهی من کفیلیم مر ترا
جنت الماوی و دیدار خدا

Ger ne-h^vâhî men kefilem mer tu-râ
Cennetü’l-Me’vâ vü dîdâr-ı Hudâ

İsteme gayrı kefilem ben saña
Bulasın dîdâr u cennetle safâ
MNT, 6/12-336

“[Hazret-i Peygamber], ‘Eğer başkasından istemezsen Meva cenneti ve rû’yetullah için ben sana kefilim’ buyurdu.”⁵⁷

301. Beyit:

هین ازو خواهید نه از غیر او
آب در یم جو مجو در خشک جو

Hîn ez-û h^vâhîd ne ez-gayr-ı û
Âb der-yem cû mecû der-huşk-ı cû

Andan iste gayrdan itme recâ
Âb olur deryâda itme cûyî câ
MNT, 4/47-1202

“Pekâlâ, başkasından değil Allah’tan isteyiniz. Suyu kurumuş ırmakta değil, denizde arayınız!”

⁵⁷ Hadîs’in tam metni ve meâlî şöyledir: مَنْ تَكْفَّلَ لِي أَنْ لَا يَمْسَأَ النَّاسَ شَيْئًا وَاتَّكَّفَلَ لَهُ بِالْجَنَّةِ “Kim bana, insanlardan hiçbir şey istemeyeceğine dair söz verirse, ben de ona cenneti garanti ederim.” [Ebû Dâvûd, Zekât, 1643. <https://sunnah.com/abudawud:1643>]

302. Beyit:

ور بخواهی از دگر هم او دهد
بر کف میلش سخا هم او دهد

V'er be-h^vâhî ez-diger hem û dihed
Ber-kef-i meyleş sehâ hem û dihed

Gayr-h^vâh olsañ da andandur 'atâ
Destine oldur viren meyl-i sehâ
MNT, 4/47-1203

“Ve eğer başkasından istesen sonuçta veren yine odur. Veren elini cömertliğe meylettiren de Allah'tır.”

303. Beyit:

پس چه عرضه میکنی ای بدگهر
احتیاج خود به محتاجی دگر
Pes çi 'arza mîkonî ey bed-güher
İhtiyâc-ı hod be-muhtâcî diger

Pes n'îçün eylersün ey süflî-mizâc
İhtiyâcuñ 'arz-ı ehl-i ihtiyâç
MNT, 6/140-3778

“Ey soysuz [ahmak], öyleyse niçin kendi ihtiyacını başkasına muhtaç olan birinden istiyorsun?”

304. Beyit:

سرکه مفروش و هزاران جان ببین
از قناعت غرق بحر انگبین

Sirke me-f^rrûş u hezârân cân bebîn
Ez-kanâ'at gark-ı bahr-ı engubîn

Turş-rû olma kana‘atte hemîn
Gör ki canlar oldu gark-ı engübîn

MNT, 1/95-2477

“Sirke satma [yüzünü ekşitme], kanaatte bal denizine gark olmuş
binlerce canı gör.”

305. Beyit:

دانه کمتر خور مکن چندین رفو
چون کلوا خواندی بخوان لا تسرفوا

Dâne kemter hor me-kun çendîn rûfû
Çün “külû” h‘ândî beh‘ân “lâ-tusrifû”

Dâne-çîn-i kalb ol itme gülû
Gör “külû” emrinde var “lâ-tusrifû”
MNT, 5/57-1415

“Yemi az ye, kendini bu kadar çok yemeğe vurma. “Külû” [yiyiniz]
emrini okuduğun gibi “lâ-tusrifû” [israf etmeyiniz] emrini de oku!”⁵⁸

306. Beyit:

تا خوری دانه نیفتی تو بدام
این کند علم قناعت والسلام

Tâ horî dâne neyefî tû be-dâm
În koned ‘ilm-i kanâ‘at ve’s-selâm

Dâne-çîn oldukda olma bend-i dâm
Pes budur ‘ilm ü kanâ‘at ve’s-selâm
MNT, 5/57-1415

“Böylece yemek toplarken tuzağa düşmeyesin. Zaten kanaat ilmi de
bunu gerektirmektedir, vesselâm.”

⁵⁸ Âyetin tam metni ve meâli şöyledir: وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا “Yiyin için fakat israf etmeyin.” A‘râf, 7/31.

XXXIV-DER-BEYÂN-I RÎYÂZET Ü GURÎSNEGÎ

307. Beyit:

گر تو این انبان ز نان خالی کنی
پر ز گوهرهای اجلالی کنی

Ger tû îñ enbân zi-nân hâlî konî
Pür zi-gevherhâ-yı iclâlî konî

Eyleseñ enbânuñî nândan tehî
Pür-güher eylerdi dest-i âgehi
MNT, 1/66-1704

“Sen şu dağarcığındaki [karnındaki] ekmeği boşaltırsan, onu yüce incilerle doldurursun.”

308. Beyit:

طفل جان از شیر شیطان باز کن
بعد از آتش با ملک انباز کن

Tıfl-ı cân ez-şîr-i şeytân bâz kon
Ba‘d ez-âneş bâ-melek enbâz kon

Şîr-i şeytandan kesilsün tıfl-ı cân
Tâ ki olsun hem-zebân-ı kudsîyân
MNT, 1/66-1705

“Can çocuğunu Şeytan sütünden kes de ondan sonra o canı meleklerle yoldaş eyle.”

⁵⁹ 34-“Riyâzet ve açlığın faziletlerini beyân eder.” [HME12a, HE9b]

306. Beyit:

نان گلست و گوشت کمتر خور ازین
تا نمانی همچو گل اندر زمین

Nân gilest u gûşt kemter hor ez-în
Tâ nemânî hem-çü gil ender zemîn

Lahm u nân gildür anı taklîl kıl
Hâkdân-ı gamda kalma hem-çü gil

MNT, 1/114-2975

“Ekmek de et de çamurdur, bunlardan az ye de çamur gibi yerde kalma.”

310. Beyit:

رزق تو حکمت بود در مرتبت
کان گلوگیرت نباشد عاقبت

Rızk-ı tû hikmet buved der-mertebet
K’ân gelû-gîret nebâşed ‘âkıbet

Rızk-ı Hak’dur hikmet-i ‘âlî mahâl

Kim saña olmaz gelû-gîr-i kesel

MNT, 3/143-3769

“Senin rızkın mertebede hikmettir. O [mânevî rızık] sonunda senin boğazında kalmaz.”

311. Beyit:

این دهان بستی دهانی باز شد
کو خورنده لقمهای راز شد

În dehân bestî dehânî bâz şod
K’û hôrende lokmahâ-yı râz şod

Bu dehen bend olsa bir başka dehân

Feth olur kim tu‘mesi râz-ı nihân

MNT, 3/143-3770

“Bu ağızı bağlarsan başka bir ağız açılır. O ağız esrar lokmalarını [mânevî rızık] yiyebilir.”

312. Beyit:

گر ز شیر دیو تن را وابری

در فطام اویسی نعمت خوری

Ger zi-şîr-i dîv ten-râ vâberî

Der-fitâm-ı û besî ni‘met-horî

Eyler iseñ şîr-i şeytândan fitâm

Mûcib-i elvân-ı ni‘metdür müdâm

MNT, 3/143-3771

“Bedenini şeytanın sütünden [şehvetten] alıkoyup kendini süttten kesersen çok nimet [mânevî rızık, esrar] yersin.”

313. Beyit:

زین خورشها اندک اندک باز بر

کین غدای خر بود نه آن حر

Z’în hôreşhâ endek endek bâz bür

K’în gıdâ-yı har buved ne ân-ı hür

Kıl riyâzet bu gıdâlardan yeter

Başkadur zîrâ gıdâ-yı hür ü har

MNT, 4/76-1977

“Riyazetle bu yiyeceklerden yavaş yavaş el çek. Çünkü bunlar, hür adamın değil eşeğin gıdasıdır.”

314. Beyit:

گر حلال آمد پی قوت عوام
طالبان دوست را آمد حرام

Ger helâl âmed pey-i kût-ı ‘avâm
Tâlibân-ı dôt-râ âmed harâm

Ger helâl ise dahı kût-ı ‘avâm
Tâlibân-ı Hakk’a oldı ol harâm
MNT, 5/141-3493

“Avam için gıda helâl olsa da o, dost tâliplerine haram oldu.”

315. Beyit:

مايد عقلست نی نان و شوی
نور عقلست ای پسر جان را غدی

Mâ’id-i ‘aklest nî nân u şevâ
Nûr-ı ‘aklest ey puser cân-râ gıdâ

Mâ’ide ‘akl oldı sanma nân u âb
Nûr-ı ‘akl ile olur cân feyz-yâb
MNT, 4/76-1975

“Ey oğul, canın gıdası ekmek ve kebab değil aklın nûrudur.”

316. Beyit:

نیست غیر نور آدم را خورش
وز جز آن جانی نباشد پرورش

Nîst gayr-ı nûr âdem-râ horeş
V’ez cüz ân cânî nebâşed pervereş

Âdeme yokdur gıdâ illâ ki nûr
Her gıdâdan perveriş itmez zuhur
MNT, 4/76-1976

“İnsanın nûrdan başka gıdası yoktur. Nûrdan başka gıda insanın canını beslemez.”

317. Beyit:

عکس آن نورست کین نان نان شدست
فیض آن جانست کین جان جان شدست

‘Aks-i ân nûrest k’în nân nân şodest
Feyz-i ân cânest k’în cân cân şodest

‘Aksidür nûruñ ki bu nân nân olur
Feyz-i cân olur velî cân cân olur
MNT, 4/76-1979

“Ekmek ancak o nûrun yansımasıyla ekmek oldu. Bu can da ancak o canın feyziyle can oldu.”

318. Beyit:

چون خوری یکبار از ماکول نور
خاک ریزی بر سر نان و تنور

Çûn horî yek-bâr ez-me’kûl-i nûr
Hâk-rîzî ber-ser-i nân u tenûr

Olsa bir kerre nasîbüñ ekl-i nûr
Dûn olurdu hâkden nân-ı tenûr
MNT, 4/76-1980

“O nûr yiyeceği bir kere nasibin olsa normal ekmek ve tandırı bir daha gözün görmez.”

319. Beyit:

جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست
جمله خوشها بی مجاعتها ردست

Cümle nâ-hoş ez-mecâ‘at hoş şodest
Cümle hoşhâ bî-mecâ‘athâ redest

Cümle nâ-hoş cû‘ ile hoş oldı bil
Oldı hoşlar cu‘suz nâ-mu‘tedil
MNT, 5/115-2842

“Bütün nâhoş yiyecekler açlıkla güzelleşir. Bütün hoş yiyecekler açlık olmadıkça hoş gitmez.”

320. Beyit:

گر نباشد جوع صد رنج دگر
از پی هیضه بر آرد از تو سر

Ger nebâşed cû‘ sad renc-i diger
Ez-pey-i heyza ber-âred ez-tu ser

Cû‘ eger olmazsa sad renc-i diger
Çok yimekten sende eyler ref‘-i ser
MNT, 5/115-2838

“Eğer açlık olmasaydı çok yemek yüzünden sende yüzlerce başka hastalık baş gösterirdi.”

321. Beyit:

رنج جوع از رنجها پاکیزه تر
خاصه در جوعست صد نفع و هنر

Renc-i cû‘ ez-renchâ pâkîze-ter
Hâssa der-cû‘est sad nef‘ ü hüner

Renclerden cû‘dur pâkîze-ter
Cû‘ ile hâsıl nice nef‘ ü hüner
MNT, 5/115-2840

“Açlık sıkıntısı, hastalıklardan daha iyidir; üstelik açlıkta yüzlerce yarar ve hüner vardır.”

306. Beyit:

خود نباشد جوع هر کس را زبون
کین علف زاریست ز اندازه برون

Hod nebâşed cû‘ her kes-râ zebûn
K’în ‘alef zârîst zi-endâze birûn

Cû‘dan olmaz kimseler zâr u zebûn
Pür ‘alefzâr oldı bu hadden birûn
MNT, 5/115-2846

“Bizzat açlık, herkese nasip olmaz; çünkü bu dünya uçsuz bucaksız bir alefzar [otlak]dır.”

323. Beyit:

جوع مر خاصان حق را داده‌اند
تا شوند از جوع شیر زورمند

Cû‘ mer hâsân-ı Hak-râ dâdeend
Tâ şevend ez-cû‘ şîr-i zûrmend

Cû‘dan hâsân-ı Hak’dur vâye-gîr
Olalar tâ cû‘ ile mânend-i şîr
MNT, 5/115-2847

“Onunla güçlü kuvvetli birer aslan olsunlar diye açlığı Allah seçkin kullarına nasip etmiştir.”

324. Beyit:

جوع هر جلف گدا را كى دهند
چون علف كم نيست پيش او نهند

Cû‘ her cîlf-i gedâ-râ key dehend
Çûn ‘alef kem nîst pîş-i û nehend

Lâyık olmaz cû‘a her cîlf-i gedâ
Çûn ‘alef eksik degül itsün gıdâ
MNT, 5/115-2848

“Açlık, sıradan her ahmak dilenciye verilir mi hiç? Nasılsa ot çok onun önüne koyuverirler, yesin dursun!”

325. Beyit:

يا حريص البطن عرج هكذا
انما المنهاج تبديل الغدا

Yâ harîse’l-batne ‘arric hâkezâ
İnneme’l-minhâce tebdîle’l-gıdâ (Ar.)

Hırsı terk it ey giriftâr-ı şikem
Oldı tebdîl-i gıdâ râh-ı kerem
MNT, 5/13-294

“Ey midesine esir olan, hırsı terk et, rûhun derecesine çık. Bunun için gıdayı değiştirmekten başka yol yoktur.”

326. Beyit:

اغتندى بالنور كن مثل البصر
وافق الاملاك يا خير البشر

İgtedî bi’n-nûri kün misle’l-basar
Vâkıfu’l-emlâke yâ hayre’l-beşer (Ar.)

Kıl gıdâ nûr ile mânend-i basar
Bul melâ'ik vasfın ey hayr-ı beşer
MNT, 5/13-298

“Göz gibi ol, nûrla beslen. Ey insanların hayırlısı, melekler derecesine çık [melekler gibi nûr ile beslen].”

327. Beyit:

چون ملک تسبیح حق را کن غذا
تا رمی همچون ملایک از اذا

Çûn melek tesbîh-i Hak-râ kon gızâ
Tâ rehâ hem-çûn melâ'ik ez-ezâ

Çûn melek tesbîh-i Hakk'ı kıl gıdâ
Ol melâ'ikveş rehâ-yâb-ı ezâ
MNT, 5/13-299

“Melekler gibi Allah'ı tespih etmeyi, kendine gıda edin de onlar gibi eziyetten kurtul.”

328. Beyit:

حبذا خوانی نهاده در جهان
لیک از چشم خسیسان بس نهان

Habbezâ h^vânî nihâde der-cihân
Lîk ez-çeşm-i hasîsân bes nihân

Bir ‘aceb h^vân oldı mebsût-ı cihân
Lâkin ol çeşm-i hasîsândan nihân
MNT, 5/13-301

“Cihana serilmiş olan [açlık/takva] sofrası ne güzeldir! Lâkin o, adi ve bayağların gözüne görünmez.”

329. Beyit:

گر جهان باغی پر از نعمت شود
قسم مار و مور هم خاکی بود

Ger cihân bâgî pür ez-nî‘met şeved
Kısm-ı mâr u mûr hem-hâkî buved

Olsa pür-nî‘met cihân bâgı tamâm
Mûr u mâra hâk kısmetdür müdâm
MNT, 5/13-302

“Dünya, nimetlerle dolu bir bahçe olsa da karınca ve yılanın nasibi yine toprak olur.”

330. Beyit:

بس کن ای دون همت کوته بنان
تا کیت باشد حیات جان به نان

Bes kon ey dîn himmet-i kûteh-benân
Tâ keyet bâşed hayât-ı cân be-nân

Besdür ey dîn himmet-i kûteh-benân
Mûcib-i efzâyiş-i cân ola nân
MNT, 1/150-3988

“Ey bayağı, himmet parmağı kısa olan kişi! Sen ne zamana kadar maddî ekmeğe gıdasıyla canını besleyeceksin? [Zîrâ can nân ile değil, zıkr-ı Sübhân ve nûr-ı Rahmân ile kâimdir. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*]

331. Beyit:

ای که اندر چشمه‌ی شورست جات
تو چه دانی شط و جیحون و فرات

Ey ki ender çeşme-i şûrest-i cât
Tû çi dâni şatt u Ceyhûn u Fırât

Âb-ı şûr ile olan âlûde zât
Nice eyler fehmi Ceyhûn u Fırât
MNT, 1/108-2825

“Ey yeri yurdu acı su kaynağı olan ve acı suyla beslenen! Şatt, Ceyhûn ve Fırât’ın tadını sen ne bilirsin?”

332. Beyit:

ای تو نارسته ازین فانی رباط
تو چه دانی محو و سکر و انبساط

Ey tû nâ-reste ez-în fânî ribât
Tû çi dâni mahv u sekr u inbisât

Tâ ribât-ı fâniye var irtibât
Sende olmaz mahv u sekr u inbisât
MNT, 1/108-2826

“Ey bu geçici dünya misafirhanesinden bağını koparamayan kişi!
“Mahv (yokluk), sekr (sarhoşluk) ve inbisat (neşe)” kavramlarını sen ne bilirsin?”

333. Beyit:

چون تو عاشق نیستی ای نرگدا
همچو کوهی بی خبر داری صدا

Çûn tû ‘âşık nîstî ey ner gedâ
Hem-çü kûhî bî-haber-dârî sadâ

Çünkü sen ‘âşık degülsin ey gedâ
Bî-haberdür kûhveş sende sadâ
MNT, 6/175-4693

“Behey alçak dilenci, mademki sen âşık değilsin, sestten yankıdan habersiz bir dağ gibisin.” tsh

در بیان عشق و مستیهای وی⁶⁰

XXXV-DER-BEYÂN-I ‘AŞK U MESTÎHÂ-YI VEY

334. Beyit:

عاشقانرا شادمانی و غم اوست
دست مزد واجرت و خدمت هم اوست

‘Âşıkân-râ şâdmânî vü gam û’s
Dest-i müzd ü ücret ü hidmet hem û’s

‘Âşıkâ şevk u gam u ni‘met odur
Dest-i müzd ü ücret-i hizmet odur
MNT, 5/25-591
“Âşıklara sevinç de keder de odur [maşuk/Hak]. El emeği odur,
hizmetinin karşılığı da yine odur.” [Âşığın her şeyi sevgilisidir.]

335. Beyit:

غیر معشوق ار تماشایی بود
عشق نبود هرزه سودایی بود

Gayr-ı ma‘şûk er temâşâyî buved
‘Aşk nebûd herze sevdâyî buved

Gayr-ı ma‘şûkuñ cemâli olsa meşk
Ol ‘abes sevdâ olur zann itme ‘aşk
MNT, 5/25-592
“[Âşık] sevgiliden başkasını temâşa etse o aşk değil, boş bir sevdadır.”

⁶⁰ 35-“Aşk ve onun sarhoşluk hallerini beyân eder.” [HME12b, HE10a]

336. Beyit:

عشق آن شعله است کو چون برفروخت
هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

‘Aşk ân şu‘leest k’û çûn ber-fürûht
Her çi cûz ma‘şûk-ı bâkî cümle sûht

‘Aşkdur ol şu‘le kim buldukda tâb
Eyler ol agyâr-ı ma‘şûkî harâb
MNT, 5/25-593

“Aşk bir şûledir, parlayınca bakî sevgiliden başka [gönülde] her ne varsa hepsini yakar.”

337. Beyit:

عشق را در پنج و در شش کار نیست
محرمش در ده یکی دیار نیست

‘Aşk-râ der-penc ü der-şeş kâr nîst
Mahremeş der-dih yekî deyyâr nîst

Iztırâb-ı ‘aşk içün bir yâr yok
Aña mahrem karyede deyyâr yok
MNT, 6/75-2001

“Aşk acısına dünyada beş his ve altı cihet kâr etmez. Köyde aşkın mahremi birdir, o birden başka dost yoktur.”

338. Beyit:

هر یکی را هست در دل صد مراد
این نباشد مذهب عشق و وداد

Her yekî-râ hest der-dil sad murâd
În nebâşed mezheb-i ‘ışk u vidâd

Her kimüñ kalbinde vardur yüz murâd
Ol degüldür mezheb-i ‘aşk u vedâd

MNT, 6/151-4077

“İnsanların her birisinin gönlünde yüz arzû vardır. Aşk ve muhabbet mezhebi bu değildir.”

339. Beyit:

ملك دنيا تن پرستان را حلال
ما غلام عشق پاک ذوالجلال

Mülk-i dünyâ ten-perestân-râ helâl
Mâ gulâm-ı ‘aşk-ı pâk-i zü’l-celâl

Mülk-i dünyâ ten-perestâna helâl
Biz gulâm-ı mülk-i ‘aşk-ı bî-zevâl
MNT, 6/166-4455

“Dünya mülkü nefesine tapanlara helâldir. Biz Cenâb-ı Hakk’ın temiz aşkının kölesiyiz.”

340. Beyit:

مطرب عشق این زند وقت سماع
بندگی بند و خداوندی صداع

Mutrib-i ‘ışk îñ zened vakt-i semâ‘
Bendegî bend u hudâvendî sudâ‘

Mutrib-i ‘aşkuñ sözi vakt-i semâ‘
Bendegî bend oldı mahdûmı sudâ‘
MNT, 3/181-4769

“Aşk çalgıcısı sema vaktinde bu makamı vurur: Kölelik ayak bağı ve efendilik baş ağrısı.”

341. Beyit:

بندگی و سلطنت معلوم شد
زین دو پرده عاشقی مکتوم شد

Bendegî vü saltanat mâ‘lûm şod
Z’în dü perde ‘âşıkî mektûm şod

Bendegî vü saltanat ma‘lûmdur
‘Âşıkân ol ikiden mektûmdur

MNT, 3/181-4771

“Kölelik ve saltanat malûm oldu. Bu iki perdeden âşıklık gizlendi yani kulluk ve efendilik, aşka iki perde oldu.”

342. Beyit:

عشق و ناموس ای برادر راست نیست
بر در ناموس ای عاشق مه ایست
‘Aşk u nâmûs ey birâder râst nîst
Ber-der-i nâmûs ey ‘âşık me îst

‘Aşk u nâmûs ey birâder oldı hâm
Eyleme nâmûsı ey ‘âşık makâm

MNT, 6/23-629

“Ey birader, aşk ile namusu bir arada tutmak doğru olmaz. Ey âşık, namus kapısında durma.”

343. Beyit:

عشق ز اوصاف خدای بی نیاز
عاشقی بر غیر او باشد مجاز

‘Aşk zi-evsâf-ı kadîm-i bî-niyâz
‘Âşıkî ber-gayr-ı û bâşed mecâz

‘Aşkdur vasf-ı Hudâ-yı bî-niyâz
‘Âşık olmak gayr için oldu mecâz
MNT, 6/37-991

“Aşk, Cenâb-ı Hakk’ın kadim vasıflarındandır. Ondan başkasına muhabbet etmek mecazen olur.”

344. Beyit:

عشق بشکافد فلک را صد شکاف
عشق لرزاند زمین را از گزاف

‘Aşk be-ş’kâfed felek-râ sad-şikâf
‘Aşk lerzâned zemîn-râ ez-güzâf

‘Aşk açar eflâke yüz türlü şikâf
‘Aşk ider lerzân zemîni çün masâf
MNT, 5/111-2745

“Aşk, gökyüzünde [kalbur gibi] yüzlerce yarık açar. Aşk, ordu gibi yeryüzünü titretir.”

345. Beyit:

دور گردونها ز شوق عشق دان
گر نبودی عشق بفسردی جهان

Devr-i gerdûnhâ zi-şevk-ı ‘aşk dâñ
Ger nebûdî ‘aşk be-f’serdî cihân

Devr-i gerdûn ‘aşkdandır öyle bil
‘Aşksız oldu cihân efsürde-dil
MNT, 5/156-3863

“Feleklerin devretmesi aşkın şevkindendir, bil. Eğer aşk olmasaydı cihan hareket etmez, donar kalırdı.”

346. Beyit:

در نځنجد عشق در گفت و شنید
عشق دریایست قعرش نابدید

Der-negunced ‘aşk der-goft u şenîd
‘Aşk deryâyîst ka‘reş nâ-bedîd

‘Aşka yok güncâyîş-i güft ü şenîd
‘Aşk o deryâdur ki ka‘rî nâ-bedîd

MNT, 5/110-2740

“Aşk, lafa söze sığmaz. Aşk, dibi görünmeyen bir deryadır.”

347. Beyit:

شاد باش ای عشق خوش سودای ما
ای طبیب جمله علت‌های ما

Şâd-bâş ey ‘aşk-ı hoş-sevdâ-yı mâ
Ey tabîb-i cümle ‘illethâ-yı mâ

Hurrem ol ey ‘aşk-ı şîrîn-kârumuz
Ey tabîb-i ‘illet-i etvârumuz

MNT, 1/3-23

“Ey bizim hoş sevdamız olan aşk; ey bizim bütün dertlerimizin tabibi olan aşk, şâd ol!”

348. Beyit:

ای دواى نخوت و ناموس ما
ای تو افلاطون و جالینوس ما

Ey devâ-yı nahvet ü nâmûs-ı mâ
Ey tu Eflâtûn u Câlînûs-ı mâ

Ey devâ-yı nahvet ü nâmûsumuz

Sensin Eflâtûn u Câlînûsumuz

MNT, 1/3-24

“Ey bizim riya ve kibrimizin devası olan aşk! Eflâtûn ve Câlînûs’umuz sensin.”

349. Beyit:

جسم خاك از عشق بر افلاك شد

كوه در رقص آمد و چالاک شد

Cism-i hâk ez-‘aşk ber-eflâk şod

Kûh der-raks âmed ü çâlâk şod

Cism-i hâkî ‘aşk ile oldı bülend

Kûh geldi raksa oldı neşvemend

MNT, 1/3-25

“Balçıktan yaratılan insan bedeni, aşkla göklere çıktı. Bu tesirle dağ raks edip çalak (çevik) oldu.”

350. Beyit:

نیست از عاشق کسی دیوانه تر

عقل از سودای او کورست و کر

Nîst ez-‘âşık kesî dîvâne-ter

‘Akl ez-sevdâ-yı û kûrest ü ker

Kimse ‘âşıktan degül dîvâne-ter

‘Akl olur sevdâ-yı ‘aşka kûr u ker

MNT, 6/75-2002

“Hiçbir kimse âşıktan daha deli değildir. Akıl, aşkın sevdasından dolayı sağır, dilsiz ve kördür.”

351. Beyit:

گر خطا گوید وُرا خاطی مگو
ور شود پُر خون شهید او را مشو

Ger hatâ gûyed û-râ hâtî megû
V'er şevêd pür-hûn şehîd û-râ meşû

Sözde sehv itse aña yokdur va'îd
Gusl olunmaz olsa da pür-hûn şehîd
MNT, 2/64-1783

“Eğer âşık yanlış konuşsa ona hatalı deme. Zîrâ şehit, kana bulansa da onu yıkama.”

352. Beyit:

خون، شهیدان را ز آبِ اُولی ترست
این خطا از صد صوابِ اُولی ترست

Hûn şehîdân-râ zi-âb evlâ terest
În hâtâ ez-sad savâb evlâ terest

Gâlib-i hûn-ı şehîdân olmaz âb
Bu hatâ ile bir olmaz yüz savâb
MNT, 2/64-1784

“Şehitler için kan sudan evlâdır. Bu yanlış, yüz doğrudan evlâdır.”

353. Beyit:

تو بیک خواری گریزانی ز عشق
تو بجز نامی چه می دانی ز عشق

Tû be-yek h'ârî girîzânî zi-‘aşk
Tû be-cüz nâmî çi mîdânî zi-‘aşk

‘Aşkdan bir levâm ile olduñ remân
‘Aşkdan bir nâmdur fehmiñ hemân
MNT, 5/47-1171

“Sen hakirlik sebebiyle aşktan kaçyorsun. Aşk deyince şöhretten başka ne biliyorsun?”

354. Beyit:

عشق از اول چرا خونی بود
تا گریزد آنکه بیرونی بود

‘Aşk ez-evvel çi-râ hûnî buved
Tâ girîzed ân ki bîrûnî buved

‘Aşk olur evvel niçün hûn-rîz ü tîz
Tâ ide hâric olan andan girîz
MNT, 3/182-4799

“Aşk, önceden beri niçin merhametsiz bir kâtil gibi görünür? Gerçekten âşık olmayan kimse, ondan kaçsın diye.”

355. Beyit:

عشق را صد ناز و استکبار هست
عشق با صد ناز می آید بدست

‘Aşk-râ sad nâz u istikbâr hest
‘Aşk bâ-sad nâz mîâyed be-dest

‘Aşkda sad nâz u istignâ olur
‘Aşk elde nâz ile peydâ olur
MNT, 5/47-1172

“Aşkta yüzlerce naz ve kibir vardır. Aşk, ancak yüzlerce cilveyle elde edilir.”

356. Beyit:

کی رسند این خایفان در گرد عشق
کآسمان را فرش سازد درد عشق

Key resend îh hâ'ifân der-gerd-i 'aşk
K'âsmân-râ ferş sâzed derd-i 'aşk

Ehl-i havfa kande vasl-ı gerd-i 'aşk
Ferş iderken âsumânı derd-i 'aşk
MNT, 5/87-2201

“Bu korkaklar aşkın tozuna bile erişemezler. Zîrâ, aşk derdi asumanı
döşek eder.”

357. Beyit:

تو مکن تهدید از کشتن که من
تشنه زارم به خون خویشتن

Tû mekon tehdîd ez-küşten ki men
Teşne-i zârem be-hûn-ı h'îştên

Olma mevt ile baña tehdîd-kâr
Kanına dil-teşnedür bu merd-i zâr
MNT, 3/146-3856

“Sen beni ölümle tehdit edip korkutma; ben zaten dayanılmaz biçimde
kendi kanıma susamışım.”

358. Beyit:

عاشقم من کشته قربان لا
جان من نویتگه طبل بلا

'Âşıkam men küşte-i kurbân-ı lâ
Cân-ı men nevbetgeh-i tabl-ı belâ

‘Âşıkam ben olmaga kurbân-ı lâ

Cânum oldı nevbet-i tabl-ı belâ

MNT, 3/156-4129

“Ben “Lâ’ya” kurban olmuş bir âşığım. Benim canım “belâ” davulunun çalındığı yerdir.”

359. Beyit:

تو فسرده درخور این دم نه‌ای

با شکر مقرون نه‌ای گرچه نیی

Tû füsürde der-hor-ı în dem neî

Bâ-şeker mekrûn neî gerçi neyî

Sende ey câmid bu demden yok eser

Gerçi neysin lîk mahrûm-ı şeker

MNT, 3/147-3892

“Sen donmuşsun, bu nefese lâyük değilsin. Gerçi kamışsın ama şekerden yoksunsun.”

360. Beyit:

سخت تر شد بند من از پند تو

عشق را شناخت دانشمند تو

Suht-ter şod bend-i men ez-pend-i tû

‘Aşk-râ ne-ş’ nâht dânişmend-i tû

Bendi muhkem itdi senden pendler

Añlamaz bu ‘aşkı dânişmendler

MNT, 3/146-3854

“Benim bağım senin nasihatın yüzünden daha da berkidi. Çünkü senin danişmendin (kalbin) aşkı tanımadı.”

361. Beyit:

آن طرف که عشق می‌افزود درد
بوحنیفه و شافعی درسی نکرد

Ân taraf ki ‘aşk mîefzûd derd
Bû Hanîfe vü Şâfi‘î dersî nekerd

Ol taraf kim ‘aşk u derd ola me’âl
Bû Hanîfe Şafi‘î bî-kîl ü kâl
MNT, 3/146-3855

“Aşk derdinin arttığı yerde, İmâm Ebû Hanîfe ve Şâfi‘î de ders yapmadı.” [Yani mezhep imamları da bu konuda tafsîlata girmedî. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*]

362. Beyit:

شرح عشق ار من بگویم بر دوام
صد قیامت بگذرد وین ناتمام

Şerh-i ‘aşk er men be-güyem ber-devâm
Sad kıyâmet be-g’zered v’în nâ-tamâm

‘Aşkî şerh eyler isem ben ber-devâm
Yüz kıyâmet geçse bu olmaz tamâm
MNT, 5/88-2197

“Eğer ben aşkı şerh etmeye devam edecek olursam; yüz kıyamet geçse de o izah bitmez.”

363. Beyit:

زانکه تاریخ قیامت را حدست
حد کجا آنجا که وصف ایزدست

Z’ân ki târîh-i kıyâmet-râ hadest
Had kocâ âncâ ki vasf-ı Îzedest

Kim kıyâmet için oldı resm ü had
Hadd ile mümkün degül vasf-ı Ehad
MNT, 5/88-2198

“Ki kıyametin bir hududu vardır, tarihi bellidir; lâkin Hakk’ın [aşk-ı hakiki] vasıfları sınırsızdır.”

364. Beyit:

این شنیدی مو بمویت گوش باد
آب حیوانست خوردی نوش باد

În şenîdî mu-be-mûyet gûş-bâd
Âb-ı hayvânest hordî nûş-bâd

Sa’y kıl her mû kabûle gûş ola
Âb-ı hayvândur içerseñ nûş ola
MNT, 1/103-2696

“Bu hakikatleri işittin, her bir kılın [bütün azaların] kulak kesilsin. Bu bilgi âb-ı hayattır, içtin, âfiyetler olsun.”

365. Beyit:

آب حیوان خوان مخوان این را سخن
روح نو بین در تن حرف کهن
Âb-ı hayvân h^vân me-h^vân îr-râ suhen
Rûh-ı nev bîn der-ten-i harf-i köhen

Âb-ı hayvândur dime mutlak suhen
Tâze cân buldı ten-i harf-i köhen
MNT, 1/103-2697

“Söz olarak değil bunu [bilgi] hayat suyu olarak oku. Eski sözlerin lafzına bakma, mânâsındaki taze canı gör, onu oku.”

366. Beyit: ⁶¹

این نه نجمست و نه رملست و نه خواب

وحی حق والله اعلم بالصواب

În ne necmest u ne remlest u ne h^vâb

Vahy-i Hak vallâhu a‘lem bi’s-savâb

Bu ne necm oldı ne reml oldı ne h^vâb

Vahy-i Hak vallâhu a‘lem bi’s-savâb

MNT, 4/72-1873

“Bu [ilim] ne yıldız (astroloji) ne remil (fal) ve ne de rüya ilmidir.

Ancak ilâhî bir vahiydir. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.”

این چنین فرمود مولانای ما ⁶¹

کاشف اسرار های کبریا

În çenîn fermûd Mevlânâ-yı mâ/ Kâşif-i esrârâ-yı Kibriyâ. “Cenâb-ı Hakk’ın sırlarını keşfeden bizim Mevlânâ’mız böyle buyurmuştur.” anlamındaki Farsça beyit Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde yoktur. *Cezîre-i Mesnevî* nüshalarında son beyitten önce, HME nüshasında ise son beytin hemen yanına yazılmıştır.

EKLER

A- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN ÖNCESİNDEKİ KAYITLAR [HME1a]

1- Başta Hz. Peygamber'e atfedilen ancak hadîs kaynaklarında hadîs olarak geçmeyen bir söz vardır:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَكُونُوا أَشْلًا بَشَلًا نَشَلًا (حَرِيصًا بَخِيلًا حُسُودًا عَلَى الدُّنْيَا) ، كُونُوا هَجْعًا بِهِجْعًا نَهَجْعًا (تَارِكًا الدُّنْيَا سَخِيًّا قَانِعًا)⁶².

2- Sonra “Sûfî goft” ve “Cevâb-ı Kalender” başlıklı iki Farsça beyit vardır:

صوفی گفت

کرچه خدا گفت کلوا واشربوا

در عقبش گفت ولا تسرفوا

جواب قلندر

هر که شکم پر نکند تا کلوا

نیست گزارنده امر کلوا⁶³

Sûfî goft:

Gerçi Hudâ goft “külû ve’srabû”

Der ‘akabeş goft “ve lâ-tusrifû”

Cevâb-ı kalender:

Her ki şikem pür ne koned tâ külû

Nîst gozârende-i emr-i külû

⁶² Hadîs-i bi'l-ma'nâ: “Peygamber Efendimiz (Allah'ın selâmı ve salâtı üzerine olsun) şöyle buyurdu: Dünya için eşlen beşlen neşlen (hırslı, cimri, çok kıskanç) kimseler olmayın; hec'an, behce'an nehce'an (Dünyayı terk eden, cömert, kanaatkâr) kimseler olunuz.”

⁶³ Sûfî dedi: “Yüce Allah gerçi ‘Yiyiniz, içiniz’ buyurdu; hemen ardından da ‘Ama israf etmeyiniz’ dedi.”

Kalender'in cevabı: “Kim karnını ‘yiyiniz’ emrine göre doldurmazsa ‘yiyiniz’ emrini yerine getirmiş sayılmaz.”

3-Sayfanın ortasında Mevlânâ'dan alınan Farsça bir beyit vardır:

آن خیالاتی که دام اولیاست

عکس مه رویانِ بُستانِ خداست⁶⁴

Ân hayâlâtî ki dâm-ı evliyâst

‘Aks-i meh-rûyân-ı bostân-ı Hudâst

4- Altında “Adamlar dördtür.” anlamında kırmızı başlıklı Arapça dört hikmetli söz vardır:

الرِّجَالُ أَرْبَعَةٌ:

۱. رَجُلٌ لَا يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي، فَهُوَ أَحْمَقُ فَاجْتَنِبُوهُ.

۲. وَرَجُلٌ لَا يَدْرِي وَهُوَ يَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي، فَهُوَ جَاهِلٌ فَعَلِّمُوهُ.

۳. وَرَجُلٌ يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي، فَهُوَ نَائِمٌ فَانْتَبِهُوهُ.

۴. وَرَجُلٌ يَدْرِي وَيَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي، فَهُوَ عَالِمٌ فَاتَّبِعُوهُ⁶⁵.

5- Yanında “Li-muharririhî” başlıklı Türkçe üç beyit vardır:

[fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün]

Câm-ı zerrîn ile ol sâki-i sîmîn-sâkı

Kim der-âgûş ide bir şeb bula ‘ömr-i bâkî

Müjeler tîrini pertâb idüp ey kaşı kemân

Öldürür hûnî güzel gamzeleri ‘uşşâkı

Neyleyem ya ne kılâm ya kime yanam yakılam

Yandı cân ⁶⁶إِخْتَرَقَ الْقَلْبُ مَعَ الْأَشْوَاقِ

⁶⁴ “Velîlerin gönlüne tuzak kuran o ilâhî hayaller, Allah’ın bahçesindeki ay yüzlü güzellerin (ilâhî güzelliğin) yansımalarıdır.”

⁶⁵ Adamlar dördtür:

1. Bilmeyen ve bilmediğini bilmeyen adam; o ahmaktır, ondan uzak durun.

2. Bilmeyen fakat bilmediğini bilen adam; o câhildir, onu eğitin.

3. Bilen fakat bildiğini bilmeyen adam; o nâimdir, onu uyandırın.

4. Bilen ve bildiğini bilen adam; o âlimdir, ona uyun.

⁶⁶ ihtereka’l-kalbü ma‘a’l-eşvâki: “Kalp özlemle, hasretle yandı, tutuştu.”

6- Sayfanın altında “Asmaî” ile gizli bir âşık’ın mâcerasını anlatan Arapça beş beyit vardır:

مَرَّ الْأَضْمَعِيُّ بِالْبَادِيَةِ، فَقَرَأَ عَلَى الصَّخْرَةِ هَذَا الْبَيْتَ مَكْتُوبًا:
أَيَا مَعْشَرَ الْعُشَّاقِ بِاللَّهِ خَبِرُوا
إِذَا حُلَّ عَشْقُ الْفَتَى كَيْفَ يَضْنَعُ؟⁶⁷
فَكَتَبَ الْأَضْمَعِيُّ تَحْتَهُ:
يُدَارِي هَوَاهُ ثُمَّ يَكْتُمُ سِرَّهُ
وَيَخْضَعُ فِي كُلِّ الْأُمُورِ وَيَخْشَعُ⁶⁸
فَلَمَّا جَاءَ الْيَوْمُ الثَّانِي رَأَى تَحْتَهُ مَكْتُوبًا:
وَكَيْفَ يُدَارِي وَالْهَوَى قَاتِلُ الْفَتَى
وَفِي كُلِّ يَوْمٍ رُوحُهُ يَتَقَطَّعُ؟⁶⁹
فَكَتَبَ الْأَضْمَعِيُّ تَحْتَهُ أَيْضًا:
إِذَا لَمْ يُطِقْ صَبْرًا لِكَيْتَمَانِ سِرِّهِ
فَلَيْسَ لَهُ شَيْءٌ مِنَ الْمَوْتِ أَنْفَعُ⁷⁰
فَلَمَّا جَاءَ الْيَوْمُ الثَّلَاثِ رَأَى شَابًّا وَاضِعًا رَأْسَهُ عَلَى الصَّخْرَةِ مُشَايَحَةً:
سَمِعْنَا أَطْعَمَنَا ثُمَّ مَثَّنَا فَبَلَّغُوا
سَلَامِي إِلَى مَنْ كَانَ لِلْوَضْلِ يَمْنَعُ⁷¹

⁶⁷ Asmaî çölde yürürken, bir taşın üzerinde yazılı olan şu beyti okudu: “Ey âşıklar topluluğu, Allah aşkına söyleyin: Eğer aşk bir gencin kalbine çökerse, ne yapar?”

⁶⁸ Asmaî o beytin altına şunu yazdı: “Aşkını idare etmeye çalışır, sırrını gizler; her işinde huşu içinde olur ve boyun eğer.”

⁶⁹ Asmaî ertesi gün vardı; yazdığı beytin altına şu beytin yazıldığını gördü: “Öldürücü aşka tutulmuş olan ve her gün rûhu parça parça olan bu genç nasıl idare etsin ki?”

⁷⁰ Asmaî de onun altına tekrar şunu yazdı: “Eğer sırrını saklamaya sabrı kalmazsa ona ölümden başka hiçbir şey fayda vermez.”

⁷¹ Asmaî üçüncü gün geldiğinde, başını taşa koymuş olan genci gördü, genç elindekine şunu yazmıştı: “İşittik, itaat ettik, sonra öldük. Kavuşmayı engelleyen kişiye selam söyleyin.”

B- CEZÎRE-İ MESNEVÎ'DE METİN SONRASINDAKİ KAYITLAR [HME14b]

1-Faslun fi'l-âşûrâ⁷²

قِيلَ: مَنْ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ؟ فَقَالَ: اَعْلَمُوا الْوَرَى، صُومُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ، وَخَالِفُوا فِيهِ الْيَهُودَ،
[Aşûre hakkında]⁷³ Ve kâlellâhu sübhânehû ve
[âyet]⁷⁴ Bu ümmet-i 'azîzi'l-
menkabe Yehûd'a muhâlefet enbiyâya mutâva'at ile me'mûrlar,
dünyaları ve âhiretleri ma'mûrlardur. Kâle Te'âlâ: مَا
وَضَى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَضَيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فِيهِ [Âyet]⁷⁵ el-hamdulillâh cemî'-i enbiyâya iktidâ ve müte'ahhid
olduğumuz 'ahde vefâda mücâhid olduğumuza Rabbü'l-'izzet
şâhiddür. Bi-kavlihî Te'âlâ: وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ أَمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
[el-Âyet]⁷⁶; bizüm şerî'atümüz cemî' şerâyî'i câmî' ve mutazammın biz her
şer'de nâsîh u mensûha mü'minlerüz, ekser-i nâs bundan gâfil her
mü'min bih-ma'mûlun-bih olmak lâzım degüldür. Ba'zı hükmün
müddeti müntehî olmak tahkîk-i takdîr olur tagyîr-i tedbîr olmaz. İmdi
âşûrâ şe'âyir-i islâmdan mâ-câ'e-bih Mûsâ 'aleyhi's-selâm'dandur.
Kavm-i mezbûr gibi biz dahı savmı ile me'mûr u me'cûrlaruz. Nihâyeti
bize lüzûm ile lüzûm-ı mâ-kabl cihet-i vâhideden olmak lâzım
degüldür. Şol vakt ki efdalü'r-rusûli'l-kirâm 'aleyhi ve 'aleyhimi't-
tahiyyeti ve'selâm Medîne-i Münevvere'ye geldiler, Yahûdî'leri sâ'im

⁷² Bu fasıl; İbnü'l-Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiye* adlı eserinden Orucun Sırları bölümünden (71. Bölüm, 58. Kısım) muhtasaran buraya aktarılmıştır. (Muyiddin İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiye*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2007, Litera Yayıncılık, 5. C. s. 142-147.)

⁷³ Aşûrâ günü kim oruç tuttu? denildi. O da şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Aşûrâ gününde oruç tutun ve bu hususta Yahûdîlere muhalefet edin; bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutun.”

⁷⁴ “İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.” (En'âm, 6/90).

⁷⁵ “Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı.” (Şûrâ, 42/13).

⁷⁶ “Allah'ın elçisi ve müminler, rabbinden ona indirilene iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar.” (Bakara, 2/285)

buldılar, sebebin sordılar: صَامَ مُوسَى فَتَضَوُّمُ [Yahûdiler]⁷⁷ ile cevâb verdiler. Fahr-i enbiyâ ‘aleyhi mine’t-tahiyyeti ezkâhâ: نَحْنُ أَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ [Hz. Peygamber]⁷⁸ buyurdılar. نَحْنُ ‘ibâreti ile nefsi i nefse ve ümmet-i za‘îfelerden kinâyet idüp beşâret-i ‘azîmeye işâret kıldılar. Pes Kelîm’e kendü ümmetinden mahsûs olduğumuz mansûs oldu ki cemî‘-i mâ-câ’e-bih Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’a îmânumuz mukarrer anlar kimine mü’mîn [HME14b] kimine kâfirlerdür. ‘Înâdlarından usanmadılar, Resûl-i güzîn’e ve Kur’ân-ı mübîne inanmadılar. [Müminler]⁷⁹ لَذَلِكَ قِيلَ لَنَا: خَالِفُوا الْيَهُودَ، وَلَمْ يَقُلْ: خَالِفُوا مُوسَى. Ve bi’l-cümle âşûrânuñ savmı lâzım bilmege sâ’ir sıyâmı mütemmim olduğu haysiyyetden ehemmi-i mühimdür. Ramazan’dan evvel farz olup sonra mendûb beynine gelüp kurb-ı nedb u kurb-ı vücûb ile mütecellî olup iki tecellî-i müsmir bir yılı mükeffir olur. كَمَا قَالَ شَفِيعُ يَوْمِ الشُّوْرِ: حُسْبَانٌ غَيْرُ مَحْجُوبٍ [Hz. Peygamber]⁸⁰ أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ [Açık hesap] bi-ma’nâ el-vücûbdur, lisân-ı edebdür. Sanma ki zann ile talebdür. قَالَ الشَّيْخُ الْعَرَبِيُّ وَارِثُ النَّبِيِّ الْيَثْرِيُّ: فَقَامَتْ حَرَكَةُ يَوْمِهِ مَقَامَ حَرَكَةِ السَّنَةِ كُلِّهَا. [Şeyhü’l-Arabî]⁸¹ Ke-ennehû imâm sıyâm-ı kâ’im-makâm-ı ‘âm olup me’mûm-ı efdal olursa da sehvi imâma mahmûl olup cemâ‘atüñ salâtı kâmilen (bi-ma’nâ es-seneteñ) makbûl olduğu gibi bir yıllık savma müte‘allık olan cümle kusûr cemî‘an mahmûl-ı savm-ı ‘âşûrâ olup farz u nedb ü nüzûr savm-ı tâm yazılır lutf-ı ‘âm olur. وَقَالَ الشَّيْخُ الْأَكْبَرُ وَالتَّوْرُ الْأَزْهَرُ: اِخْتَلَفَتْ فِيهِ الْأُمَمُ فِي أَيِّ يَوْمٍ هُوَ مِنَ الْمُحْتَرَمِ، فَقِيلَ: الْعَاشِرُ هُوَ الصَّحِيحُ وَبِهِ أَقُولُ، [Şeyhü’l-ekber]⁸² Ümmü’l-

⁷⁷ “Mûsâ oruç tuttu; biz de onun (tuttuğu oruca) uyarak oruç tutuyoruz.”

⁷⁸ “Biz, Mûsâ’ya sizden daha layığız/yakınız.”

⁷⁹ “Bu yüzden bize: ‘Yahûdî’lere muhalefet edin, denildi; Mûsâ’ya muhalefet edin’ denilmedi.”

⁸⁰ “Diriliş gününün şefaathâsinin (Peygamber) şöyle buyurduğu gibi: “[Aşure günü tutulan orucun], geçmiş bir yılın günahlarına kefarete olacağını Allah’tan umarım.” Müslim, *Sıyâm*, 13/252.

⁸¹ “Medineli Nebî’nin vârisi Şeyhü’l-Arabî dedi ki: Onun bir günlük ameli, bütün bir senenin ameli yerine geçti.”

⁸² “Şeyhü’l-Ekber ve’n-Nûru’l-Ezher (İbnü’l-Arabî) şöyle dedi: Ümmetler, o günün (Aşurenin) haram ay (Muharrem) içerisinde hangi güne denk geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi; ‘Sahih olan onuncu gündür’ demiştir ki, benim görüşüm de budur.

mü'minîn 'Âişe anneden menkûldür. Vechi bunda hâkim-i İsm-i Evvel ile İsm-i Âhir'dür. Makâm-ı Ehadiyyet'de mukîm olanlar ism-i yevm-i 'âşir, İsm-i Âhir'e mensûb olanlar yevm-i tâsi'i sâ'im olmak hallerine mülâyim olmaga da'irdür. Zîrâ 'ukûduñ evveli 'âşir-i besâ'it-i a'dâda tâsi' olmuştur. 'Ayn-ı ahlâk bu iki vechi nâzırdur. El-ahkâmu ba'de tulû'ı fecri'l-'âşûre sıyâm [15a] bulunmayanlar bakıyye-i yevmi imsâk ve kazâ ile me'mûrlardur. «لَمَّا قَالَ سَيِّدُ الْجُمُحُورِ: «صُمُّمُكُمْ يَوْمَكُمْ هَذَا؟» قَالُوا: «لَا». [Hz. Peygamber]⁸³. Şol Ramazâniyyeti soñradan sâbit olan yevm-i şekke teşbîh ile “Ecû‘u ve fezâ‘ilihî” [ısmarlar bize farz ile] nakli cem‘ itdüğümüz cihetden bize iki vechile tecellî kılınup anlara olursa bu yüzden olur. عَمَلًا بِآخِرِ الْحَدِيثِ الْمَذْكُورِ فِي الْأَوَّلِ وَيَقُولُ النَّبِيُّ الْكَرِيمُ الْأَكْمَلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا دَامَ الْمُحَرَّمُ، وَهُوَ: «لَيْتُنْ بَقِيَّتُهُ إِلَى الْيَوْمِ» وَمُخَالَفَتُهُ لِلْيَهُودِ، وَإِطَاعَتُهُ لِلْيَوْمِ الْآخِرِ. عَاشِرِي: إِبْنَاتًا لِالْتِبَاعِ الْيَهُودِ، وَامْتِنَالًا لِلْإِسْمِ الْأَوَّلِ. وَالْحَادِي عَشَرَ: تَحْقِيقًا لِلْوَثْرِ الْمَوْدُودِ. [وَالْحَادِي عَشَرَ كَالْعَاشِرِ يَدْخُلُ أَيْضًا تَحْتَ الْإِسْمِ الْأَوَّلِ، لِكَوْنِهِ خَالَ مَعَ الْعَقْدِ، كَمَعْصِيَتِهِ الْحَقَّ مَعَ الْخَلْقِ. فَانْظُرْ حُكْمَ الشَّارِعِ فِي أَمْرِهِ: يَصُومُ يَوْمًا قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ]، وَاقْتِدَاءً بِوَعْدِ النَّبِيِّ الْمَحْمُودِ.⁸⁵

Kimisi; ‘Dokuzuncu gündür’ demiştir ki bu, bazı adalet sahibi (güvenilir) zatların görüşüdür. Kimisi de ‘On birinci gündür’ demiştir.”

⁸³ “Halkın önderi (Peygamber as.) şöyle dedi: “Bugün oruç tuttunuz mu?” Onlar: “Hayır” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Günün kalan kısmını (niyet ederek) orucu tamamlayın ve onu (sonradan) kaza edin.” Ebû Dâvûd, *Savm*, 4/135. <https://sunnah.com/abudawud:2447>

⁸⁴ “(Bu uygulama), başta zikredilen hadisin sonuyla ve Muharrem ayı devam ettiği sürece kerem sahibi ve en kâmil Peygamber’in (s.a.v) şu kavliyle amel etmek içindir: ‘Eğer gelecek yıla kadar yaşarsam, mutlaka (onuncu günden) bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutacağım.’” Sahîh-i Müslim’de aşûre ile ilgili hadis-i şerifin metni şöyledir: “قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْتُنْ بَقِيَّتُهُ إِلَى الْيَوْمِ» لَأَصُومَنَّ التَّامِعِ” Müslim, *Savm*, 13/173. <https://sunnah.com/muslim:1134b>

⁸⁵ “Dokuzuncu gün; Yahûdî geleneğine muhalefet etmeyi ve ahiret gününe boyun eğmeyi temsil eder. Onuncu gün; Nebvî bağlılığın ispatı ve aslî ilâhî emir ile kurulan uyumun bir gereğidir. On birinci gün ise; sevilen ve arzulanan tekli sayı sırrının manen gerçekleştirilmesi içindir. On birinci gün de onuncu gün gibidir; zîrâ o da onluk sayı bağıntısı sebebiyle ilk emir dairesine dâhildir. Nitekim bu durum, Hakk’a karşı

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي Ey birâder mukayyed her-nâfile bir degüldür, gâfil olma. [Dua]⁸⁶ مِمَّنْ تَقَيَّدَ بِالْدِّينِ، إِنَّكَ خَبِيرٌ مُوَفَّقٌ وَمُعِينٌ

قَالَ الشَّيْخُ فِي الْجُوعِ وَتَرْكِ الْجُوعِ، بَيَّتْ:

أَجُوعُ وَلَا أَصُومُ فَإِنَّ نَفْسِي

يُنَازِعُنِي عَلَى أَجْرِ الصِّيَامِ

فَلَوْ فَيِّتُ أَجِيرُهَا لَقُلْنَا

بِإِجَابِ الصِّيَامِ وَالْقِيَامِ

فَإِنَّ الْعَبْدَ عَبْدُ اللَّهِ مَا لَمْ

يَكُنْ فِي نَفْسِهِ هَدَفٌ لِرَامٍ⁸⁷

Kâle 'ş-Şeyhu fi 'l-cû 'i ve terki 'l-cû 'i, beyten:

Ecû 'u ve lâ-esûmu fe-inne nefsi

Yunâzi 'unî 'alâ ecri 's-sıyâmi,

Fe-lev feniyet ecîrtühâ le-kulnâ

Bi-îcâbi 's-sıyâmi ve 'l-kıyâmi,

Fe-inne 'l-'abde 'abdullâhi mâ-lem

Yekun fî nefsihi hedefün li-râmi

Temmet.

gelmenin halk ile bir arada bulunmasına benzer. Şeriat koyucunun bu konudaki hükmüne dikkat et; o, övülen Peygamber'in vaadine uyarak, onuncu günden bir gün önce ve bir gün sonra oruç tutulmasını emretmiştir.”

⁸⁶ “Allah’ım! Beni dinin (emir ve yasaklarına) sınıksız bağlı olanlardan eyle. Şüphesiz ki sen (her şeyden) haberdar olan (Habîr), muvaffak kılan (Muvaffik) ve yardım edensin (Mu’in)”

⁸⁷ Şeyh (Muhyiddîn), açlık ve açlığı terk etmek konusunda şu beyti söylemiştir: “Aç kalırım ama (nafile) oruç tutmam; çünkü nefsim, orucun sevabı konusunda benimle çekişip durur.” “Eğer nefsin bu ücret beklentisi yok olup gitseydi, işte o zaman (nafile) oruç tutmanın ve gece namazına kalkmanın gerekliliğini söylerdik.” “Şüphesiz kul, kendi nefsi bir okçunun hedefi olmadığı sürece (gerçek manada) Allah’ın kuludur.” Muhyiddîn İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, Çev. Ekrem Demirli, C. 5, s. 144.

2- Ez-güftâr-ı li-Câmî‘ Rahimehullâh⁸⁸ [HME15b]

نی که هر دم نغمه آرایی کند
او حقیقت از دم نایی کند
کیست نی ان کس که کوید دم بدم
جز نیم من موج دریای قدم
از وجود خود چو نی کشتم تهی
نیست از غیر خدایم آکھی
فانی از خوبشم من باقی بحق
شد لباس هستیم یکبار شق
ارمیدم با حق و از خود رمید
از دهم بیرون که در من میدمید
بالب و مسارخویشم کرد جفت
من نیارم بر لب الا انچه گفت
یا براز بانك کلامم حق ظهور
خواه فرقان خواه انجیل و زبور
رقص چرخ وانجم از ساز منست
[بلکه عالم پر ز آواز منست]
هر که دورافتاد با بخت ترند
میکنم آگاهش از بانك بلند
وان که اندر صف نزدیکان نشست
راز میکویم بکوشش پشت پست
گاه شرح محنت هجران دهم

⁸⁸ “Câmî’nin (Allah ona rahmet eylesin) sözlerinden.” Başlıkta, beyitlerin Câmî’ye ait olduğu açıkça yazılmıştır. Buradaki Farsça 17 beytin Molla Câmî’nin *Ney-nâme* (*Şerh-i Dü Beyt*) adlı eserinde geçtiği tespit edilmiştir. Velehû başlığı altındaki iki beytin aynı müellifin *Baharistan* adlı mesnevisinden alındığı anlaşılmaktadır. Beyitlerin Latin harflerine çevirisi yapıp tercümeleriyle birlikte metnin altında sunulmuştur.

بی دلانرا داغها بر جان کنم
کآه آرم مژده قرب وصال
بخشم اهل ذوقرا صد وجد و حال
هم شرایع را بیان من میکنم
هم حقایق را عیان من می کنم
هر چه باشد نظم و نثر اندر زمن
نیست الا نغمهای لحن من
فرصت خوش باید و عمر دراز
تابکویم خال خود یک شمه باز
مثنوی در یک مجلد صد نوا
هست از این خوش نغمهای جان فرا
چون پایان می نیامد این سخن
می نهم مهر محموشی بر دهن⁸⁹

3-Farsça Beyitlerin Tercümesi:

[fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün]

1

نی که هر دم نغمه آرایی کند

او حقیقت از دم نایی کند

Ney ki her dem nagme-ârâyî koned

Û hakikat ez-dem-i nâyî koned

Ney ki her nefeste bir nağme düzmektedir; o, gerçekte bunu neyzenin (üfleyenin) nefesiyle yapmaktadır.

⁸⁹ Bu beyitler Molla Câmi'nin bir risalesinde (yazma) geçmektedir, bk. Molla Câmi, Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Risâle-i Nây*, Vahid Paşa 1364, 6 v. Eserin Türkçe çeviri ve şerhleri için bk. Abdurrahman Câmi, *Ney'in Feryadı: Nay-nâme*, Şerh ve Tercüme: Hoca Neş'et, Hazırlayan: M. Muhlis Selçuk, İstanbul: Sufî Kitap, 2006; Hoca Neş'et Efendi, *Şerh-i Dû-Beyt-i Molla Câmi (Naynâme)*, Hazırlayan: Mustafa Erdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

2

کیست نی ان کس که کوید دم بدم

جز نیم من موج دریای قدم

Kîst ney ân kes ki gûyed dem-be-dem

Cûz neyem men mevc-i deryâ-yı kîdem

Ney kimdir? Her an “Ben bir hiçim (yokum), ezeliyet denizinin bir dalgasından başka bir şey değilim” diyen kimsedir.

3

از وجود خود چو نی کشتم تهی

نیست از غیر خدایم آگهی

Ez-vücûd-ı hod çü ney geştem tehî

Nîst ez-gayr-ı Hudâyem âgehî

Ney gibi kendi varlığımdan boşaldım. Kendimi soyutladığımdan beri, Allah’tan başka hiçbir şeyden haberdâr değilim.

4

فانی از خویشم من [و] باقی بحق

شد لباس هستیم یکبار شق

Fânî ez-hîşem men [u] bâkî be-Hak

Şod libâs-ı hestîyem yek-bâre şakk

Kendi benliğimden fâni oldum ve Hak ile baki kaldım; varlık elbisem (benlik hırkam) birdenbire yırtılıp parçalandı.

5

آرمیدم با حق و از خود رمید

از دهم بیرون که در من میدمید

Âremîdem bâ-Hak u ez-hod remîd

Ez-dehem bîrûn ki der-men mîdemîd

Hak ile sükûna erdim, kendimden kaçıp uzaklaştım; benim ağzımdan çıkan (ses), aslında içime üfleyene aittir.

6

بالب و مسار خویشم کرد جفت

من نیارم بر لب الا آنچه گفت

Bâ-leb ü messâr-ı h^vîşem gerd-i cuft
Men neyârem ber-leb illâ an çi goft
O (Neyzen), beni kendi dudağına ve nefes yoluna eş eyledi; artık ben
o ne dediyse onu söyler, ondan başkasını dile getiremem.

7

یا براز بانگ کلامم حق ظهور
خواه فرقان خواه انجیل و زبور
Yâ berâz bang-ı kelâmem Hak zuhûr
H^vâh Furkân h^vâh İncîl u Zebûr
Kelâmımın sesinden zuhur eden sadece Hak'tır; ister Kur'an (Furkan)
olsun, ister İncil veya Zebur.

8

رقص چرخ وانجم از ساز منست
[بلکه عالم پر ز آواز منست]
Raks-ı çarh u encüm ez-sâz-ı menest
[Belki 'âlem pür zi âvâz-ı menest]
Feleklerin ve yıldızların raksı (dönüşü/hareketi) benim sazımdandır;
dahası, bütün alem benim sesimle doludur."

9

هر که دورافتاد با بخت ترند
میکنم آگاهش از بانگ بلند
Her ki dûr uftâd bâ-baht-i tirend
Mikonem âgâheş ez-bang-ı bulend
Kötü bir talihle (hakîkatten) uzak düşen her kim varsa onu yüksek
sesle (hakîkate dair) uyarmaktayım.

10

وان که اندر صف نزدیکان نشست
راز میگویم بکوشش پشت پست
V'an ki ender saff-ı nezdîkân nişest
Râz mîgûyem be-gûşeş peşt-i pest
Ve kim yakınların safında oturursa onun kulağına gizli sırları yavaş
yavaş söylerim.

11

گاه شرح محنت هجران دهم

بی دلانرا داغها بر جان کنم

Gâh şerh-i mihnet-i hicrân dehem

Bî-dilân râ dâghâ ber cân konem

Bazen ayrılık çilesinin şerhini yapar, kalpsizlerin canında aşk yaraları açarım.

12

گاه آرم مژده قرب وصال

بخشم اهل ذوقرا صد وجد و حال

Gâh ârem müjde-i kurb-i visâl

Bahşem ehl-i zevkrâ sad vecd u hâl

Bazen de vuslat yakınlığının müjdesini verir, zevk ehline yüzlerce vecd ve hâl bağışlarım.

13

هم شرایع را بیان من میکنم

هم حقایق را عیان من می کنم

Hem şerâyî‘râ beyân men mîkonem

Hem hakâyıkrâ ‘ayân men mîkonem

Hem şeriatları ben açıklarım hem de hakikatleri ben apaçık ortaya koyarım.

14

هر چه باشد نظم و نثر اندر زمن

نیست الا نغمهای لحن من

Her çi bâşed nazm u nesr ender zemen

Nîst illâ nagmehâ-yı lahn-ı men

Zaman içinde ne kadar nazım ve nesir (söz) varsa; onlar benim makamımdan çıkan nağmelerden başka bir şey değildir.

15

فرصت خوش باید و عمر دراز

تابکویم خال خود يك شمه باز

Fursat-ı hoş bâyed u ‘ömr-i dirâz
Tâ-be-gûyem hâl-i hod yek şemme bâz
Kendi halimden bir nebze bahsedebilmem için bile güzel bir fırsat ve
uzun bir ömür gerekir.

16

مثنوی در یک مجلد صد نوا

هست از این خوش نغمهای جان فزا

Mesnevî der-yek mücelled sad nevâ

Hest ez-în hoş nagmehâ-yı cân-fezâ

Mesnevî, bir cilt içinde (insanın canına can katan) yüzlerce nağme
taşır; canı coşturan bu güzel nağmelerin hepsi ondandır.

17

چون بپایان می نیامد این سخن

می نهم مهر خموشی بر دهن

Çün be-pâyân mîneyâmed in suhen

Mînehem mühr-i hamûşî ber-dehen

Bu söz bitmez, sonu gelmeyeceği için, dudaklarıma suskunluk
mührünü basıyorum.

Ve Lehû

[fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilün]

1.

هر که بینی که پس از پرورش فقر او را

در صف زنده دلان نام به ارشاد رود

Her ki bînî ki pes ez perverîş-i fakr-ı û râ

Der saf-ı zinde-dilân nâm be-irşâd reved

Kimi görürsen ki; o kişi fakrın (manevi yokluğun) terbiyesinde
yetiştikten sonra, ismi artık gönlü diri olanlar safında insanlara doğru
yolu gösteren bir rehber (mürşid) olarak anılmaya başlamışsa...

2.

باد دعوی به سر او مبر ای خواجه مباد

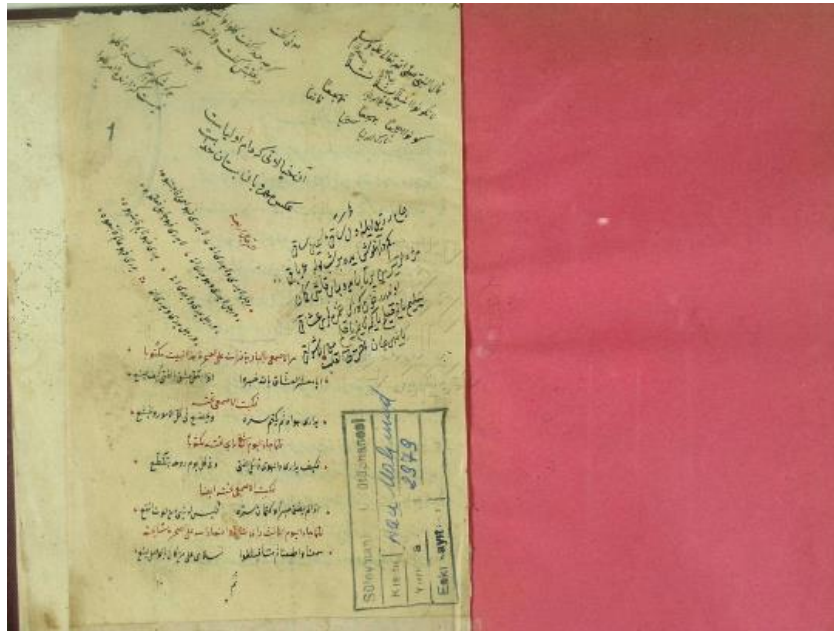
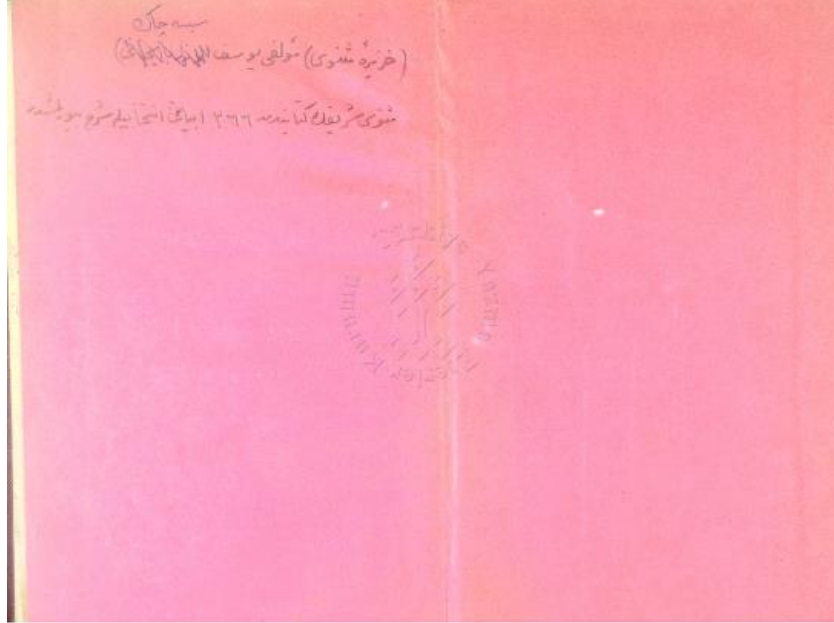
⁹⁰ که از این بی ادبی دین تو بر باد رود

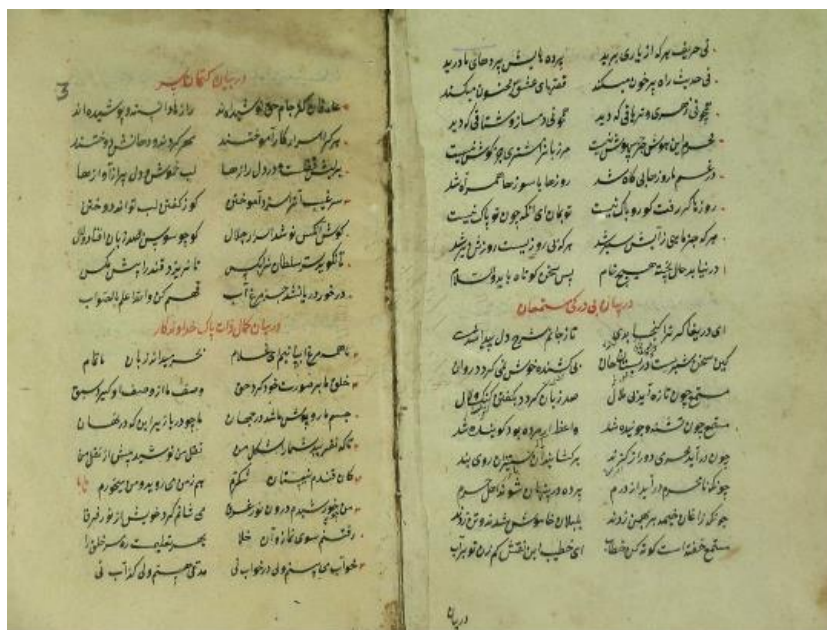
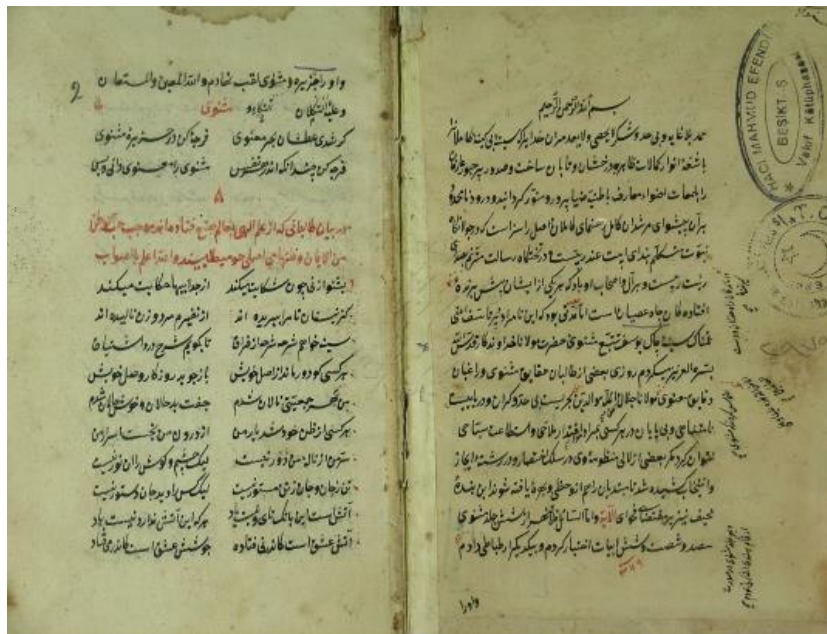
⁹⁰ Câmî, *Bahâriyye*, <https://ganjoor.net/jami/baharestan/rowze1/sh32>

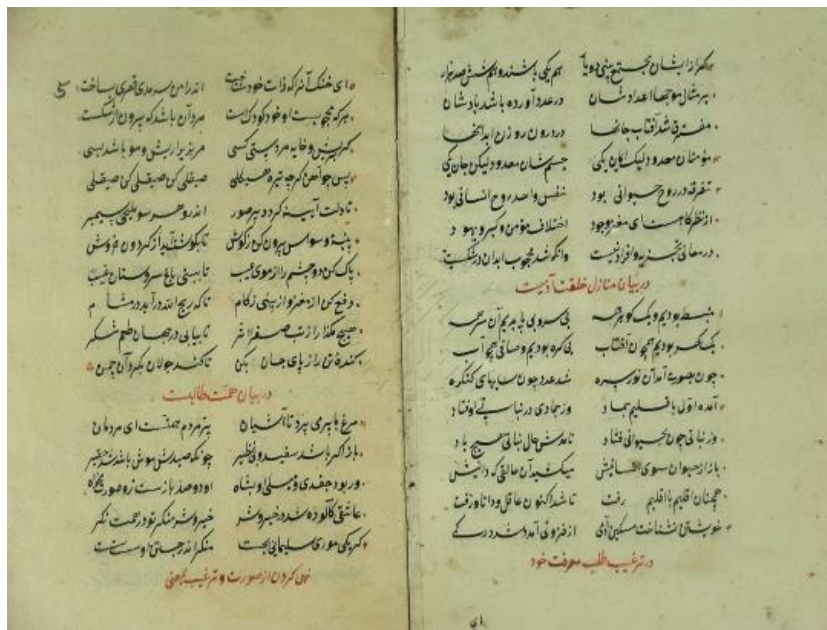
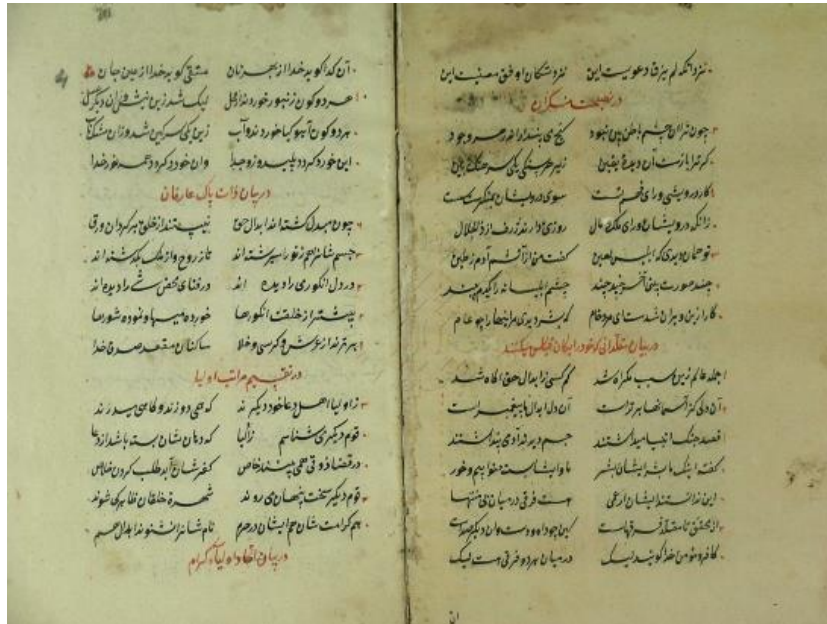
Bâd-ı da‘vî be-ser-i û meber ey h^vâce mebâd
Ki ez-în bî-edebî dîn-i to ber-bâd reved
Sakın ola ey hoca! Kendi davanın (benliğinin) rûzgârını o zatın
huzurunda estirmeye kalkma; yoksa bu edepsizliğin yüzünden dinin
rûzgâra kapılıp (savrulup) gider.

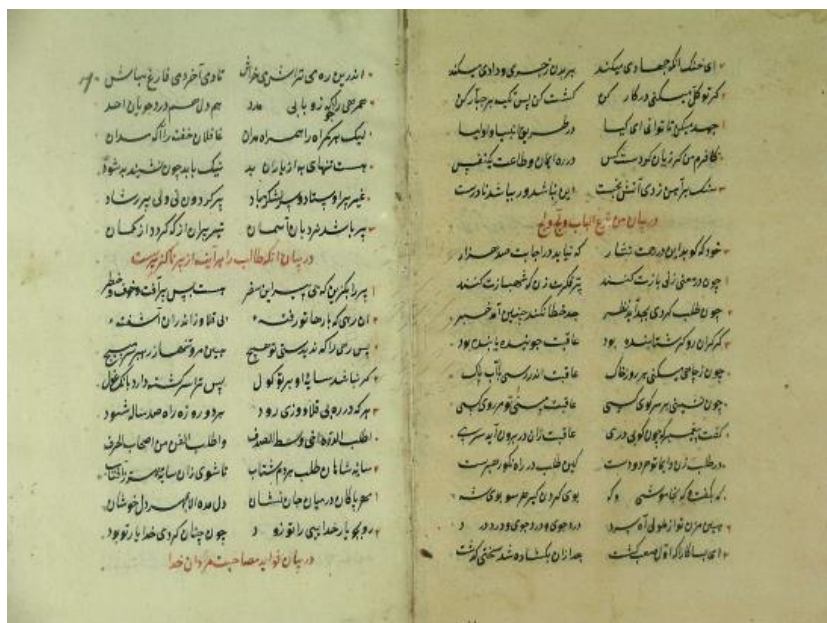
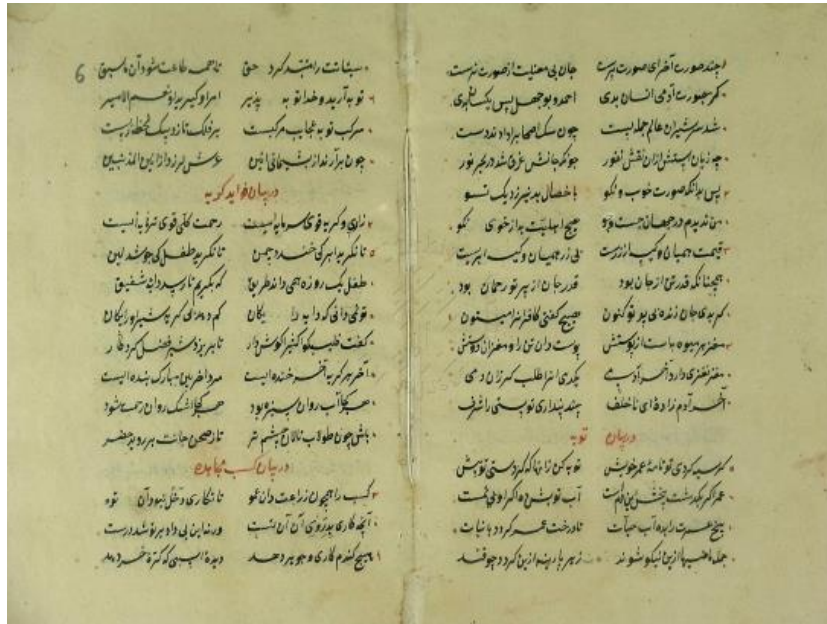
**C- CEZÎRE-İ MESNEVÎ TIPKIBASIM: SÜLEYMANİYE
KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ/2979**

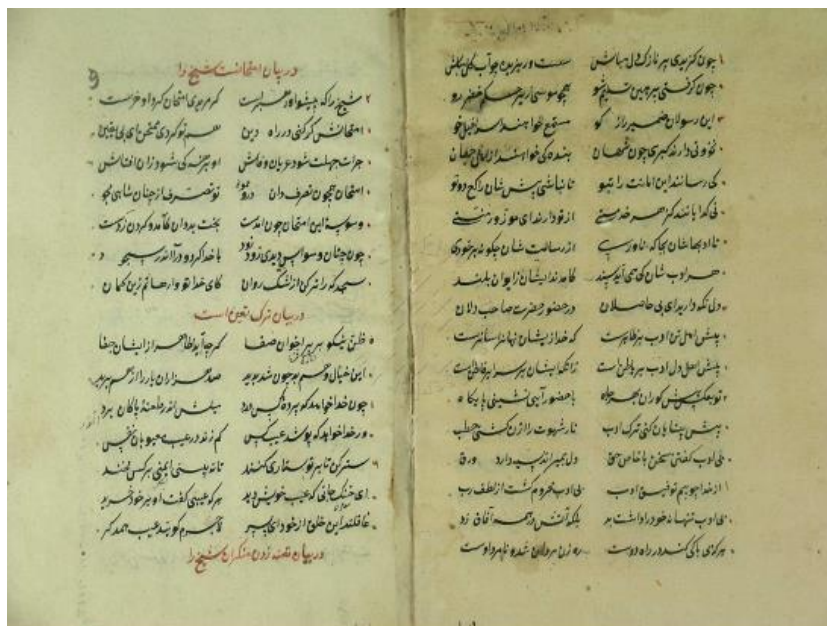
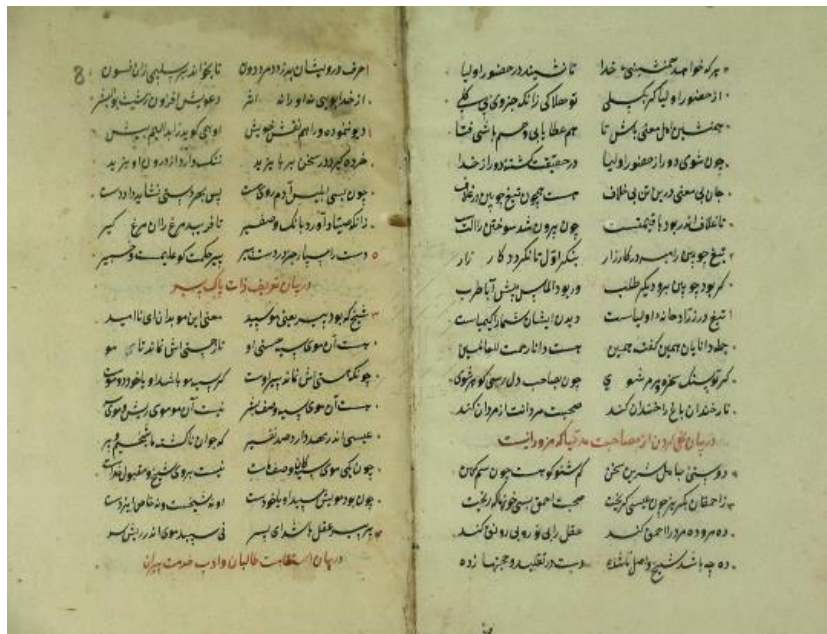
Yûsuf-ı Sineçâk Cezîre-i Mesnevi

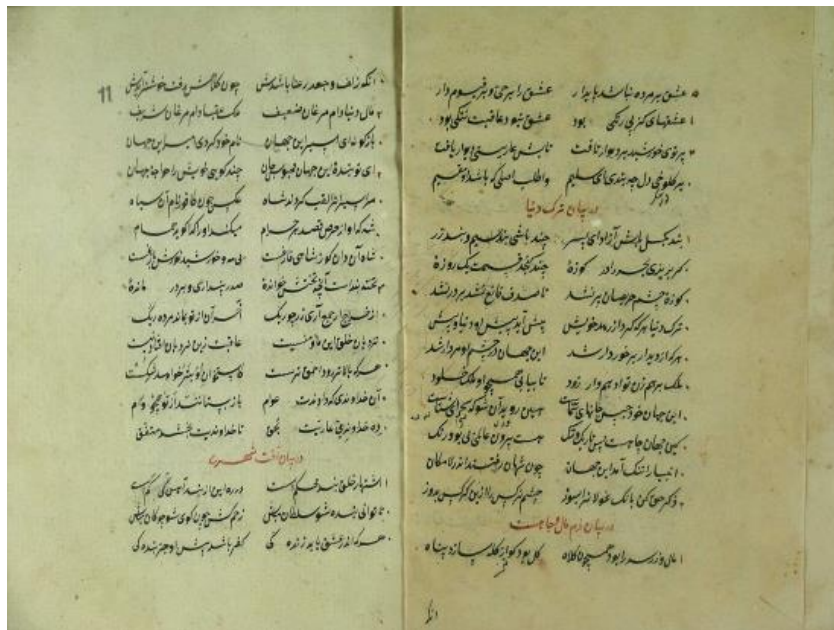

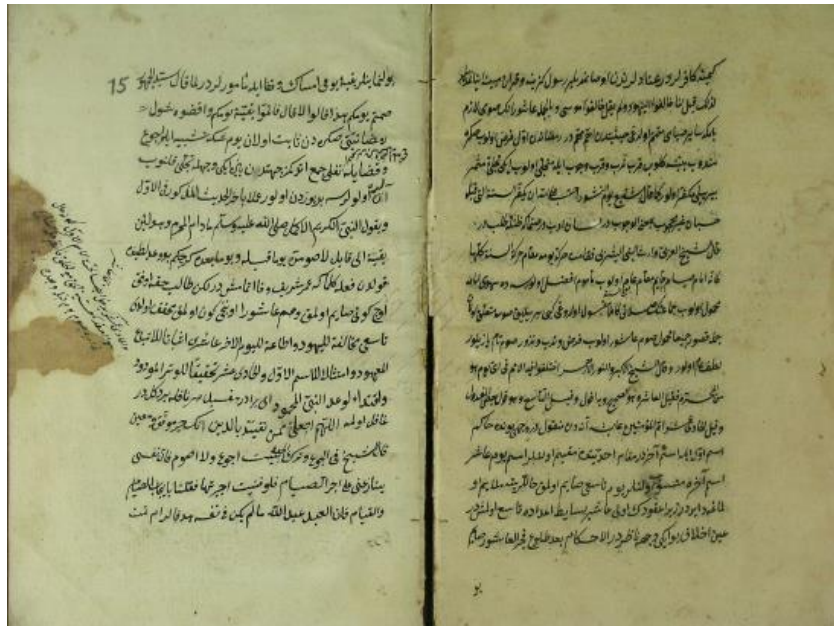
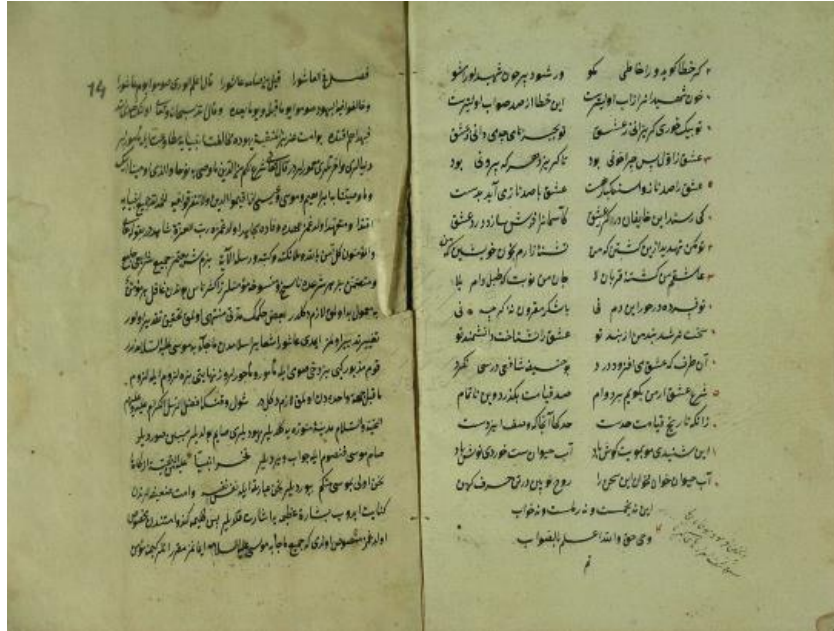

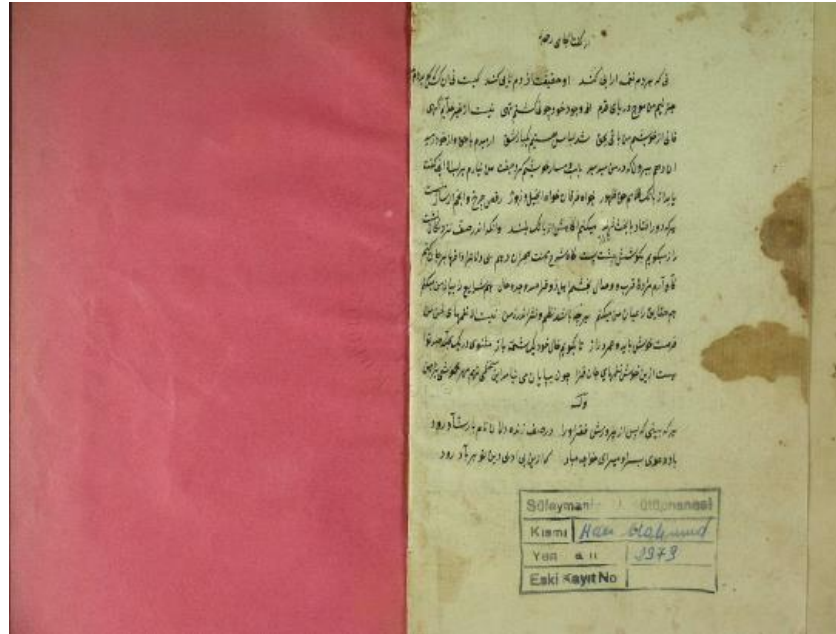

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Câmî (2006). *Ney'in Feryadı: Nay-nâme*. Şerh ve Tercüme: Hoca Neş'et, Hazırlayan: M. Muhlis Selçuk, İstanbul: Sufî Kitap.
- Aslan, Murat (2021). "Mevlevî Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi". *Asya Studies Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 145-154.
- Aslan, Üzeyir (1999). *Terceme-i Şerh-i Dü Beyt*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Atalay, Mehmet (2022). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Şeyh Gâlib)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-seyh-galib>. [Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025].
- Aydın, Fatıma (2019). *Abdülmeccid Sivasî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin)*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Bankır, Malik (2005). "Te'lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Şinasi Tekin Özel Sayısı* (27): 155-168.
- Bozaslan, Seda Uysal (2016). *Abdülmeccid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sineçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)*. Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Çelebioğlu, Amil (1967-1972). *Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf (Aslı ve sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfî Tercümesi)*. İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- Çoban, Ali (2021). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Şeyhî/Sivasî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-4>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Çoban, Ali (2021). *Mevlevî Sülûkü -Cezîre-i Mesnevî ve Şerhlerine Göre-*. Konya: Palet Yayınları.

- Çoban, Ali (2022). "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İlmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-3>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Esrar Dede (2018). *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*. Haz. İlhan Genç. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Güleç, İsmail (2004). "Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri". *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies* (24): 159-179.
- Hoca Neş'et Efendi (2011). *Şerh-i Dü-Beyt-i Molla Câmî (Naynâme)*. Hazırlayan: Mustafa Erdoğan. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kadioğlu, İdris (2023). "Abdullâh Bosnevî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'sindeki Dinleme ile İlgili Bölümün İncelenmesi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 75 (2023), 101-130. <https://tdkbelleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1085/tur> [Erişim Tarihi: 29 Ocak 2025].
- Kadioğlu, İdris; Tünle, Evin (2024). "Şeyh Gâlib'in Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'sindeki Der-Beyân-ı Aşk u Mestî Bölümünün İncelenmesi". *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Hasan KAVRUK Armağan Sayısı)* 22 (2024), 231-258. <https://doi.org/10.51592/kuliyat.1412200> [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2025].
- Karabey, Turgut; Vanlı, Mehmet; Atalay, Mehmet (1996). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kaska, Çetin. "Cezîre-i Mesnevî (Yûsuf)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/cezire-i-mesnevi-yusuf>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Kılıçarslan, Orhan. "Şerh-i Cezîre-i Mesnevî/ Leme'ât-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (İlmî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-leme-at-i-bahri-l-ma-nevi-serh-i-cezire-i-mesnevi-ilmi>. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2025].
- Mengüç, Hilal Tuğba (2005). *İlmî Mehmed Dede'nin Cezîre-i Mesnevî Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.

- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (2015). *Mesnevî-i Ma'nevî* (Çevirenler: Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Molla Câmi (yz.). Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Risâle-i Nây*. Süleymaniye Kütüphanesi, Vâhid Paşa/1364.
- Muyiddin İbn Arabî (2007). *Fütûhât-ı Mekkiye* (18 Cilt), Çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Nahîfî, Mehmed Süleyman. *Terceme-i Mesnevî* (3 Cilt). Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2203/1-2-3 (Matbu).
- Sevimli, Erdem. “Şerh-i Manzûme-i Cezîre-i Mesnevî (Bosnevî)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-cezire-i-mesnevi-tees-5> [Erişim Tarihi: 24 Nisan 2025].
- Tülücü, Süleyman (1991). “Asmaî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, s. 499-500. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asmai> [Erişim Tarihi: 27 Aralık 2025].
- Yağcıoğlu, Songül. “Aynü'l-Füyûz (Cevrî, İbrâhim Çelebi)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/aynu-l-fuyuz-cevri-ibrahim-celebi> [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2025].
- Yıldız, Fatih (2025). *Bir Metin İki Şerh Cezîre-i Mesnevî Tercümesi ve Şerhi Yusuf Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî'sine İlmî Mehmed Dede Tarafından Yapılan Mensur ve Cevrî İbrâhim Çelebi Tarafından Yapılan Manzum Şerh*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Halet Efendi Ek/78, 1^b-9^b.
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi/2979, 1^b-13^b.
- Yûsuf-ı Sîneçâk, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli/1910-1, 1^b-13^b.

İnternet Kaynakları

- Arapça-Türkçe Sözlük, <https://tevakku.com/> [Erişim Tarihi: 2025].

- Câmî, Bahâriyye, <https://ganjoor.net/jami/baharestan/rowze1/sh32> [Erişim Tarihi: 2025].
- Diyanet Kur'an-ı Kerim Meali, <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Farsça-Türkçe Sözlük, <https://vajebyab.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Kubbealtı Lügati. <http://www.lugatim.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Mevlânâ *Mesnevî*, <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi> [Erişim Tarihi: 2025].
- Osmanlıca Sözlükler. <https://www.osmanlicasozlukler.com/> [Erişim Tarihi: 2025].
- TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/> [Erişim Tarihi: 2025].
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, <https://www.yek.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 2025]

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

- Abdullah Bosnevî, 13, 17, 53
Abdülmecid Sivasî, 13, 17, 39, 223
Âdem, 20, 65
Âdemoğlu, 91
Âdem-zâde, 91
Ahmed (Hz. Muhammed), 88
Allah, 14, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 38, 39, 40, 59, 60, 65, 69, 72, 84, 94, 97, 112, 113, 119, 124, 125, 130, 131, 132, 135, 137, 139, 141, 147, 152, 167, 168, 169, 170, 171, 179, 181, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 208
Âmil Çelebioğlu, 39
Ar.
Arapça, 110, 180
A‘râf, 172
Arapça, 14, 34, 102, 200, 201, 225
Ashâb-ı Kehf, 23, 88
Asmaî, 34, 201, 225
Aşûrâ, 202
Aşûre, 202
Ayâz, 166
Âyet, 202
Aynü 'l-Füyûz, 17, 225
Baharistan, 206
Bahr-i Kulzüm, 140
Bakara, 202
Balkanlar, 13
Basra, 34
Bâyezîd, 120
Bâyezîd-i Bistâmî, 120
Behmen, 56
Besmele, 18
Bismillâhi 'r-Rahmânir 'r-Rahîm, 35
Bulak, 39
Burak, 30, 168
Câlinûs, 189, 190
Câmî, 34
Câmî‘, 206
Cebbâr, 100
Cebbâr (Allah), 100
Celâl, 59, 65, 168
Cenâb-ı Hak, 60, 80, 90, 112
Cenâb-ı Hakk, 166, 186, 188, 197
Cennet, 31, 138
Cevrî İbrâhim, 13, 17
Ceyhûn, 183
Cezîre-i Mesnevî, 13, 14, 16, 17, 18, 37, 38, 39, 77, 197, 223, 224, 225

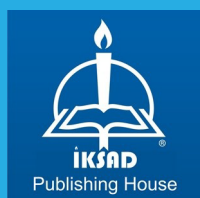
- Cezîre-i Mesnevî (Mesnevî Adası)*, 18
Dâvûd, 20, 68
Dîbâce, 17, 18, 33, 35, 36
Duhâ, 36
Ebû Cehîl, 88
Ebû Dâvûd, 170, 204
Ebû Hanîfe, 195
Edirne, 15
Eflâtûn, 189, 190
Ehadiyyet, 204
el-Asma ‘iyyât, 34
el-Âyet, 202
En‘âm, 202
Esrar Dede, 15, 16, 224
Fahr-i enbiyâ, 203
Farsça, 13, 14, 17, 18, 33, 36, 38, 197, 199, 200, 206, 207, 226
Fırât, 183
Furkân, 209
Fütûhât-ı Mekkiye, 202, 225
Gâlib, 39
Habîr, 205
Hacı Mahmud Efendi, 33, 35, 36, 38, 225
Hak, 97, 132
Halet Efendi, 33, 35, 36, 38, 225
Hallâk, 80, 96
Hay, 29
Hayretî, 15, 16
Hazret-i İbrâhim, 141
Hazret-i Mevlânâ, 36
Hazret-i Peygamber, 170
HE
Hâlet Efendi, 33, 35, 36
Hızır, 26, 127
Hicaz, 15
Hint, 18, 37
HME
Hacı Mahmud Efendi, 33, 35, 125, 167, 197
Hudâ, 66, 69, 70, 72, 94, 112, 113, 119, 129, 131, 135, 137, 147, 170, 188, 199
Hudâst, 200
Hudâvendigâr, 60
Hudâvendigâr’ın (Allah), 19
Hz. Âdem, 119
Hz. Îsâ, 25, 118
Hz. Peygamber, 33, 199, 203, 204
Hz. Süleyman, 22
İblîs, 20, 65
İblîsâne, 65
İblîs-i la‘în, 65
İbnü’l-Arabî, 202, 203
İbrâhim, 15, 27, 140, 141, 202, 225
İbrâhim Edhem, 29, 156
İlmî Dede, 13, 17
İncîl, 209
İsm-i Âhir, 204
İsm-i Evvel, 204

İsrâfîl, 127	49, 50, 51, 52, 53, 54, 197, 200, 223, 225, 226
İstanbul, 15, 39, 202, 207, 223, 224, 225	Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 17, 36, 39
Kalender, 33, 199	Mevlevî, 13, 15, 17, 38, 223
Kanûnî, 15	Mısır, 15
Kanûnî Sultan Süleyman, 15	<i>MNT</i>
Kayyum, 29	Manzum Nahîfî Tercümesi, 37, 39,
Kıtmîr, 23, 88	40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
Kızıldeniz, 27, 140	48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
Kibriyâ, 197	56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
Kirdigâr, 97	64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
Kudûs, 15	72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
Kur'ân, 18, 23, 39, 203	80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87,
Laleli, 17, 33, 225	88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
<i>Lema'ât-ı Bahri'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 17</i>	96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
Leylâ, 49	103, 104, 105, 106, 107, 108,
Li-muharririhî, 200	109, 110, 111, 112, 113, 114,
Mahmud Ağa Camii, 15	115, 116, 117, 118, 119, 120,
<i>Manzum Nahîfî Tercümesi, 14, 39, 223</i>	121, 122, 123, 124, 125, 126,
Mecnûn, 49	127, 128, 129, 130, 131, 132,
Medîne-i Münevvere, 202	133, 134, 135, 136, 137, 138,
<i>Mesnevî, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 39, 77, 197, 211, 223, 224, 225, 226</i>	139, 140, 141, 142, 143, 144,
<i>Mesnevî-i Ma'nevî, 39</i>	145, 146, 147, 148, 149, 150,
Mevlânâ, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,	151, 152, 153, 154, 155, 156,
	157, 158, 159, 160, 161, 162,
	163, 164, 165, 166, 167, 168,
	169, 170, 171, 172, 173, 174,
	175, 176, 177, 178, 179, 180,
	181, 182, 183, 184, 185, 186,
	187, 188, 189, 190, 191, 192,
	193, 194, 195, 196, 197

Molla Câmi, 206, 207, 224, 225	Sübhân, 182
Muharrem, 203	Südlüce, 15
Mu‘în, 205	Süleyman Peygamber, 87
Murâdiye Dergâhı, 15	Süleymaniye Kütüphanesi, 17, 33, 35, 36, 38, 225
Mûsâ, 26, 127, 202, 203	Şâfi‘î, 195
Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm, 203	Şahidî, 17
Mûsâveş, 127	Şahidî-i Mevlevî, 17
Muvaffık, 205	Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 17, 53, 182, 195
Müslim, 203	Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî, 17
Nahifî, 14, 37, 38	Şeyh (Muhyiddîn), 205
Nemrûdiyân, 141	Şeyh Gâlib, 13, 17, 182, 195, 223, 224
Nemrut, 141	Şeyh İbrâhim Gülşenî, 15
Ney-nâme (Şerh-i Dü Beyt), 206	Şeyhü’l-Arabî, 203
Nûh, 202	Şeyhü’l-ekber, 203
Peygamber, 18, 31, 36, 104, 116, 169, 203, 204, 205	Şîr Peygamber, 119
Peygamber Efendimiz, 199	Şûrâ, 202
Rab, 130, 131	Tevbe, 97
Rabbanî, 139	Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, 15, 224
Rabbü’l-‘izzet, 202	Türkçe, 13, 14, 17, 18, 34, 38, 39, 200, 207, 223, 225, 226
Rahîm, 38	Türkiye, 13, 39, 225, 226
Rahmân, 38, 90, 182	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 32
Resûl-i güzîn, 203	Ümmü’l-mü’mînîn ‘Âişe, 204
Sahîh-i Müslim, 204	Vardar Yenicesi, 15
Savm, 204	Velehû, 206
Sıyâm, 203	Yahûdî, 21, 77, 204
Sinân, 15	Yazma Eserler Veri Tabanı, 32
Sîneçâk, 13, 15, 16, 17, 18, 33, 36, 38, 225	
Sûfî, 33, 199	
Sultân (Hak), 59	

Yûsuf-ı Sîneçâk Cezîre-i Mesnevî

Yezîd, 120	Zâriyat, 147
Yûsuf, 13, 15, 16, 36, 223, 224, 225	Zebûr, 209
Yûsuf-ı Sîneçâk, 15, 16, 17, 35, 38, 39, 223, 225	Zekât, 170

ISBN: 978-625-378-523-9